

IK BEN EEN ECHT GENIE

Ik ben een echt genie

De briefwisseling van
Max de Jong en Hans van Straten
1942 – 1951

Bezorgd en ingeleid door Kathinka Stel

Copyright brieven en manuscripten Max de Jong: Erven Max de Jong
Copyright brieven Hans van Straten: Joke van Straten
Copyright voor- en nawerk en annotaties: Kathinka Stel

Zet- en drukwerk: Drukkerij de Raddraaier, Amsterdam.

Jaar van uitgave: 2014
Oplage: 150
ISBN: 978-90-9028128-5

*Voor Joke van Straten en Tineke Vroman, de twee grandes dames
zonder wie dit brievenboek niet tot stand had kunnen komen.*

Inleiding

Inleiding

Max de Jong (1917-1951) is een goeddeels vergeten dichter en schrijver. Uit zijn kleine oeuvre is alleen het autobiografische gedicht *Heet van de Naald*, dat voor het eerst verscheen in 1947 en dit jaar een derde herdruk beleeft, bekend gebleven. Dat niettemin in 2000 zijn biografie *Altijd het tinnief om je heen* van Nico Keuning verscheen, is te danken aan De Jongs intrigerende, gecompliceerde persoonlijkheid. Toen De Jong in 1951 op 33-jarige leeftijd overleed, bleek zijn literaire nalatenschap naast gedichten, aforismen, essays en een onvoltooide bloemlezing van de Nederlandse poëzie, vooral uit dagboeknotities te bestaan. Geert van Oorschot, uitgever van *Heet van de Naald* en goede bekende van De Jong, beijverde zich jarenlang voor postume

uitgave van die dagboeken, maar De Jongs jongere zuster hield vast aan een van de testamentaire beschikkingen van haar broer, waarin hij bepaald had dat de dagboeken niet voor publicatie bedoeld waren. Van Oorschot kon echter niet nalaten, in 1968 en 1971, fragmenten eruit in *Tirade* te publiceren. In 1990 verscheen een anonieme roofofdruk van de dagboeken, drie deeltjes plus annotaties, in een oplage van 51. De onbekende, maar veelbesproken dagboeken bevatten, zoals wel is gesuggereerd, geen opzienbarende onthullingen. Het zijn de notulen van De Jongs alledaags getob, het onbedoeld verslag van zijn mislukken als schrijver. Als tijdsbeeld en document humain zijn ze zonder twijfel interessant, maar ze op één lijn stellen met *De Avonden* van Gerard Reve en *Bij Nader Inzien* van J.J. Voskuil, zoals Geert van Oorschot deed, is teveel eer.

Behalve in zijn weinig beschouwende dagboeken is het leven van De Jong ook vastgelegd in de correspondentie met zijn beste vriend, de schrijver/journalist Hans van Straten (1923-2004). De briefwisseling, die loopt van kort na hun kennismaking tot de vroege dood van De Jong, biedt een unieke inkijk in het turbulente literaire wereldje van Nederland vlak na de Tweede Wereldoorlog, waarin ze allebei een plaats zochten. Het is een gretige uitwisseling van literaire ideeën en nieuws, roddel en achterklap over collega-schrijvers, redactieleden en uitgevers. Ook de ontstaansgeschiedenis van *Heet van de Naald* is in de brieven vastgelegd. De jonge, enthousiaste Van Straten blijkt met zijn nuchtere commentaar een ideale sparringpartner voor zijn niet meer zo jonge, gedesillusioneerde vriend. De correspondentie geeft zowel een tijdperk als de ontwikkeling van hun vriendschap weer, en doet het schrijverschap van De Jong minstens evenveel recht als zijn dagboeken.

De twee leren elkaar kennen in de zomer van 1942, als Hans van Straten en zijn vriend Jan Vermeulen van een bevriende boekverkoper horen dat 'de dichter Max de Jong' in Leiden is komen wonen, ergens aan de Jan van Goyenkade. De twee jongens, eindexamenklassers HBS en hartstochtelijke poëziefhebbers, bellen daarop systematisch bij alle huizen van de Jan van Goyenkade aan, beginnende bij nummer 1. Op nummer 19 hebben ze beet. Daar treffen ze in een achterkamer 'tussen stapels boeken, balen schrijfpapier, etenspannen, versleten divankussens en vuil ondergoed, een magere, nerveuze man' met wie Van Straten niettemin meteen een goed contact heeft.

Max de Jong, geboren in Wageningen als Max Jelle de Jong, is de zoon van een Friese vader en een joodse moeder. Tussen 1936 en 1940 studeert hij letteren aan de Universiteit van Utrecht. Zijn eerste gedichten publiceert hij in *Vivos Voco*, het blad van studentenvereniging Unitas waar hij, tegelijk met Leo Vroman en Kees Stip, lid van is. De Jong, die zich later zal ontpoppen tot een fel anti-papist, maakt in 1938 zijn officiële debuut in het kerstnummer

van het katholieke literaire blad *De Gemeenschap*. Het opgenomen gedicht, *De Processie*, bevat al wel een knipoog naar dit religieus vertoon. Tussen 1939 en 1942 publiceert hij enkele malen *Groot Nederland*, dat onder redactie staat van Greshoff, Van Nijlen en Vestdijk. Zijn eerste gedicht in dit letterkundig maandblad is *Neel*, een ode aan zijn onbereikbare liefde, Neel Wibaut. Maar aan het eind van deze periode komt hij tot het inzicht dat de Nederlandse lyriek, die juist een explosie van talent doormaakt, door de taalbegrenzing verloren gaat voor de wereldliteratuur. Wil men 'roem vergaren', schrijft hij later in een van zijn korte essays, dan kan 'de gewoonte van het dichten' het beste worden 'versmoord': 'want de energieën, als ze het slechts benauwd genoeg krijgen, vinden vanzelf andere wegen om zich effectief te maken.' Ervan overtuigd dat zijn schrijftalent breed genoeg is, besluit hij essayist te worden. Zijn studie Nederlands, waarbij hij, rusteloos en eigenwijs als hij is, toch al at random en naar eigen inzicht colleges volgt, breekt hij in 1940 af. Voor de literaire carrière die hij ambieert ziet hij meer in een vervolgstudie filosofie, en daarvoor lijkt de Leidse universiteit hem de aangewezen plaats. Zijn beslissing zijn studie te staken brengt hem in groot conflict met zijn ouders, die dreigen met stopzetting van zijn toelage. Dan breekt de oorlog uit, en krijgt De Jong in het najaar van 1940 ook nog eens een nieraanvoening, waardoor hij drie maanden in het ziekenhuis ligt. Zijn ouders verwachten dat hij na zijn genezing weer in Wageningen zal komen wonen, maar De Jong, die hun bemoeienissen slecht verdragen kan, logeert eerst een maand bij de ouders van Leo Vroman in Gouda. Omdat hij ook daar niet het 'geestelijk klimaat' vindt dat hij zoekt, trekt hij verder, ditmaal naar Voorschoten. Hij zal in de daaropvolgende jaren nog vele malen verkassen. Op zoek naar een rustige werkplek, maar naarmate de oorlog vordert hoofdzakelijk op zoek naar veiligheid. Vanaf zijn laatste studiejaar benadert hij diverse uitgevers met uiteenlopende plannen: een poëziebundel, een nog te schrijven bundel essays, of vertalingen van Duitse of Franse romans, in de hoop op een 'contract': vaste inkomsten die hem financieel onafhankelijk van zijn ouders moeten maken. Maar geen enkele uitgever geeft de nieuwkomer krediet, en in de bezettingsjaren werken papierschaarste en censuur nog extra in zijn nadeel. In het voorjaar van 1942 maakt hij de overstap naar Leiden, in de door velen gedeelde optimistische verwachting dat de oorlog niet lang meer zal duren. Helaas houdt die aan, en blijft ook de Leidse universiteit, die na de studentenprotesten eind 1940 door de bezetter is gesloten, nog voor onbepaalde tijd dicht.

Ook voor Hans van Straten ligt, na het behalen van zijn diploma HBS-B in 1942, de toekomst braak. In de zes jaar oudere De Jong vindt hij een mentor. De Jong raadt hem aan Nederlands te gaan studeren, geeft hem een half jaar lang lessen Latijn voor het benodigde staatsexamen en maakt hem

‘gratis’ wegwijs in de wereldliteratuur. Ondertussen werkt De Jong aan een bundel van vijftig korte essays, waarmee hij na de oorlog zijn prozadebuut wil maken. In november 1942 vergezelt Van Straten hem op een tocht naar Amsterdam, waar De Jong een bespreking heeft met een uitgever. De aanblik van de Jodenbuurt maakt een onuitwisbare indruk op de jonge Hans. ’s Avonds neemt een vriend hen mee naar café Eijlders aan het Leidseplein, ontmoetingsplaats van kunstenaars en verzet. De volgende dag reizen ze naar Utrecht, waar ze een literaire avond bijwonen in de woning van het schrijversechtpaar Theo van Baaren en Gertrude Pape, tevens hoofdkwartier van het maandelijks in één exemplaar verschijnende illegale tijdschrift *De Schone Zakdoek*, waar ook De Jong aan meewerkt. Deze ‘kleine literaire odyssee in het holst van de oorlog’, schrijft Van Straten later, ‘is in mijn geheugen gebleven als een van mijn boeiendste ervaringen in die jaren.’

Het eerste katebelletje van Van Straten aan De Jong dateert van september 1942. In april 1943 krijgen ze ruzie, omdat De Jong meent dat Van Straten en Vermeulen wat al te gemakkelijk boeken van hem lenen. Of de onderbreking van hun correspondentie – de eerstvolgende brieven zijn van kort na de bevrijding – mede veroorzaakt wordt door dit incident, of doordat zij elkaar vaak genoeg kunnen spreken, is niet meer te achterhalen. Zeker is wel, dat er brieven verloren zijn gegaan. Aan het eind van de oorlog verliezen ze elkaar tijdelijk uit het oog. Van Straten wordt leerling van de School voor Taal- en Letterkunde in Den Haag, waarvoor hij vrijgesteld wordt van dwangarbeid. Buiten schooltijd gaat hij voor Jan Vermeulen, die is ondergedoken en een illegaal uitgeverijtje is begonnen, boekhandels langs om illegale uitgaven te slijten. Medio 1944 wordt Van Straten opgepakt voor het verspreiden van een illegaal blaadje en belandt hij in Kamp Amersfoort. Hij wordt tot 8 maanden cel veroordeeld en overgeplaatst naar de gevangenis in Utrecht. In maart 1945, de Duitse capitulatie in zicht, wordt hij ontslagen. Zijn vader rijdt de vermagerde en verzwakte Hans op de mandendrager van een geleende transportfiets terug naar Leiden.

In 1944 verschijnt van De Jong illegaal het dichtbundeltje *Plaquette*. Het bevat zes gedichten die al in *Groot Nederland* verschenen zijn. Hoewel dit een bijzondere erkenning van zijn dichterschap lijkt, is deze uitgave niet uniek: in de oorlogsjaren verschijnen meer van dergelijke illegale dichtbundeltjes, waarvan de opbrengst bestemd is voor hulp aan onderduikers. De Jong verhuist in oktober 1944 naar ‘het cultuurcentrum’ Amsterdam. ‘Een kleine misrekening’ schrijft hij later, want nu moet hij de hongerwinter in de hoofdstad doormaken. Door zijn connecties bij de illegale uitgeverij De Bezige Bij kan hij op enige voedselhulp rekenen. In 1945 verschijnt, onder pseudoniem, zijn pamflet *Communisme en Intellect*, dat inhaakt op de dan heersende politieke discussie over de staatsinrichting na de bevrijding.

Ondanks alle ontberingen is hij optimistisch gestemd. Aan zijn ouders schrijft hij in die tijd: ‘Mijn grote boek’ is voor twee derde af, een half jaar geleden één derde, alle uitgevers flikflooiën me, één heeft honderd gulden in mijn handen gedouwd “als ik later nog eens aan hem wou denken” en de toekomstige tijdschriftredacteuren pressen me bijna om het geheel aan hèn af te staan. Na de oorlog wordt voor mij alles een feest, schrijven blijf je arm bij, dat weet ik, maar aan de andere kant lijken mij bij deze situatie ernstige bestaanszorgen in de toekomst uitgesloten.’

Hoe het in werkelijkheid liep, kan men in de correspondentie lezen.

Hans van Straten en Jan Vermeulen worden vaste medewerkers van het ‘litterair cultureel maandblad voor jongeren’ *Columbus*, dat zij in september 1945 mede hebben opgericht. Van Straten behaalt in 1947 zijn ‘kantjes’ Indisch Recht, studeert in 1950 af en krijgt direct daarna een baan als journalist bij het *Algemeen Handelsblad*. Voor De Jong daarentegen blijft na de bevrijding de verwachte doorbraak uit en moet hij als vanouds, veelal vergeefs, met zijn essays en aforismen leuren bij literaire bladen. Van Straten, redacteur van *Columbus* en later van *Podium*, probeert zijn vriend daarbij zoveel hij kan te stimuleren en te helpen. Helaas blijft de productie van de hypernerveuze De Jong ver achter bij zijn pretenties en ambities. Hij geeft de schuld aan de woningnood: in zijn armoedige huurkamertjes, gevangen tussen jengelende radio’s en ander burengerucht, kan hij lezen noch schrijven. Af en toe weet hij een vertaal- of correctieopdracht in de wacht te slepen, waarvoor hij per pagina betaald krijgt. In zijn dagboek noteert hij dagelijks hoeveel pagina’s hij – met moeite – afkrijgt, terwijl de uitgever hem achter de voddens zit. Voor het verwezenlijken van zijn schrijversdroom, de enige levensvervulling die hij voor zichzelf ziet, is hij nog altijd afhankelijk van toelagen van zijn ouders en een oom en tante van moederszijde, die daar op den duur steeds moeilijker over doen.

Begin oktober 1946 sluit De Jong bij een brief aan Van Straten ‘een van de wonderlijkste gedichten van de XXe eeuw’ in, op dat moment nog twijfelend of het ‘wereldliteratuur dan wel een lor’ is. Het ‘lange ding’ is nogal ongewone kopij voor *Columbus*: een prozagedicht in 91 kwatrijnen, alweer geïnspireerd op De Jongs onbeantwoorde liefde voor Neel Wibaut. ‘Veel te heet van de naald’, oordeelt Van Straten, het gedicht daarmee van zijn titel voorzien, en ook mederedacteur Paul Rodenko ziet niets in het ‘vers’. Maar Geert van Oorschoot denkt er anders over, en zo verschijnt begin 1947 De Jongs chef d’oeuvre.

¹ *Essays in zakformaat, een bundel van 50 korte essays waarvan uiteindelijk slechts enkele in Criterium en Columbus werden geplaatst. Pas in 1982 zijn alle essays bibliofiel in kleine oplage verschenen.*

Na dit succesje komt De Jongs literaire carrière niet verder van de grond. Zijn pogingen om zijn literaire kritieken of aforismen geplaatst te krijgen in het culturele maandblad *Criterium*, destijds hét toonaangevende literaire periodiek, ziet hij voortdurend gedwarsboemd door de jonge redacteur W.F. Hermans, die hem daarmee tot wanhoop drijft. Hermans heeft De Jong postuum geëerd door in *Mandarijnen op Zwavelzuur* (in de drukken vanaf 1963) een van zijn aforismen als motto op te nemen: 'De berg boeken sinds Gutenberg is dermate aangegroeid, dat men feitelijk moreel verplicht is, als men haar met één vermeerderd, dan ook op zijn minst een heel genre uit te roeien.' Maar tijdens het leven van De Jong was hij diens meest gehate - en tegelijk bewonderde - kunstbroeder. Als De Jong Van Straten verslag doet van de wijze waarop Hermans hem bejegt, verliest hij in zijn radeloosheid zelfs even zijn autoritaire pose. Van Straten biedt, zonder een zweem van medelijden, ommegaand de morele steun die zijn vriend zo hard nodig heeft. Een belangrijke raad die hij hem daarbij geeft is het bijhouden van een dagboek. Omdat, zo legt Van Straten uit, 'er in de Nederlandse literatuur zó weinig volwaardige dagboeken zijn, dat je op dat punt in elk geval nog wel roem kunt verwerven, al is het dan na je dood. (...) Maar ook verder is dit dagboek van belang: omdat het zo vaak energieën opstapelt voor ander werk.'

Op 24 november 1947 begint De Jong daadwerkelijk, onwennig, met het bijhouden van een dagboek. Op 8 augustus 1949, als de financiële nood hem weer tot zelfmoordplannen drijft, stelt hij zijn testamentaire beschikkingen op. Daarin noteert hij onder andere: 'De dagboeken over de laatste jaren zijn circa 25 schriften, het staat er duidelijk voorin. Die zijn voor Aimé [*van Santen*] benevens alle papieren, die een strikt persoonlijke indruk maken. De schriften zijn natuurlijk niet om uit te publiceren, dat moet hij niet doen. Hij mag evenwel over mij mededelen wat hij wil – ik ben een tegenstander van discretie'. Kort na het opstellen van zijn handgeschreven testament vindt De Jong eindelijk de lang gezochte baan voor halve dagen, als corrector bij uitgeverij De Wereldbibliotheek. Het verschaft hem een smalle financiële basis en houdt de mogelijkheid tot schrijven open. Een fictieve mogelijkheid, want behalve in zijn dagboek schrijft hij weinig meer. Op 10 juni 1951 overlijdt hij in het Amsterdamse Binnengasthuis aan de gevolgen van een tuberculeuze hersenvliesontsteking.

Van Straten, dan net twee maanden getrouwd, ontvangt totaal onvoorbereid het overlijdensbericht per post. Het is een van de zeldzame keren dat zijn vrouw hem ziet huilen.

Bijna alle brieven van Max de Jong aan Hans van Straten en een deel van de brieven van Hans van Straten aan Max de Jong bevinden zich in de particuliere collectie van Joke van Straten-van der Sterre. Het overige deel van de correspondentie berust in het archief van het Letterkundig Museum, evenals de literaire manuscripten van De Jong, waaruit fragmenten zijn opgenomen.

Brieven

Brieven

Alle brieven zijn letterlijk en in hun geheel overgenomen, met behoud van de originele (voorkeur)spelling en zinsconstructie. Ontbrekende beginkapitalen van namen, ontbrekende komma's na de aanhef en afsluiting, kennelijke verschrijvingen en verkeerd gespelde namen zijn stilzwijgend verbeterd.

Onderstrepingen vormen een karakteristiek onderdeel van de brieven en zijn daarom overgenomen. Ook alle toevoegingen in de marge, die vooral De Jong in zijn brieven maakte, zijn in de noten weergegeven, evenals de onderstrepingen en aantekeningen die De Jong in de brieven van Van Straten maakte. De onderstrepingen die De Jong in de brieven van Van Straten aanbracht bij de passages waarop hij wilde reageren, zijn grijs weergegeven.

Om het onderwerp van sommige brieven te verduidelijken, zijn fragmenten uit het werk van De Jong tussengevoegd. Ook zijn voor buitenstaanders onduidelijke toespelingen in de noten toegelicht. Opmerkingen en noten van de briefbezorger zijn cursief weergegeven, waar nodig van de originele tekst afgescheiden door teksthaken.

De Jong dateerde zijn brieven slechts bij hoge uitzondering. Op een gedeelte ervan heeft Van Straten een (geschatte) datum geschreven. De door Van Straten en briefbezorger geschatte data zijn cursief weergegeven. Data en chronologie zijn bepaald aan de hand van de datering van de brieven van Van Straten, de inhoud van de brieven, de poststempels, de opgetekende herinneringen van Van Straten en de dagboekantekeningen van De Jong.

De in de brieven genoemde personen zijn opgenomen in een namenregister. Persoonlijke vrienden, of destijds bekende personen van wie de roem is vervaagd, zijn in de noten nader aangeduid.

Dankbetuiging

Voor de totstandkoming van dit brievenboek ben ik veel dank verschuldigd aan: Flip Bool, voor zijn medewerking en kritische blik; Jaap van der Veen, op wiens enorme kennis en ervaring ik dikwijls een beroep heb mogen doen; van de vele anderen die mij behulpzaam zijn geweest bij mijn onderzoek naar het leven en werk van Max de Jong in het bijzonder Jaap M. Hemelrijk; en last but not least, mijn moeder en sponsor, Ruth van der Veer.

Leiden, 23 Sept. '42
[briefkaart, p/a Jacob Evenhuis, Groningen]

Beste Max,

Hoe gaat het met je ziekte?

Kom als het enigszins kan weer naar Leiden terug, want de oudelui hebben zo niet veel vertrouwen meer in de lessen en willen me al naar een andere leraar doen. Intussen huppel ik vrolijk verder op het slappe koord der Latijnse grammatica, ben met de 3^e decl. klaar en begin met de thema's. 't Gaat eigenlijk best zonder jou, maar dat snappen ze thuis niet. Naar die juffrouw in Den Haag' ga ik niet (willen ze thuis ook al niet).

Solong, en 't beste

[handtekening Hans]

¹ Naar welke juffrouw in Den Haag MdJ hem wilde sturen, en waarom, is niet bekend.

Leiden, ca. 3 april 1943

Beste Hans,

Ik ben even naar het badhuis, circa half acht terug. Ik heb bij je thuis de gisteren in je binnenzak geslagen Douglas benevens de twee andere boeken teruggehaald: met boeken lenen is het uit. (ik verlang naar Utrecht terug, die hele Leidse lompheid is beneden mijn stand)

Max.

[in bovenmarge] in elk geval voor 8 uur
[op buitenkant van dit briefje] Even heen

[daaronder, op buitenkant van hetzelfde briefje]

Beste Max,

Heb geen zin om te wachten.

Begrijp niet waarom je de boeken hebt teruggehaald. Hallucinaties? Laatst zin van je brief duidt daarop. Ik zal Maschmeijer¹ om die Lehmannetjes² schrijven. Intussen snap ik dat jij vergeten hebt Douglas in te schrijven. Jouw schuld: je hebt me hem toch zien meenemen (we hadden het nog over Aimé³ etc., zaken doen). Veel succes in Utrecht.

H.

¹ Willem Maschmeijer, classicus, vriend van MdJ.

² Werk van Louis Lehmann, dichter.

³ Aimé van Santen, slavist, vriend van MdJ.

Leiden, ca. 4 april 1943

v. Straten

Amice,

'In memoriam Ter Braak', dat ik vermiste, trof ik door een gelukkige greep in de boekekast van Vermeulen¹ toen hij niet thuis was. Het zou me belang inboezemen te vernemen of je je nog voorstelt, je van deze streek van je metgezel te distantieëren – in het andere geval kun je volstaan met een chèque van f 12 lopend over de maand maart.

Max.

¹ Jan Vermeulen, dichter, uitgever, graficus, vriend van HvS.

Leiden, 5 April 1943

Beste Max,

De chèque over Maart zul je wel ontvangen als mijn vader over komt.

Hoe je Vermeulen en mij van diefstal kunt betichten is mij een raadsel: je weet toch hoe fideel wij altijd tegenover elkaar en anderen op het punt van lenen geweest zijn. Je hebt het over distantieëren, maar zoals jij de zaak bekijkt moet ons beider daad toch volkomen gelijk zijn. Van Vermeulen hoorde ik intussen dat hij ook al hetzelfde betoogd heeft als ik op het papiertje van Vrijdag.

Van streken gesproken, vanmorgen kreeg ik een briefje van Smits¹ waarin hij zegt van enige transactie met jou inzake zijn boeken niets te weten². Je wilt dus wel zorgen dat zijn boeken hier in de kortst mogelijke tijd weer terug zijn.

Maschmeijer heb ik aan zijn oude adres (Natteweg 22 Bergen N.-H.) geschreven om mij de geleende boeken per kerende post terug te sturen.

Verder heb ik geen zin om me nog langer aan jouw halfzachte neuroses te ergeren en jouw hysterische buien af te wachten.

Hans.

[Notitie MdJ onderaan de brief] Op de eerste of de laatste avond die Rol[and] Holst meegegaan? "om over te schrijven"

¹ Simon ('Bob') Smits, schilder, vriend van HvS.

² [noot van MdJ hierbij] gewoon een geniepig fantasietje (moest hij zelf toegeven)

Amsterdam, ca. 1 oktober 1945

Beste Hans,

Je brief en briefkaart beide ontvangen. Corresponderen doe ik principieel niet meer, omdat ik mijn tijd te hard nodig heb, maar vuur jij gerust af en toe eens een brief op me af, ik zal hem eerlijk lezen. Er zijn hier in Amsterdam erg veel mensen, en daarvan ben ik er een, als je weer beter bent¹ kom je maar eens een week hier, dan zal ik je wel uitvoerig oriënteren, literair en desgewenst ook politiek. Overigens je vak niet! Ik heb vaak bij mezelf mijn wijze hoofd geschud, dat ik op m'n Schelpenkade² de munitie tot op het dak had liggen en met al die aanslagjes rondom Leiden een vinger in de pap had maar niettemin buiten schot bleef, terwijl jij met puberale vasthoudendheid er naar solliciteerde, om op niets gevangen te

worden.³ Het gevaar daarbij leek me vooral van pedagogische aard, dat je namelijk nog met een aureool om je hoofd ook uit dat vangnet terug zou komen, terwijl er in raken toch maar een kwestie van stommigheid is. Overigens gefeliciteerd dat je er nog bent, dat je gezondheidstoestand er op achteruit getuind is, is zo erg niet, want de Amerikanen hebben het nieuwe geneesmiddel tegen T.B.C. meegebracht. Dat is geen sensationele larie van me, maar volle ernst. Een aparte verhandeling erover sluit ik hierbij in. Zorg intussen dat je niet nog meer tijd vergooit, maar gebruik je ligkuur om een schema af te doen, een planmatige lectuurlijst af te werken voor examenstudie, en een vrijblijvende omwille van de cultuur. Lees in elk geval in vertaling de Ethica van Spinoza, (echt een boek voor jou bovendien!) en verder veel Niels Lyhne en dergelijke dingen (in Duitse vertaling dit). Abonneer je op Het Parool, want alles wat maar ondergrondse literatuur was, heeft daar zijn baantje aan, wat uit de krant blijkt. Dergelijke heren vinden elkaar ook in de Uitg.ma. De Bezige Bij, die coöperatief gaat worden en grote toekomst heeft, maar aan hun tijdschrift Voorpost zitten mij toch nog te veel pimpelaars en te weinig boekenwormen, een strijd tussen twee richtingen die ik aan het uitvinden ben. Mijn boek is bijna af, het eerste deel, van buiten de stad uitlenen van het duplicaat kan helaas geen sprake zijn, dus je zult je ongeduld nog een half jaar moeten bedwingen, tot het in een tijdschrift komt. Mijn geld is nog niet helemaal op en ik zit slecht in de vriendinnen, maar dat is een blijk van selectiviteit, ik heb er zo veel gepareerd en de weinige overschietenden hebben het mij gedaan, je snapt wel. Als je soms eens copy voor Criterium hebt stuur je het mij maar, dan komt het wel terecht, maar ik kots van de poëzie, dus liever wat anders. Op mijn uitvinding om “essayist” te worden kan ik wel patent nemen, vind jij dus ook maar eens zo iets voor jou uit (maar niet hetzelfde!), ga bijv. conversatie-blijspelen à la Oscar Wilde schrijven.⁴

¹ In september 1945 had HvS een pleuritis opgelopen.

² Adres in Leiden waar MdJ rond 1943 woonde.

³ [in de marge] Ik heb de hele oorlog geweten, dat de eigenlijke hoofdman van de groep Hans Katan, die Reydon en zo gemold hebben, Jacques Gans was, en dat hij helemaal niet in het buitenland zat, leuk hè?

⁴ [in de marge] Converseer nu ze er zijn veel met Engelsen, dat is kapitaal waard met het oog op je toekomst, ik oefen me ook.

Penicilline

Penicilline is de belangrijkste medische ontdekking van de oorlogsjaren. Een vent was, vóór de oorlog nog, bezig met een proef die steeds mislukte doordat zijn bacteriën sukkelden en doodgingen. Toen kwam hij op het

geniale denkbeeld, om na te gaan wat er nog meer op het glaasje zat, en vond de moordenaar. Hij had daarmee een nieuw medisch principe ontdekt en kreeg meen ik een Nobelprijs. Het gaat om een groep bacteriën die een andere groep stelselmatig bestrijdt, onder die andere groep vallen de verwekkers van een lijst van twintig ziektes, waaronder syphilis en tuberculose. Wij hadden er zo weinig van gehoord, omdat het planmatig kweken van het goedje een heel gedoe is, er moet eerst een gist gekweekt worden geloof ik, en die moet dan weer zo goed zijn de eigenlijke peniciline af te scheiden, alles samen vereist jarenlange en nerveuze cultures in laboratoria. Dat hebben ze in Amerika nu achter de rug, de productie gaat er in het groot en de klinische toepassing komt ook al lijn in. Toen heeft opeens de Engelse regering op de hele productie beslag gelegd, omdat toevallig ook afgeschoten benen er twee keer zo gauw van aangroeien, maar nu komt het weer vrij. Hier in Holland wordt het gesaboteerd door verouderde huisartsen, die het immers op college “niet gehad hebben” en door teringlijers die zich die geriefelijke ligkuren zien ontgaan. Jonge kwieke specialisten en academische docenten hebben evenwel allemaal al bestellingen in zee, zorg dus dat je een dokter vindt, die niet ja zegt en nee doet (zo zijn de meeste!), maar een werkelijke jonge kwieke specialist z.b. Maschmeijer heeft een beenvliesontsteking waar hij nu ook opeens af zal komen, specialist (na twee verwisselingen) dr. Noordenbos, die ook wat doceert, ik geef maar een voorbeeld. Het goedje schijnt, als het op je losgelaten wordt, je hele constitutie te saneren, ze doen het in gecontroleerde kuren van een paar weken met slikken of injecties, en voor longgevallen schijnen ze kamers te bouwen waar je het inademt. Alle wetenschappelijke tijdschriften van de overkant schrijven er over en schreeuwen om statistische gegevens betreffende de toepassing, dus informeer jij eens of het inderdaad op tuberculose van toepassing is, want ik wil geen overdreven verwachtingen wekken, maar schrijf mij je bevindingen, misschien is het een goeie tip geweest! Ontplof niet van voorbarig enthousiasme wou ik maar zeggen (je bent nog zo klein).

Bestel even een bundel van Gertrude¹ extra en stuur die aan mij, dat spaart me schrijven. Wijt het niet aan lomptitude als ik in het vervolg geen brieven beantwoord, ik móet me wel beperken. Over collega Gans wou ik je nog vertellen, maar dat heb ik geloof ik al gezegd: “Vale”

Max.

¹ Gertrude Pape.

Leiden, ca. 17 april 1946
[briefkaart]

Beste Max,

Lehmann is bezig aan een officieel antwoord op je Criterium-essay¹.
Een schitterende carrière ligt nu voor je open!

Hans.

[aantekening van Md] op deze briefkaart] Theo van Baaren schrijven [doorgehaald] geschreven

¹ 'L.Th. Lehmann', essay van Md] in Criterium 6, jaargang 1945/46.

Amsterdam, ca. 9 mei 1946

Beste Hans,

Je kunt me geen grotere dienst bewijzen, dan door zodra je deze brief vindt naar me toe te hollen, en me te vertellen of de rechten van Leviathan van Julien Green al van Stols¹ zijn en hoe concreet hun vertaalbedoelingen hier mee zijn en wapen je met een brief waarin hetzelfde staat, om die achter te laten voor het geval je me niet thuis treft.

Vandaag ben ik Churchill toe wezen juichen, ik heb een heel eind naast hem gedraafd en morgen ga ik hem weer kijken, want hij bevat me uitstekend.

Julien Green, gauw, Julien Green!

Max.

¹ A.A.M. Stols, in de jaren '40 een belangrijke uitgever en promotor van poëzie.

Amsterdam, ca. 15 augustus 1946

Beste Hans,

Bericht me van te voren, als je in A'dam komt en kom niet 's morgens. Ga je niet naar Duitsland?¹ – van mijn plannen komt ook nooit iets terecht. Hoe is de verhouding Vermeulen – Columbus en waarom is Ad den Besten afgetreden? Jullie moeten wel doorgaan, dan is het over vijfjaar een volwassen

blad. Wanneer jij redacteur wordt, zouden we een afspraak kunnen maken, dat de hele verbindende tekst van Van Mei tot mij² er in komt, telkens zo'n paragraaf van een paar blz. over één dichter (+ opgave van de keuze)³. Mijn versnipperde aantekeningen zouden daar dan in verwerkt worden en als ik elke maand één dichter onder het mes neem zouden we in een dik jaar klaar zijn. De garantie, dat ik de boel zo kwijt kan, zou een financiële stimulans opleveren, hoewel de enige beslissende stimulans het contract met Stols zou zijn. Daar ga ik op den duur wel eens achteraan, momenteel schort het me aan fut. Wat jij er nog aan doen kunt, moet je doen. Dus je kunt aan je kornuiten verklaren, dat ik bereid ben je redacteurschap te schragen met een dergelijke afspraak voor de jaargang 1947. De andere stof reserveer ik voor sjiekere periodieken.

Vond jij die apologie voor en tegen de poëzie⁴ ook zo bedonderd slecht geschreven? Ik schrok me dood toen ik het las – of was het niet zo erg? Twee kapitale drukfouten deden het overige – waarom sturen die klungels ook geen drukproeven, zoals een fatsoenlijk maandblad doet? Dat is de eerste verbetering die je in moet voeren!

Max.

¹ Wat HvS in Duitsland wilde gaan doen is onbekend.

² Nooit gereedgekomen poëziebloemlezing van Md].

³ [in de marge] + 15 x 5 blz. = f 375.-

⁴ Essays van Md], die geplaatst werden in Columbus nr. 10, juli 1946.

Leiden, 2 Sept. 1946

Beste Max,

Ook Rodenko komt in de Columbus-redactie. Hij was enthousiast over wat hij van jou gelezen had. Al was hij het er lang niet altijd mee eens, zo vond hij bijv. je Yeats-Denis de Rougemont¹ veel te eenzijdig, veel te weinig “existentieel bezien”.

Columbus wordt precies 100% beter dan het in de eerste jaargang was. Stols wordt de uitgever. Al die verzenmakertjes en –maakstertjes die Ad met zoveel ijver bijelkaar gesleept heeft vliegen eruit (Ad zelf ook trouwens). Ook Theo van Baaren gaat meewerken, misschien zelfs Gertrude. De Criterium-redactie gaat er niet bepaald op vooruit, met Van der Veen en Hermans (waarom niet Dresden² of jij?)

Je plan van elke-maand-een-dichter heeft dit tegen, dat het op den duur stom vervelend wordt. Dan liever af en toe een stel bij elkaar.³ Kun je zo gauw

mogelijk een dergelijk stel bijeenbrengen, of, nog liever, je aant. bij Het uur U plus wat andere stukjes aan mij opsturen, bijv. onder de gem. titel “Aantekeningen over literatuur”? Daarnaast staan we ook voor je “gewone” essays open, bijv. je “Honnêteté”, als Criterium dat niet al heeft. Kun je niets voor Het Ei⁴ leveren? Het lijkt me een leuk gezicht jou iemand te lijf zien gaan. Hoe staat het verder met je “gezichtspunten⁵ van Forum”? Dat is geknipt voor ons!

Ik lees op het ogenblik Léautaud, Faulkner, Hemingway, Daphne du Maurier, mensen die je beslist niet mag overslaan. Steinbeck is rot, ondanks Vestdijks aanbeveling.

Wat is het adres van Leo Vroman? Wou ik ook om werk vragen. Heb je in Ruim Baan zijn Mutatie gelezen? Indien je nog andere connecties weet houd ik mij aanbevolen (Maschmeijer?). Laat ook eens horen hoe je het financieel gerooid hebt. Mijn Duitsland-plan gaat nu definitief niet door: er ging wéér 50 gulden van het salaris af. In afwachting van het opengaan van de 7e faculteit⁶ in A'dam ga ik nu hier wat tentamens fokken.

Je

Hans

¹ Essay van MdJ, zie ook briefkaart HvS van 29 oktober 1947.

² Prof. S. Dresden, filosoof, romanist, hoogleraar Franse letterkunde.

³ [aantekening MdJ in de marge] van mei tot mij

⁴ Rubriek in 'Columbus waarin literatoren werden afgekraakt.

⁵ 'punten' door MdJ verbeterd in 'kring'.

⁶ Faculteit voor Politieke en Sociale Wetenschappen.

Amsterdam, ca. 5 september 1946

[in bovenmarge, ondersteboven] Heb je eigenlijk mijn polemieek tegen de Katholieken¹ in de Baanbreker (8 Juni) gelezen??? Mijn grootste succes tot nogtoe.

Beste Hans,

Erg geveleid door het oordeel van Rodenko, maar weer hem toch maar uit de redactie. Ik heb hem een keer bij me gehad, niet ongeschikt, alleen: mensen die met hun tong stotteren, stotteren altijd ook met hun hersens (dogma). En het is in de regel eenvoudiger om iemand ergens in te halen, dan om hem er weer uit te krijgen. – Gezichts-kring van Forum was het, maar Van mei tot mij komt eerst. Op het ogenblik ben ik uit mijn doen, vanwege de fenomenale financiële vooruitzichten, als ik bijgetrokken

ben krijg je weer wat. Maschmeijer bestaat niet, is namelijk achterlijk. De Amsterdamse zevende faculteit gaat niet door. Je moet Bert Voeten naar je toe trekken, is weliswaar nog niet volwaardig, maar in het vooruitzicht daarvan een werkelijke dichter, Morriën is te stom om dit te zien. Ik ben er zeker van, dat in Morriën als hij een boek leest, hetzelfde gebeurt als in een huisdier dat naar een grammofoon luistert! Dresden werkt liever voor zijn professoraat. Hermans is toch wel vies bij, flink belezen en zo, maar doet uit de hoogte tegen mij. Verspreid voor straf het volgende aphorisme: “Die Hermans schijnt een toekomstige romancier te zijn”. Jullie moeten weloverwogen Het Woord stuk varen, beginnen met Voeten los te peuteren, en brief hem eens over dat ik hem persoonlijk vind schrijven. Iedereen (behalve Achterberg) vindt dat ik niet schrijven kan. Als je op bezoek komt vooraf aankondigen.

Kun je Vestdijk niet laten weten, dat jullie bij Stols komen en of hij voor volgend jaar een stuk roman of zo heeft dat voor anderen te gewaagd is. Ook Aafjes verkoopt desnoods zijn ziel voor geld: proberen.

Max.

[in bovenmarge 2^e bladzijde, ondersteboven] Goddank dat Stols terug is, het is toch zo? (hang ik niet meer van die snotneus² af) Meulenhoff is nu weer opgeroepen.

[in linkermarge] wanneer kom je nou op het kaff te staan?

¹ 'De Nederlaag', artikel n.a.v. de Tweede Kamerverkiezingen in 1946 waarbij de KVP de grootste partij werd. MdJ stelde daarin: 'Het denkend deel der natie is door het biddend deel der natie voor vier lange jaren buiten gevecht gesteld.'

² Jan Vermeulen, met wie MdJ nooit vrienden werd, werkte voor uitgever A.A.M. Stols en nam tijdelijk de honneurs waar toen Stols, reserve-kapitein bij de Landmacht, in verband met de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog weer in actieve dienst werd geroepen.

Amsterdam, ca. 6 september 1946

[briefkaart van MdJ aan HvS]

Daar heb je het al: Rodenko heeft Evenhuis om copy verzocht. Vanmiddag vertelde ik Evenhuis over een koffermoord, hij is soms een beetje doof en verstond koffiemoord! Zetelt zulk een doofheid in de oren of in de hersens? – Een indiscretie. Het menselijk leven is een tragische aangelegenheid. Iemand vertrouwde me toe, dat A. Roland Holst tegenwoordig met hormoonpilletjes werkt. (But who could have foretold that the heart grows old?)

Leiden, 7 Sept. '46

Beste Max,

Rodenko is een van de knapste koppen die in Nederland rondlopen, zonder twijfel mijn grootste ontdekking van de laatste tijd. Zelfs Morriën schijnt dat te zien. Hij is niet alleen literair, maar ook filosofisch grondig onderlegd. Misschien zegt het je iets dat bij het bombardement op Den Haag in Maart '45 zijn bibliotheek van 8000 delen, die hij geheel alleen had aangelegd, verloren ging. Hij heeft 24 novellen geschreven, de een al beter dan de andere; precies zo'n geval als met Lehmann, de halve wereld-literatuur is hierin getroefd, van Kafka tot Saroyan, van Faulkner tot Julien Green.

Al die psycho-technische bureaux zijn maar larie, ik heb mijn eigen test, die ik je hier ter controle laat volgen. Ik had hem in twee minuten, mét hardop denken, Rodenko in anderhalf zónder, Vermeulen liep er een dag mee rond en wist het toen nog niet. Gegeven acht gouden tientjes, wo. een valse, herkenbaar door het lichter gewicht, verder een eenvoudig balansje. Gevraagd wordt met twee keer wegen uit te maken welke de valse was. Schrijf me je ervaring maar eens.

Rodenko stottert inderdaad, maar toch heeft hij het klaargespeeld in Den Haag een lezing van een uur te houden over het surrealisme. Hij was net een poppetje dat ze opgedraaid hadden, twee of drie keer haperde hij even. Die lezing komt intussen in de Vrije Bladen. Verder is hij de broer van Olga Rodenko, een prachtige Russisch meisje dat de hele dag op een wit berenvel in het haardvuur ligt te staren en leuke Kafkakaïaanse novellen schrijft (zie Ad Interim, Mei geloof ik). Inderdaad had ik hem gevraagd Evenhuis om werk te vragen; wij waren het er over eens dat dat artikel over de Katharen, in De Gids, een knap stuk werk was, voortreffelijk van stijl en zo.¹

Columbus wordt werkelijk stront en stront goed, ik heb er geen ander woorden voor. Staken de Vrije Bladen van wal onder motto creativiteit, Forum onder de persoonlijkheid, ons slagwoord zal zijn de existentiële hartstocht, de felheid waarmee de auteur als totale persoonlijkheid achter zijn werk staat en de problemen van zijn tijd te lijf gaat. Het is net die nuance die Du Perron en Ter Braak gunstig van Vestdijk onderscheidt. Dresden (een geleerd man, maar volslagen een compiler) en Morriën ontbreekt het ten enenmale, Rodenko en Sierksma en ik en jij bezitten het in hoge mate. Ook voor dichters gaat het op: Holst en Bloem wel en Nijhoff niet, Marsman en Slauerhoff wel en Engelman niet, Achterberg en Lehmann wel en Aafjes en Schuur niet, Den Tex en Pieters wel en Deak en Voeten niet. Alle langgekoesterde maar diep weggestopte gevoelens van wantrouw zien zich plotseling op even verrassende als onweerlegbare wijze bevestigd. Voeten is volkomen een leeghoofd, en een vent waar niets in zit, daar komt ook niets uit (axioma van mij).

Je schrijft over fenomenale financiële vooruitzichten, zo, dus je hebt je schrijversloopbaan eraan gegeven. Jammer, het is nooit zo leuk om râté te zijn! Maschmeijer moge achterlijk zijn, hij heeft jou toch maar verteld wie Gide en Valéry Larbaud waren. Je aphorismen betreffende Morriën en Hermans zijn inmiddels in roulatie gebracht, met wisselend succes.

Ter kennismaking met Rodenko stuur ik je ingesloten een paar van zijn aphorismen (overigens met de linkerhand geschreven)², ter dito met Sierksma zijn critiek op het Atrium³ (had ik wel graag terug). Sierksma doet ook met ons mee; de fusie Podium-Columbus is echter nog een jaar uitgesteld.

Groeten aan Evenhuis,

je

Hans

¹ Door MdJ in de marge aangestreept.

² [onder de brief heeft MdJ geschreven] Rodenko stottert en is links: dan is hij epileptisch.

³ 'In het Atrium der Vestalinnen' van Bertus Aafjes, uitgegeven in 1946.

Amsterdam, ca. 2 oktober 1946

Beste Hans,

Ingesloten een van de wonderlijkste gedichten van de XXe eeuw. Het lijkt op honderd dingen van Leopardi tot en met Stephen Spender en ik geloof dan ook dat het op de keper beschouwd strikt origineel is. Ik ben het niet met mezelf eens of het wereldliteratuur dan wel een lor is, maar ik ben benieuwd naar jouw oordeel. Schrijf me dat terstond en deel tevens mee of jullie het voor Columbus moeten hebben. Anders graag ten spoedigste terug. Zo je ziet heb ik gesigneerd met een van mijn financiële pseudoniemen (Job van Gelderen = kinderboeken, J. v.d. Duyt = kitsch, H. Gulden = persoonlijke uitingen, enz.) Denk om drukproeven naar mijn eigen naam en adres! Als het onverhoopt een prul blijkt te zijn, hangt het in ieder geval toch van jullie "existentiële hartstocht" aan elkaar en kan het eventueel een lesje zijn voor de heren van het onpersoonlijke toontje à la Jan Vermeulen. Pseudopoëten, noemt Bertus dezulken, een goeie term hè? Schrijf me vooral ook even, waar in vredesnaam de verzamelde gedichten van Lehmann blijven, en dring er ter bevoegder plaatse nog eens op aan! Stuur me ook het eerste nummer, dat Rodenko en jij samenstellen en vooral een nummer met een novelle van Rodenko er in, ik ben benieuwd. Sierksma was op het existentiële weekend, een bedaarde en welonderlegde vent, indruk zeer gunstig, alleen hij is toch niet per ongeluk theoloog?

Er komt tegenwoordig weinig uit mijn handen, ik heb plankenkoorts, Hermans en Adriaan van der Veen motten me niet en Morriën lijkt me te beducht voor vrouw en kind om hem iets gedurfd als het hierbij gaande meesterstuk voor te leggen. Jullie moeten een wedstrijd uitschrijven voor de beste reeks van tien aphorismen. Ik heb namelijk materiaal liggen waar ik die mee win. Interesse? Handel dat lange ding snel en correct af! Als het er gauw in komt, kan ik het namelijk nog onder de neus van de betreffende dame duwen, voor ze op de boot en naar haar man toe gaat.

Max de Jong.

Leiden, 21 Oct. 1946

Beste Max,

Zo, dus jij hebt ook de zware tocht via Doelenstraat en Raamplein naar de Boerhaavestraat gemaakt. Suffert, dat heb ik je al een jaar geleden gezegd. Intussen, met die arbeids-reserve gaat het altijd één keer mis, en voor je dan zelfmoord pleegt moet je me even waarschuwen, dan help ik je wel via het studenten-arbeidsbureau aan een “passende” betrekking.

Van de literatuur leven is toch maar een hele kunst, maar Hermans levert het ‘m. Waarom hij wel en wij niet? Ongetwijfeld beschikt hij over een van Vestdijk afgekeken werksysteem, waarbij de money-making copy er ahw. automatisch uitrolt. Ik zie dat heel goed, en zou ook wel tot een dergelijk systeem in staat zijn, maar blijf liever lui. Daarbij komt dat Hermans de kunst verstaat zich aan anderen op te trekken, beter dan jij, en voor dat spelletje heb ik niet de minste ambitie.

Mijn medeminnaar is óók in ondertrouw gegaan, waarbij het meisje in kwestie (je weet wel, van pag. 5 evv.) mij heeft toegegeven dat ze waarschijnlijk met mij getrouwd was als ik die acht maanden niet was weggeweest. Ik zoek nu compensatie bij mijn mede-studentjes (meisjes wel te verstaan), wat heel aardig lukt. Wat je “vers” betreft, existentiële hartstocht, zeker, maar dit is toch veel te heet van de naald.¹ Gans maakte van precies hetzelfde gevoel een van de beste romans van de wereldliteratuur. Deze manier van schrijven, het egotisme (Chamfort, Rivarol, Rochefoucauld, Stendhal, Léautaud, Jean de Tinan, Larbaud, daar heb je ze allemaal bij elkaar, voor Duitsland mag Lichtenberg genoemd worden) is trouwens toch geknipt voor jou. Wanneer ga je nou eens zúlke dingen lezen ipv. die drama’s die toch niet productief zijn?

De term “pseudo-poëten” is niet van Bertus (waarom pap jij toch altijd met de verkeerde mensen aan? zoek liever Louis Tas eens op, de schrijver van Dagboek uit een Kamp, in de Vrije Bladen juist verschenen, dat is een vent waar je vast mee kunt opschieten. Als je wilt kan ik je dat dagboek wel ter recensie sturen voor Columbus) maar van Pieters²!! Lehmann’s Verzamelde werken komen, al zal het nog wel even duren. Du Perron gaat voor. In het eerste nr. van Columbus een novelle en een essay van Rodenko. Ze zaten bij Criterium nogal aan hem te trekken, daarom hebben we hem de ruimte gegeven. Overigens hebben we van Columbus nu al drie nrs. klaar, en daarin staat niets van Max de Jong. Hoe komt dat?

Sierksma is inderdaad als theoloog begonnen, dat heb je heel aardig geraden, maar hij las Ter Braak en trok de consequentie! In Nov. plaatsen we een steengoed proza-fragment van hem. Verder hebben we zelfs van Aimé een artikel gehad, over Dostojewski en de existentialisten. Hermans en V.d.Veen lusten je niet, wat doe je ook bij Criterium. Columbus wordt doodgewoon een nieuwe Vrije Bladen, dat is nu wel duidelijk. Ik bied aan je beroemd te maken, maar dan moet jij een beetje helpen. Begin bijv. eens met ons dat stuk over de honnêteté te sturen! Dat idee van die aphorismen-wedstrijd zullen we in de gaten houden, alleen hebben we geen geld te vergeven.

Tot slot een aphorisme van die meneer Lichtenberg van daarnet: “Een van de grootste ontdekkingen van de nieuwe geschiedenis is de kunst om een boek te kunnen beoordelen zonder het gelezen te hebben.”

Dag.

Hans

P.S. Gehoord dat Aafjes gezegd moet hebben: - Die jonge dichters van tegenwoordig, eerst zeggen ze U en na een kwartier jij en na een half uur kruipen ze bij je in bed.”

Ik ben maar blij dat ik hem nooit gezien heb.

P.S. Je proeve van dichtkunst zal ik naar Paul (in Parijs) doorsturen, msch. ziet hij er meer in dan ik.

¹ Door *MdJ* in de marge aangestreept.

² Ludo Pieters.

Amsterdam, ca. 30 oktober 1946

Weledele Heer,

Ingesloten een stukje copy. Wellicht volgt ook nog wat over het Christendom in dezelfde Voetreis en in de literatuur in het algemeen. Voor het lange poem heb je me een uitstekende titel aan de hand gedaan, te weten “Heet van de naald” – bedankt! Stuur het, als het niet in de smaak gevallen is, snel weerom! In het algemeen graag copy, die niet opgenomen wordt, spoedig terug. Zit Vermeulen ook in de nieuwe redactie? Stuur me, zo je wilt, het eerste nummer uit jullie koker, dit interesseert me. Van Criterium mag ik het woord “ik” niet meer gebruiken in mijn essays.

Het beste,

Max.

¹ Blijkbaar doelbewust fonetisch gespeld.

Amsterdam, ca. 15 november 1946

[in bovenmarge, ondersteboven] À propos: je bent toch wel redacteur van Columbus?

Beste Hans,

a) Het Woord legt er bij het eind van dit jaar het bijltje bij neer: zo zie je, dat jullie in het spelletje dat wie het laatst lacht lacht het best heet alvast één tegenstander getroffen hebben. b) Vraag officieel bevestiging van de vraag, of de Vrije Bladen er echt mee ophouden, en schrijf het me. Het is voor mij van veel belang en Stuiveling wist verleden week nog van niets! [*c. is doorgehaald*] d) Morriën is toch nog niet zo slaperig, dat hij niet de Kafka-invloeden bij Rodenko met de vinger wist na te wijzen. Is het inderdaad een geval van hopeloos epigonisme? e) Hierbij aforismen, ze (Crit) vonden er natuurlijk weer geen barst aan. Die knapen vinden allen Du Perron en zichzelf goed. Zet ze er gauw in, want binnenkort wou ik in het groot zaken met je doen. f) Ik ben namelijk aan één lang essay (een vervolg-essay) bezig, waarin ik in leesbare vorm mijn voornaamste topics eens recapiteuleer. Het wordt vier of vijf afleveringen. “De kunst van het lezen” I, II, III, IV en V. I is af, zojuze het aandurven, om een blanco volmacht voor me te verwerven, zodat ik het rustig kan schrijven en telkens een stuk op jullie afschuiven? De kladden zijn hier natuurlijk ter inzage. Misschien kan dit als het af is een klein boekje op zichzelf worden. f) de manier, om op korte termijn alle auteurs van je

te vervreemden is als je de copy die van je gading is opneemt en de copy die je niet interesseert verslonst. Waar blijft één en ander. Geef me dadelijk definitief uitsluitel over de aforismen.

Max.

De Crit.redactie is nu: Morriën, Hermans, Adr. v.d.Veen, Gilliams, Arthur v. Rantwijk.

Leiden, 22 Nov. 1946

Beste Max,

Een van de mooiste woorden die ik de laatste tijd gehoord heb is “boemerang-manuscript”. Dat is een manuscript dat van alle uitgevers terugkomt. Ik heb het uit het boekje “Honderd dwaasheden” van Carmiggelt, dat maar 1.30 kost en dat je dus moet kopen, al is het alleen maar om te weten hoe superieure journalistiek eruit ziet. À propos, wanneer komt je essay-bundel uit?

Om van het gedonder af te zijn sluit ik hierbij een artikel in van Rodenko. Lees het en merk op dat je nog wel iets van hem kunt leren wat betreft Luciditeit! Vorming! Belezenheid! Bovendien kun je eruit leren dat de erfzonde weer happy-few is. Je snapt toch wel dat Paul zijn beste werk voor ons bewaart en het uitschot naar Criterium stuurt? Als hij in 't Frans schreef zou hij op 't ogenblik de gevierde auteur van ‘Les Temps Modernes’ zijn (Sartre's blad). Leuk mopje: Simone de Beauvoir, die volgende week in Den Haag komt, wordt in Frankrijk “La grande Sartreuse” genoemd. Weet je dat Gide aan een toneel-adaptatie van ‘Der Prozess’ bezig is? Met dezelfde vent die nu zijn Hamlet-vertaling speelt.

Is de opheffing van Het Woord een feit of is dit weer een van die fluistercampagne's van Kees Lekkerkerker?

Nieuws van Van der Kooy: hij is bij zijn ouders terug en studeert nu voor priester. Weet je dat Aimé een broer heeft die Eerste-kamerlid is? Van de CPN, daar kun je carrière maken, schijnt.

Wat je aforismen betreft, “Aforismen” is een veel te zoetsappige titel. Laten we het ‘Amsterdamse Notities’ noemen. Aan de formulering hapert nog wel het een en ander, ik zal ze wel arrangeren en je de nieuwe versie toesturen.

Stuur het eerste hoofdstuk van je “De Kunst van het Lezen” maar eens. “Het is ongemeen amusant om allerlei typen met de op hen zelf van toepassing zijnde termen te zien opereren. Niets is onthullender dan iemand die de

kunst van het lezen kennelijk nog niet onder de knie heeft, te zien werken met de term 'belezenheid'." Het laatste half jaar heb ik naar schatting een dikke dertig boeken verorberd, en jij moet, net als toen, nog aan de Faux-Monnayeurs beginnen. In dit opzicht ben je zelfs de mindere van Morriën en Vermeulen. Lezen is belangrijker dan schrijven, heb je gezegd, en inderdaad: je kunt eraan toevoegen dat het lezen van romans beter is dan het lezen van gedichten.

Ik ben nog eens gaan neuzen in de brieven die ik in de loop der tijden zoal van je heb ontvangen, op zoek naar aphorismen. In een brief van Aug. '43 lees ik: "Mussolini is opgesodemieterd, de krant gaat opmerkelijkerwijs het verst in smakelijke verhalen van hóe het fascisme geliquideerd wordt. Het lijkt me een van die zetten waarbij ieder op zijn manier denkt dat hij de slimste is: Hitler, Mussolini, Italië, Engeland! Voorts te ingrijpend en gecompliceerd in zijn strekking om één twee drie te realiseren. Ten derde zitten er waarschijnlijk hoogst delicate onderhandelingen voor Engeland aan vast, en zijn ze dáárom gereserveerd. Het eerstvolgende wat nu aan de orde komt, lijkt me te zullen zijn een kentering in het Balkan-blok..." Heus, het stáát er! Origineel ter inzage. Het Balkan-blok, dat pas een jaar later kenterde, en niet onder Engelse, maar onder Russische druk ... Uit dezelfde brief: "Mijn voorspellingen onderscheiden zich dáárin van die van anderen dat ze beter uitkomen."

Leuke sport, dat brieven bewaren. Juni '45: "... de Uitg. Mij. De Bezige Bij, die coöperatief gaat werken en een grote toekomst tegemoet gaat..."

Hoe staat het eigenlijk met je Leviathan-vertaling? Ik herinner me dat ik zoiets wél kan, en het desgewenst van je overneem. Ingesloten komt je voetreis terug, ik raad je aan het eens bij het Cultureel Kompas van Vrij Nederland te proberen, daar komen ze copy te kort, vraag Bert Voeten maar. Als je dood bent zal ik je verzamelde brieven verzorgen. Daarmee kun je roem oogsten, want behoorlijke brieven-collecties in 't Nederlands zijn er niet (Du Perron mag nog niet uitgegeven worden), na die van Multatuli. Verzoek dus aan al je vrienden even of ze al je brieven vooral goed willen bewaren!

Solong,

[door Md] eronder geschreven] Hans v. Straten

1 [toevoeging van Md] de Paris

Amsterdam, ca. 26 november 1946

[briefkaart]

Ben je betoeterd. Geen letter aan die aphorismes veranderen.

Stuur ze anders per omgaande terug.

Om dat lange poem zit ik te springen, zend het asjeblijft retour.

Max.

Leiden, 27 Nov. 1946

Beste Max,

Groot nieuws: bij Stols gaat volgend jaar een roman van Lehmann verschijnen: "Everhard en Eliane". Of eigenlijk een roman is het niet: L. heeft alles wat hij aan novellen, dagboekfragmenten, notities etc. had liggen bij elkaar genomen en er een verbindende tekst bij geschreven (een systeem dat hij overigens wel van Jean de Tinan zal hebben afgekeken). "De jongeman die van zijn ervaringen literatuur maakt is een bekend verschijnsel: daarom wilde ik het tegenovergestelde proberen, nl. uit de geschriften van een dergelijke jongeman zijn leven zien terug te vinden." Zo begint het. Ook zijn reisjournaal uit Denemarken is erin verwerkt, en een novelle "De Das", nog uit zijn H.B.S.-tijd. In aanmerking genomen dat Lehmann's proza altijd even fascinerend was als zijn poëzie, is dit toch wel een historisch moment. Zijn Criterium-novellen (ken je die eigenlijk wel?) staan er eigenaardig genoeg niet in, maar dat komt wel voor elkaar. Vriendelijk verzoek om dit bericht voor de Criterium-redactie geheim te houden, dat geeft maar complicaties met Columbus. Het ms., onleesbaarder dan die van Slauerhoff, wordt op het ogenblik getypt. Ik zou je wel een ex. willen sturen, maar jij leest toch geen proza?'

Ik ben op het ogenblik bezig een genootschap van lezers te stichten, onder het motto: Niets overslaan, ook niet "een heel klein stukje"! Helaas heb ik nog niemand gevonden die aan de eisen voor opname voldoet ...

Kun je mij zo spoedig mogelijk je "Kunst van het Lezen I" sturen? Er is nl. wel een kleine kans dat ik dit in het Nov.-Dec.no kan poten, als Aimé nl. nog langer slabakt met zijn "Dostojewsky en het existentialisme". Je Aphorismen gaan godsonmogelijk [*tussengevoegd*: in dit no. welteverstaan! Ik heb ze voor Januari bestemd], we hebben al teveel égotisme in dit no.

Kun je, na je anti-papistische rel, niet eens een literaire rel op touw zetten? We staan voor je open.

Bert Voeten is bezig aan een boek over Slauerhoff! Het zal fraai worden. Zulke mensen bederven volkomen de goodwill die de literatuur in de oorlog bij het publiek heeft gekregen. En als over een jaar of drie dichtbundels en “literaire” romans weer onverkoopbaar zijn, zijn het juist de Schuurs, de Langens en de Voetens die steen en been klagen.

Nu over je aphorismen. Schrik maar niet, de veranderingen die ik wou voorstellen hebben hoogstens het karakter van kleine stijlcorrecties. Ik stoot mij bij het lezen nl. regelmatig aan allerlei kleinigheden, die voor mijn aan Franse kost gewende ogen evenwel een gruwel zijn. Maak er nou s.v.p. geen prestige-kwestie van, want dan komen we niet verder. Als bedoelde kleinigheden specificeer ik: overbodige zinsdelen, woordherhalingen, ook vaak een overmaat aan interpunctie. Een kwestie van economie dus.

2. (“twee soorten meisjes”). 3x het woord “meisjes” is teveel; verander de laatste 2x in “zij”.
 3. (over Morriën). Uiterst stuntelige formulering: een opeenhoping van korte bijzinnetjes (wanneer..., als..., wanneer...). Ikzelf moest deze zin 3x overlezen voor ik wist wat er stond. Veranderen in: “Ik ben er evenwel van overtuigd dat hij, als hij een boek leest, precies hetzelfde ondergaat als een hond die naar de radio luistert.” Goed hè? Van luciditeit gesproken.
 9. “Het is het ongeluk van vrouwen” veranderen in: “Het ongeluk met vele vrouwen is”.
 11. (Verkiezingen). Vervalt, is al gepubliceerd.
 12. Theosophie in zijn geheel, moet dat niet zijn in haar geheel? Ook al om die gynaecologie.
 13. (Uitgevers conc.kamp). “horen” schrappen.
 15. (Nobelprijs). Vervalt, te flauw.
 17. (over Vestdijk) “arme kerel” wordt “arme drommel”!
 18. (Binnendijk) Lijkt nergens naar. In oorspronkelijke staat herstellen: Drie aphorismen op D.A.M. Binnendijk.
Van Bilderdijk tot Binnendijk, il n’y a qu’un pas.
Du Perron schreef spreektaal, maar Binnendijk spreekt schrijftaal.
Het oordeel van Binnendijk is als een echoput: nèt even eerder gezegd.
Je ziet dat ik een goed geheugen heb!
 25. Ook te flauw. Schrappen!
 28. (over je toneelstuk) uit regel 4 “waarschijnlijk” schrappen.
- Er vervallen dus twee nrs., terwijl Binnendijk in drieën wordt gehakt, het getal blijft dus 30. De volgorde wil ik ook veranderen, de ervaring leert dat de gemiddelde abonné van een dergelijke bijdrage hoogstens de eerste helft leest. Daarom wou ik de beste voorop zetten. Alzo:
1. Hongeroedeem
 2. 2 soorten meisjes

3. Morriën
 4. Van Eeden
 5. Amst. schilders
 6. Gutenberg
 7. Uitgevers-conc.kamp
 8. Theosophie
 9. Vestdijk
 - 10-12. Binnendijk enz.
- O.K.?

Je
Hans

P.S. Hoe vond je Pauls essay?

Je lange poëem ligt vermoedelijk nog in Parijs.

Zojuist heeft Lehmann toestemming gegeven om in Columbus stukken van hem te plaatsen!

¹ [Aantekening Md] in de marge] om denken, dat Lehmann “en” in plaats van “een” schrijft, invloed van het Deens en is een schizoïed trekje geworden.

De besproken aforismen, in volgorde van de keuze van HvS:

Een jaar na de bevrijding kreeg ik voor de eerste maal in mijn leven hongeroedeem. Ik ben schrijver van mijn vak.

Er zijn maar twee soorten meisjes: meisjes, die huilen omdat je niet echt verliefd op ze bent en meisjes, die je treiteren omdat je het wel bent.

Mijn vriend ... is redacteur van een toonaangevend tijdschrift. Ik ben er evenwel van overtuigd, dat in hem wanneer hij een boek leest, hetzelfde zich afspeelt, als in een huisdier, wanneer het naar een grammofoonplaat luistert.

Ik stuitte op een versregel van Van Eeden. “Wanneer wij slapen op beschreide peul”. En ik was vergenoegd over deze verrassende confrontatie, niet met de prinses op de erwt, maar met de prins op de peul!

Drieduizend schilders is Amsterdam rijk. Zeker vijf en twintig honderd van hen komen regelrecht voor sociale paedagogie in aanmerking. Wáár je binnenkomt, betreed je zo’n vervloekt atelier. Het omgekeerde, een studeerkamer, waar nog wat uitgevoerd wordt, vind je nergens.

De berg boeken sinds Gutenberg is dermate aangegroeid, dat men feitelijk moreel verplicht is, als men haar met één vermeerderd, om op zijn minst een heel genre uit te roeien.

Alle uitgevers horen in een concentratiekamp. Met de schrijvers als bewakers.

De beste omschrijving van de theosophie leverde een vroegere vriend van me, die medicijnen studeerde en nu psychiater is. Hij beschreef de theosophie als in zijn geheel ressorterende onder de gynaecologie.

Vestdijk draagt zijn haar en brosse of in alle geval overmatig kort geknipt. Men mag in het aldus bewerkte haar het attribuut zien van de representant van het vroegere tijdschrift Forum, die de nuchterheid voorstaat en zich geroepen voelt tot een stilzwijgende demonstratie tegen de dichters en hun leeuwemanen. Nu heeft evenwel de arme vent twaalf volle jaren voor gek moeten lopen met een gemillimeterd hoofd, voordat iemand – ik moest het zijn – op de gedachte kwam om dit verband te leggen.

Het is het bezwaar van vrouwen, dat ze krachtens hun aanleg alleen op uiterlijke successen af kunnen gaan. Vertel een vriend, dat je juist een manuscript voltooid hebt, en hij zal het uit je handen grissen, om te kijken. Doe een vrouw eenzelfde mededeling, en ze zal vriendelijk informeren, wat je er voor denkt te krijgen en of je er al een uitgever voor hebt.

De verkiezingen zijn achter de rug. Het denkend deel der natie heeft het tegen het biddend deel der natie volledig afgelegd.

Ik ben dan ook wel genoopt om de Nobelprijs te halen. Het is eenvoudig de enige loyale wijze, om in dit vak aan mijn brood te komen.

Uit de la van een kast kwam een schets tevoorschijn van een toneelstuk. Ik heb het destijds niet uitgewerkt, waarschijnlijk omdat een toneelstuk van mijn hand toch onopvoerbaar zou zijn. De antagonist laat zich bijvoorbeeld ergens uit over de periodieke onthouding. Hij zegt in dat verband. Aangezien bij de huidige stand van zaken een vrouw eigenlijk niet veel meer dan een week in de maand te spreken is, zal een man in de regel vier minnaressen naast elkaar aan moeten houden. Dit is duidelijk en het levert ook geen noemenswaardige problemen op. Maar om het viertal nu zo bij elkaar te zoeken, dat het programma ook inderdaad sluit, heeft doorgaans heel wat meer voeten in de aarde.

In één opzicht ben ik halfzacht – ik ben verslaafd aan marmite. Bij ieder ontbijt leest mijn oog op het potje het onveranderlijke opschrift. Highly concentrated and therefore most economical in use. Moge het ook voor het merendeel van deze aphorismen gelden!

Amsterdam, ca. 29 november 1946
[briefkaart]

Beste Hans, zou je me dat lange poeem niet even terug kunnen sturen, lieve Hans, is het niet mogelijk dat je me de tekst van dat lange gedicht even retour zendt, want ik heb er geen afschrift van, goeie beste Hans, je zou me werkelijk verplichten door me van dat lange pseudo-gedicht het manuscript even te doen toekomen, want ze vragen er om, toe Hans, doe het even, wil je? Wanneer een of andere redactie het begrijpt en het opneemt en me er honorarium voor geeft, zal ik je de porto vergoeden!

Max.

Amsterdam, ca. 30 november 1946
[incomplete, vanaf bladzijde 3]

ijzer, zo laten 11) verkiezingen: – als je er principieel bezwaar tegen hebt, om iets wat al gepubliceerd is nog eens af te drukken, dan geef ik op dit punt toe! Ik zou evenwel zeggen: laat het erin, want het stond middenin een krantenartikel, dat nooit als essay verschijnen zal, en de enige manier om het tot een enigermate gevleugeld woord te maken, is door het hier tussendoor te smokkelen.

12. theosophie vrouwelijk maken is juist in een geval als dit ongewenst.
13. (uitgevers) horen hoort erin
15. (nobelprijs) is dat opeens flauw? je kunt het wel schrappen, maar het lijkt me subjectief, vraag maar eens aan een willekeurig ander redactielid.
17. (vestdijk) die arme drommel was nu juist het uitgangspunt!! dus daar kan ik voor mezelf niet op terugkomen.
18. (binnendijk) hela! daar dreig je je competentie weer te overschrijden. ik ben niet bereid om meer dan één tegen binnendijk gericht grapje te publiceren en heb dat van de spreek en schrijftaal daartoe bestemd.

Het is trouwens vuil genoeg voor wie afweet van Binnendijks levenslange vergeefse pogingen om aan Du Perron voorgesteld te worden. 28) (toneelstuk) “waarschijnlijk” niet schrappen, jezus. en dan 25) marmite. je kent die potjes niet, wat voor je pleit, anders zou je dit aphorisme appreciëren. Je hebt niet het recht om ongesanctionneerd aan de tekst te zitten maar in theorie wel om hele nummers te schrappen. Alleen is er dan weer de kwestie van de volgordes. Jouw volgorde-plannetje verwerp ik volkomen. Mijn volgorde is veel dieper doordacht. Er zitten namelijk overal aphorismes die kortsluiting dreigen te maken, ik heb ze zo gerangschikt, dat ze op allerlei manieren elkaar isoleren, dat was een heel werk, kijk maar eens wat er gebeurt, als je dat marmite-aphorisme – een complete golfbreker – weglaat. Als je jouw volgorde door zou voeren – waar ik ook zo al niets voor voel – dan zouden daarna verschillende uitingen van misogynie op een kluitje komen te staan, die elkaar lelijk bijten. Zoek nu maar uit wat je doet, maar hoed je voor het doen van die dingen, waar ik geen permissie toe geef. Apropos, is dat manuscript inmiddels al in aantocht?

Max.

Dat stuk over Aafjes kan ik nergens kwijt, godverdomme. Over Criterium zullen we maar zwijgen, jullie krijgen het opeens in je jeugdige hoofd om puur “voor de afwisseling” (waar ik juist zo tegen ben) tegen Aafjes te zijn, terwijl het toch vast staat, dat Dieuwertje Diekema en de Voetreis de enige naoorlogse publicaties zijn, die je met een goed geweten in je boekekast kunt zetten (en heel misschien nog dat lange ding van mij), en nu heeft Proloog het genoemde stuk over Aafjes waarachtig ook geweigerd, en wel omdat ik er terloops Henriëtte Roland Holst afgrijselijk in noem, en daar kon Lekkerkerker zich niet mee verenigen. Ik begin een beetje tabak van al dat gebliksem te krijgen. Stuiveling wist, door Morriën gevraagd, niets af van een eindigen van de Vrije Bladen – hoe zit dat nu? En wat wordt Hoornik opeens weer machtig: in plaats van Binnendijk in Centaur en nu ook al in Helicon.

[in de marge] denk om het sturen van drukproeven, hoor!

Beste Max,

Het spreekt vanzelf dat jij de eindredactie houdt over je werk, maar het valt me van je tegen dat je niet verstandiger bent. Zie je werkelijk niet in dat dat Morriën-ding in de door jou gebezigde vorm eenvoudig niet te genieten is? En dan die opmerkingen over Binnendijk! Die vormen voor mij het hoogtepunt van je aforistische activiteit! Ik ben in principe tégen het ontzien van reputaties, in welke vorm ook, maar de manier waarop jij hier de koekebakkersreputatie van den heer Binnendijk ontziet, doet mij alleen nog maar denken aan de artikelen van een zekere Koos Schuur, die te werk ging volgens het systeem hier-een-aaitje-daar-een-likkie, dan-zullen-ze-mij-ook-wel-niks-doen, met het bekende gevolg (de opheffing van Het Woord is officieel aangekondigd in Vrij Nederland, waaraan je, ik zeg het nogmaals, je Aafjes-stuk wel kwijt kunt). Eén van de dingen die Max de Jong voorlopig verhinderen een groot schrijver te zijn is ongetwijfeld zijn overmaat aan connectie.

Dat Baanbreker-artikel zal ik wel uitgeven als appendix bij je Nagelaten Werk, dus dat aforisme over de verkiezingen moet eruit. En dat over de Nobelprijs is wérkelijk flauw, dat zei Vermeulen al voor ik mijn mond kon open doen. Natuurlijk ben ik, als het op stemmen aankomt, je man, ook zonder wijzigingen. Ik stuur het dus, met je goedvinden, naar Parijs.

Wat vind je van het Rodenko-nr van Columbus? Onze tegenzin in Aafjes is geen geval van recalcitrantie à tort et à travers, maar eenvoudig een kwestie van hygiëne: iemand als Aafjes moest eigenlijk uitgeroeid worden. Wat zit je toch te mieren over dat zgn. gedicht van jou: als zelfs een expert in avant-gardeartikelen als Paul zegt dat het slecht is kun je dat rustig accepteren. Het enige wat je nog zou kunnen proberen is je oude relatie met Anthony Bosman rendabel te maken; hij gaat nl. in Januari samen met mijn vriend C. Buddingh' een internationaal tijdschrift 'Semaphore' uitgeven. Zoals je weet doen ze daar ook aan avant-garde.

Je Vroman-bespreking zullen we graag plaatsnemen, maar maak het vooral niet te droog, vertel maar wat roddel over Vroman zelf. Wanneer komt je 'Kunst van het Lezen'? Iemand als jij, die de godganselijke dag niets te doen heeft maakt zo'n stuk toch binnen 24 uur in orde? Neem een voorbeeld aan Sal Tas, van wie ik zojuist 'Een kritische periode' gelezen heb: het eerste volwaardige artikel over Du Perron. Al staan er ook enkele volmaakt idiote dingen in, zo bijv. waar hij Malraux in La Condition Humaine 'een gebrek aan politieke achtergrond' verwijt. Dat doet mij denken aan de duivenmelker die de hondenliefhebber verwijt dat hij geen verstand heeft van duiven. De politiek geeft Tas overigens nog wel meer rare dingen in de pen, in dit boekje. Wil jij

voor ons zijn ‘Illusie van de Ondergang’ bespreken? Dat kan ik je wel sturen. Nog even over Binnendijk: weet je dat er in ‘Onvoltooid Verleden’ een berijming staat van Binnendijks ontmoeting met Du Perron? Nog iets: weet je dat Ter Braak, de felle bestrijder van Anthonie Donker (o.a. in ‘Het Tweede Gezicht’), en Donkersloot jeugdvrienden zijn geweest? Omstreeks 1926 hebben ze elkaar in een vrijzinnig jeugdkamp ontmoet! Zo zie je toch maar dat al die grote mannen het niet zonder satelliet (confident? sparring-partner?) hebben kunnen stellen: Marsman had Houwink, Du Perron Dinger, en nou is Ter Braak ook al niet zuiver.

Weet je al dat de Vrije Bladen ophouden te bestaan? Stols kan het niet meer betalen schijnt. Weet je ook dat voor de nieuwe Helikonserie nog geen letter aan copie binnen is?

Nogmaals, hoe staat het met je Léviathan-vertaling? Gaat die soms niet door? Zie je nou wel dat ik altijd gelijk krijg! Jij kunt niet vertalen. Maar je had hem tenminste aan mij over kunnen doen.

Lees je nog wel eens iets? Ik heb iets nieuws bedacht om mijn leeswoede tot nog ongekender hoogten op te jagen. Het notitieboekje, dat ik altijd bij mij droeg, en waarin ik alle titels genoteerd had die een fatsoenlijk mens moet kennen, heb ik netjes uitgetikt tot een enorm systeem, en dat op een kaart geplakt en boven mijn bureau gehangen. In totaal bevat het ruim 750 titels, waarvan pl.m. 375 gemerkt met een kruisje, dat betekent “gelezen”. Alles netjes ingedeeld naar taal, tijdperk en genre. Omdat elk van mijn bezoekers onder de niet-aangekruiste altijd nog wel een paar titels vindt waarvan hij kan zeggen: “Heb je dát nog niet gelezen?!” verkeer ik constant in alarmtoestand wat betreft mijn lees-achterstand (die natuurlijk helemaal geen achterstand is, zo wijs ben ik ook nog wel). Ik raad je aan om ook zoiets te doen. Natuurlijk is je eerste oprisping: “dat kan ik niet doen, dan zien ze allemaal dat ik zo weinig gelezen heb”, maar dat is juist de grote kracht van het systeem. Als een der grote rampen in het leven van Max de Jong noemde ik zoeven het onvermogen om te leven volgens een werksysteem, gevolg van het overschatten van connecties. Het beste voor jou zou zijn dat je weer een jaar of vijf terug ging naar Voorschoten of Wageningen, dan kon je de energie die je nu spendeert aan het nalopen van mensen als Lekkerkerker of Morriën, aan de filmiga en god weet wat nog meer, aan nuttiger objecten besteden. Zeg eens dat ik ongelijk heb!

Dezer dagen kom ik nog wel eens in Amsterdam, dan loop ik wel bij je aan voor “De Kunst v/h L.”

Tabé,

Hans

[Aantekening van Md] in marge] zei nu weer, dat de Vrije Bladen wel blijven bestaan.

La culture est fille du plaisir, et non pas du travail.
Ortega y Gasset.

Beste Max,

Wat een mooi citaat hè. We hadden het gisteren over vertalingen, maar weet je eigenlijk wel dat een geëxpertiseerde proefvertaling, die ik helemaal alleen gemaakt had (een hoofdstuk van Lawrence) door Contact indertijd geaccepteerd is? Maar ze zeiden dat ik zelf het honorarium maar moest bepalen, en daar trapte ik niet in.

Intussen heb ik het eerste hoofdstuk van Larbaud’s *Ce vice impuni*, la Lecture (zijn Kunst van het lezen) gelezen. Na eerst het begrip “lettré” op poten te hebben gezet, met zijn tegenhanger “demi-lettré” (onthou dat woord, drie-kwart van Amsterdam valt daaronder), zegt hij: men moet lezen, inderdaad, maar de mensen die zeggen: je moet lezen, die hebben ongelijk, dat zijn een soort cultuur-zendelingen. Dan wijst hij op een aantal gevaren die elke aankomende lezer op zijn weg ontmoet: je moet geen bibliofiel worden, je moet geen “érudite” worden, dat is dan iemand die zich alleen voor jaartallen, cultuurrevolutie etc. interesseert, je moet ook niet iemand worden als Vestdijk, want voor hem, zoals voor een dokter zijn patiënten, zijn boeken slechts min of meer interessante gevallen. Je moet de literatuur slechts beschouwen als middel om jezelf beter te leren kennen.

Not to know me argues thyself unknown, zegt Milton. Wat je dan bereikt – een oordeel, le plaisir d’expert. De vreugde van “n’être pas dupe”, dupe nl. van de critici, van de uitgeversreclame enz.

Genoeg onderwezen. Tot slot drie aphorismen op Max de Jong:

Het oordeel van Max de Jong berust in de eerste plaats op dat van anderen.

Het verschil tussen Max de Jong en bijv. Vestdijk bestaat hierin, dat Vestdijk éerst las en tóen schreef.

De overeenkomst tussen Max de Jong en bijv. Schwithal¹ bestaat hierin, dat beiden de literatuur niet zozeer met hun begrip, als wel met hun tong beheersen.

Kan ik schrijven of niet?

Je

Hans.

¹ Han Schwithal, antiquaar te Leiden, vriend van HvS en Md].

Amsterdam, ca. 12 december 1946
[briefkaart]

Dat Tapeten-fresser moet natuurlijk zijn Teppich-fresser, en het schijnt nóg een beetje anders te zitten, dus hou die er nog even uit.¹ Krijg ik netjes a) uitsluitel en b) drukproeven van de passages over vroomheid en altruïsme? Totale oorlog met mijn hospes! Dreigt tot suicide te leiden. “Heet van de naald” gaat in boekvorm verschijnen.

Max.

¹ Verwijst naar een aforisme over Adolf Hitler, die tijdens woedeaanvallen in het tapijt zou hebben gebeten. Over de betekenis van Hitlers bijnaam ‘Teppichfresser’ wordt tot op de dag van vandaag gediscussieerd.

[Leiden,] 30 Dec. 1946

Beste Max,

Nog gefeliciteerd met je verjaardag!¹ Maar als je dat Vroman-stuk inderdaad aan een ander tijdschrift vergeven hebt ga je toch van onze medewerkerslijst af. Praas zal woest zijn en Paul zal zich daar al stotterend bij aansluiten. Overigens maakt de Columbus-redactie op 1 Jan. een tournée door donker Amsterdam, waarbij we ook jou wilden opzoeken. Blijf dus thuis s.v.p. Je aphorismen en je vroomheid liggen momenteel bij Paul, je kunt dus spoedig uitsluitel verwachten (Paul is in Den Haag). Natuurlijk stikte je stuk weer van de taalfouten: confereren doen ze bij de U.N.O., maar wat Erika Mann doet is conférence plegen.

Mijn kop eraf als Van Oorschot niet in die “Heet van de Naald” (nogal banale titel: afkomstig van het oliebolle bakken) getrapt is. Een rot ding blijft het. (Paul noemde het kwajongensachtig).

Hoe staat het met je baan? Voor je kampeertent kun je overigens ook wel geld maken. En heeft je hospes al suicide gepleegd? In een verborgen la van mijn geheugen ontdekte ik nog een aforisme van je: Verlaine schreef “Mes hôpitaux”. Zodra de omstandigheden meewerken zal ik een boek schrijven getiteld “Mes hôpitas”. Ik deel je nog mee dat je bij Stols alles uitgegeven kunt krijgen. Van het voorschot kun je dan de B.B. terugbetalen. En komt dat stuk over de honnêteté nou in Criterium? Anders stellen wij ons kandidaat.

Groetjes,

Hans

¹ MdJ was jarig op 25 december.

Amsterdam, ca. 2 januari 1947

Beste Hans,

Jullie worden oud. Als Heet van de naald een kwajongensachtig gedicht is, dan is Sappho de grootste kwajongen van de wereldliteratuur. Wij in onze tijd noemden een dergelijk gedicht honnête en oordeelden, dat het van existentiële hartstocht doortrokken was.

Vanzelfsprekend is het stuk over Leo Vroman voor Columbus. Maar mijn hospes heeft, al heeft hij zich met zijn aanklacht wegens vervuiling bij de GGD belachelijk gemaakt, het recht verworven, om tweemaal in de week mijn kamer te doen. Bij één van die gelegenheden heeft hij om me te pesten al mijn papieren op een hoop geworpen, geen uitzoeken aan, ik heb alles maar vergaard en in een kist gegooid, na een verhuizing komt het er wel uit en ga ik hoop ik weer eens werken. Ik heb nog drie maanden om een bomvrije kamer¹ te zoeken, dan is mijn geld op en maak ik me van kant. Ik ben stapelgek geweest, dat ik die van jou toen niet genomen heb. Help me nog eens bedenken – omwille van de literatuur!

Aphorisme. Wij hielden een enquête onder een aantal prominente Nederlanders en stelden op de man af onze vraag. Deze luidde: zijt gij eigenlijk katholiek? Drie antwoorden willen wij op deze plaats citeren. Hoornik. “Daarop kan ik niet goed antwoorden, het is goed beschouwd een vraag van culturele aard en ik ben literator.” Aafjes. “Daarop kan ik niet best antwoorden, het is een financiële vraag en ik ben failliet.” Cola Debrot. “Daarop kan ik al heel moeilijk antwoorden, het is een categorische vraag en ik ben Cola Debrot.”

Wat orakel je over Stols? Ik wou, dat die me een uitnodiging stuurde, om Van mei tot mij te contracteren, met een voor mijn part terugvorderbaar of in het uiterste geval helemaal geen voorschot, dan wist ik tenminste weer, waarvoor ik leefde. Maar ik ben veel te overspannen en dit laatste veel te chronisch, om proefhoofdstukken te vervaardigen of er op andere wijze persoonlijk achterheen te zitten. Een kamer, een kamer, een koninkrijk voor een kamer waar ik neuken kan!!

Ik ben heel benieuwd naar de beslissing omtrent de door jou aangenomen copy, die naar ik verneem in Den Haag moet vallen. Voor Paul Rodenko ben ik al haast even bang als voor Hermans, die me tegenover anderen verdedigt en intussen al mijn copy afketst. Op nieuwjaarsdag ben ik voor niets thuis gebleven van de Gijsbrecht.

Adé,

Max.

¹ Benaming van MdJ voor kamer met vrije opgang, zonder bemoeienis van hospita/hospes.

Amsterdam, ca. 8 januari 1947

Schrijf me eens gauw een paar betere titels voor mijn chef d'oeuvre, die hetzelfde uitdrukken als Heet van de naald, want ik verkeer al in het stadium der drukproeven. Verder heeft ook deze hospes het huis verkocht, helaas aan een waarschijnlijk nog ergere, hij diende toch eigenlijk overleg te plegen over deze dingen.

Max.

Amsterdam, ca. 13 januari 1947

Beste Hans,

Die kwestie met Lehmann wordt een reuze rel. Lehmann heeft al een tijd een map met ± 400 gedichten bij Van Oorscot liggen. Van Oorscot heeft zich intussen met Stols in verbinding gesteld. [*tussengevoegd*: Lehmann zal zich opgelaten voelen] Maar het zit toch wel gek. Lehmann heeft zich volgens mij volkomen loyaal gedragen. Hij heeft Van Oorscot de lijst met de uitgekozen tachtig gedichten gegeven, en er bij gezegd, die gaat Stols uitgeven. Intussen foetert hij: Stols heeft afgesproken, dat hij “alles” van me uit gaat geven en in werkelijkheid komt er maar steeds niets. Van zijn standpunt bekeken waar. En een auteur staat hierin (contract of geen contract) ook altijd volkomen in zijn recht. Lehmann voelt zich met een kluitje in het riet gestuurd tot nu toe. Maar er zitten andere rare kanten aan. In de map zitten a) de plus minus honderd sublieme vroegere gedichten, waarvan er tachtig op de lijst staan en een paar (door Vermeulen) verworpen zijn. Hieraan is de lijst toegevoegd, dat betekent: afblijven. b) laat ik zeggen honderd vijftig of tweehonderd mislukte gedichten, waarvan Lehmann niet ziet dat ze beroerd zijn, dat kan hij uiteraard niet helpen. Lehmann heeft nu eenmaal geen oog op zijn eigen werk. En c) zit in de map een hele bende puike gedichten, waarvan noch ik noch jij noch waarschijnlijk Vermeulen het bestaan vermoeden! Getikte en door Fred Batten overgeschrevene en andere – ik geloofde mijn ogen niet. Er is vermoedelijk nog wel een bundel van de kracht van Dag en nachtlawaai uit te halen, tenzij ik me heel erg verkeken heb. Dit alles lijkt me te berusten op een eenvoudige en menselijke slordigheid. In deze map zaten eenvoudig weer andere vodjes dan in andere eventuele mappen van Lehmann. Om deze verdere gedichten gaat het intussen, maakt Van Oorscot er een bundel van, dan wordt het een willekeurig mengelmoes van prullaria en luisterrijke poëzij, mijn aanbod om het eerst maar eens te sorteren werd afgewezen. In

ieder geval lijkt het me een voordeel, dat door deze gang van zaken Stols even een por in zijn rug krijgt, Lehmann is niet in de handel en bestaat dus literair gesproken niet, dat is voor die knaap geen prettig idee. Maar waarom laat hij de boel niet selecteren door een competent iemand en ze dan in Criterium zetten?! Morriën zelf is natuurlijk volkomen incapabel.

Max

[*in de marge*] Leer je al een beetje redactionele etiquette? Tot nu toe hebben jullie nog uitsluitend inzendingen van me verdonkeremaand. Van Oorscot zit te springen om Pauls adres.

Leiden, 14 Jan '47

Beste Max,

Je schrijft een brief van twee kantjes over een kwestie die je op geen enkele wijze raakt; heb je geen andere dingen aan je hoofd? Ik dacht dat je râté was. Ingesloten stuur ik je Controversen. Als je 'm al hebt verkoop je 'm maar. Ik heb het proza van Van der Steen gelezen, als proef op de som, en het is niets. Ik snap niet hoe ik ertoe gekomen ben om dit bundeltje te kopen, onder jouw invloed wschl. Er staan zeer schone dingen in, maar axioma: de schoonheid is vervelend. Dan lees ik liever de vieze Sartre.

Wie is nou toch die klootzak die je “Heet” gaat uitgeven? Tóch Van Oorscot? Dan heeft hij zijn fonds weer met één onverkoopbaar boek uitgebreid!

Met Max de Jong een gesprek over literatuur voeren heeft dezelfde charme als praten over Parijs met iemand die er nog nooit geweest is, máár die er natuurlijk heel veel over gehoord heeft! Alleen de faubourg van de poëzie, die ken je dan wel, maar hoe staat dit achter bij de rest!

Je aforisme over Debrot is buitengewoon, ik stel voor om het afzonderlijk als Eitje te plaatsen.¹ Rodenko's beslissing hoorde ik nog niet, ik zal Jan eens vragen maar ik heb momenteel bronchitis. Vermeulen was tégen je aforismen, vóór je vroomheid. Dat laatste is er dus wel door. Maar voor je af. [*orismen*] zit Rodenko op de wip.

Honderdmaal sorry dat we Nieuwjaarsdag niet gekomen zijn, de tocht ging niet door. Ik kom dezer dagen wel eens in Amsterdam, maar eerst moet mijn roman af [*toevoeging*: na 3 weken 180 pag. geschreven]. Dan vraag ik duizend gulden voorschot en ga mijn bloemlezing uit Busken Huet afmaken, op een flat in Zuid. Als mijn kansen in de liefde ook maar zo mooi stonden, maar de mooiste ogen van de wereld vertrekken deze week naar Indië.

Wat je over Lehmann schrijft kan ik niet ontcijferen. L. heeft aan v.O. voorgesteld om alles uit te geven, of alles minus wat Stols heeft? Overigens heeft hij bij Stols al 150 gulden voorschot getoucheerd, en is hij al vóór de zomer, dus vlak na de afspraak met Stols, naar v.O. gelopen. Zijn dat Den Brabander-manieren of niet? Als dat bij de “Vereniging” komt krijgt van O. een douw!

Succes met je nieuwe hospes,

Hans.

P.S. Lijkt die regel van Achterberg zoveel op de mijne? Het ding is uit m'n volle Lehmann-tijd, toen ik Achterberg geheel “verwierp”, lees: niet kende. Overigens staat er bij Achterberg “kust”, en niet “wacht”, zoals jij citeert. Maar er zijn wel ergere reminiscenties in mijn poezij te vinden!

1 [aantekening Md] in marge] ja!

Leiden, 17 Jan. 1947

Beste Max,

“De uterus is een doorgangshuis voor angst en eenzaamheid: de man bergt zijn angst en eenzaamheid erin op en die komen er weer uit in de vorm van een kind. Laten we dat spel toch stop zetten, laten we alleen dit partijtje nog uitspelen. Het is toch niet de moeite waard? Het is trouwens niet eens nodig dit partijtje nog uit te spelen. We kunnen het net zo goed opgeven.”

Dit is één uit een reeks notities van – Aimé. In het Januarinummer.

Greshoff heeft over je gesproken. Hij kent je door Leo Vroman. Hij – Gr. – noemde Columbus “het enige goeie tijdschrift dat er op het ogenblik verschijnt”. Van D.A. de Graaff hebben we ook werk gekregen.

Paul was niet erg te spreken over wat je ingestuurd had (ik vind het voor jouw doen ook wel middelmatig). Hij streepte een paar aphorismen aan die wel plaatsbaar waren, de notities over vroomheid keurde hij af, die over altruïsme vond hij alleen in geval van nood bruikbaar (hij bedoelt copynood). Maar ik zal zien te redden wat er te redden valt. Waarom stuur je ook je goede werk naar een zo academisch (Greshoff!) blad als Criterium? Ik zit nog altijd te wachten op je stuk over de honnêteté, en dan dat over Vroman, dat je nou toch eindelijk wel eens sturen mocht.

Stols gaat een soort Columbus-reeks uitgeven, geen versjes, maar zoiets als in Frankrijk de NRF. Hierin zijn gepland: mijn roman, die van Lehmann, een bundel verhalen van Rodenko, een dito van Olga, een grotere novelle van Fokke Sierksma; als je wilt kan ik zorgen dat jouw essaybundel er ook in uitkomt, dan neemt Stols de rechten plus voorschot wel van de BB over. Greshoff zei: “Je hoeft je nooit te generen voor je vergissingen. Wat heb ik in mijn jonge jaren niet voor rotzooi geschreven? En Du Perron! Zijn verhalenbundels, zijn eerste roman, daarvan zeiden we werkelijk: Beste Eddy, wat moeten we daar nou mee? – Als het maar intelligente vergissingen zijn! Alleen de domheid is onvergeeflijk.”

Ik heb in De Poolse Ruiters al minstens tien plaatsen aangestreept waar Vestedijk op een vroeger verkondigde mening terugkomt. Waarmee ik maar wil zeggen dat jij je essays met een gerust hart kunt uitgeven. Als ik het nou toch zeg? En geloof me: als je ‘m nou niet uitgeeft lig je op je sterfbed nóg met een neurose dat het niet voor 100% klopt. Alzo. Overigens, dit alles slaat niet op mijn roman, die wordt veel beter dan ik eerst dacht, in elk geval een volwaardig boek.

Heb je wel ontdekt dat niet alleen Lehmann, maar alle dichters van het ogenblik (Achterberg, Aafjes, en schrijf maar op) de mindere zijn van hun werk? Yeats was in het dagelijks leven een snob, die zich met bewonderaars omringde en zich dan aanstelde als een theetante. Ook in de attitude van Holst proef ik vijftig procent teveel pose. Daarentegen zijn mensen als Vestedijk, Du Perron, Greshoff, Ter Braak altijd volkomen “hun werk” geweest. Dit en andere dingen geeft mij de overtuiging dat de poëzie ergens op een bepaalde plek lek moet zijn. Het genre deugt niet. Ook ikzelf ben in mijn proza heel wat meer mijzelf dan wanneer ik ga rijmen.

Aju.

Hans

P.S. Iets heel raars: In de cellenbarak te Scheveningen zit op het ogenblik een vent, Willem W. Waterman (ware naam Van den Hout, gewezen propagandachef van de NSB) schrijver van de boeken van Generaal Taillehaeck en Amerika filmt en nog meer, die beweert de auteur van Dieuwertje Diekema te zijn, alsook van de in Columbus door Stip gepubliceerde verzen. Ik kon mijn oren niet geloven, maar Vermeulen heeft mij bezworen dat Messelaar, die bij de PRA is, het hem eveneens heeft bezworen. Natuurlijk geloof ik er nóg niets van, maar als die Stip nou eens gedacht heeft dat die vent toch wordt doodgeschoten...? Ik heb het overigens ook al aan Stip zelf geschreven.

[toevoeging in potlood] Dresden heeft zich op Columbus geabonneerd!

Amsterdam, ca. 18 januari 1947

Zeer Geachte redactie-secretaris,

Er liggen nog een paar brieven van je, die ik wel eens beantwoord als de stemming iets minder van malaise heeft. Momenteel alleen een paar punten. Van het nummer met mijn bijdragen er in, wil ik graag afgezien van het bewijsnummer vijf exemplaren hebben – om mee te wapperen.¹ Van dit wapperen, gaat ook voor Columbus een zekere propagandistische werking uit, ik wil ze dus graag niet betalen – wat me bovendien moeilijk zou vallen. Maak dit even in orde. De eerste bladzij van de copy over altruïsme was tevens de laatste bladzij van de copy over vroomheid, ik stuur hem je dus bij dezen terug, leg hem in jullie portefeuille op de juiste plaats. In het algemeen nog een vaderlijk woord: jij loopt het gevaar je eigen ruiten in te gooien. Er zijn zekere persoonlijke capaciteiten nodig om een bepaald baantje te veroveren, daarnaast moet je – eenmaal functionaris geworden zijnde – ook in de meest lullige zin van het woord functioneren, dat wil onder meer zeggen, dat je Achterberg (of mij) en Tony de Ridder (of Evenhuis) op voet van gelijkheid behandelt. Dit betreft: a) automatisch drukproeven b) op korte termijn geweigerde copy terug c) afzonderlijke en “rechtsgeldige” briefjes over copy, die of aangenomen maar nog niet geplaatst is, of aangehouden wordt of iets anders wordt, waar je toestemming voor verzoekt. Niemand zal slikken, dat hij in het ongewisse is of dat zijn copy zoek raakt, ze waarschuwen elkaar en dan heb je in drie maanden alles verpest. Bij mensen, die je tutoyeert is de verleiding tot nonchalance dubbel groot, dus daar is het zaak extra to the point te zijn. Met mijn copy is nu alles in orde. Alleen had ik moeten schrijven, dat vroomheid en naastenliefde alleen gekoppeld gepubliceerd mochten worden, maar dat is eigen stomme schuld. In copynood kómen jullie, zo goed als Criterium, dus ik begrijp dat je de vroomheid achter de hand wil houden. Maar stuur me zo'n briefje, dat het op lange termijn aangenomen is óf stuur de copy terug – voor mijn administratie. Ik maak nog altijd reclame voor jullie, nu ook weer tegen Greshoff, maar als die redactionele etiquette niet voor elkaar komt, schei ik er mee uit. Heet van de naald verdeelt de wereld in twee kampen – een tussenweg schijnt er niet te zijn. Heftig pro zijn onder meer De Kadet (die niet gek is) en Vic van Vriesland, bij wie zijn kritiek in Vrij Nederland een lollige caricatuur komt. Ik word er steeds trotser op, het ding heeft nu precies die eigenschappen, waar het jullie met je Herfst hoos en hagel² en Herfst in Holland³ en Vergeefse herfst⁴ tot nu toe aan schort en duidelijkheidshalve geen enkele andere kwaliteit. Hoe gaat het met je roman – behandelt hij een driehoeksmotief? O ja, dat eitje over Cola en zijn broeders in de leer. Neem het maar op⁵, maar geef het in dit geval even een definitieve versie, want het was een klakkeloze opmerking in een brief

– dus in dat geval heb je toestemming om er aan te veranderen (voel je: toestemming hebben om). Het moet met mijn naam getekend zijn, zet het nog in het Januarinum, dan staat het nog in mijn vijf exemplaren. Het gaat mij slècht.

Adé,

Max.

Presser viel me vanavond een beetje tegen.

¹ [in de marge] vergeet dit niet

² Dichtbundeltje van Koos Schuur dat in 1946 verscheen.

³ Dichtbundeltje van HvS dat in 1946 verscheen.

⁴ Dichtbundeltje van Jan Vermeulen dat in 1946 verscheen.

⁵ [in de marge] ik moet weer weten, óf je het opneemt, anders komt het ergens dubbel in

[in de marge] Tussen het nieuwe grote tijdschriftplan en jullie gefuseerde Columbus kan Criterium wel fijngewreven worden.

Amsterdam, ca. 23 januari 1947

Beste Hans,

Je kunt dit opstel plaatsen als boekbespreking, maar ook rustig als een klein essay. Want het gaat ver boven het belang van Vroman uit en behandelt een soort dichters, waarvan de gedichten altijd als “onrijp” bestempeld worden maar waarvan hier voor het eerst een preciezere fenomenologische karakteristiek beproefd wordt. Ter hoogte van bladzij 6 wordt het geheel beslist van principieel belang. Waarschuw je mede-redacteuren vooral ook, dat mijn handschrift alles zes keer zo lang doet lijken als het is – als je dit laat zetten, schrompelt het tot bijna niets ineen. Bij mij beslaan drie à vier aphorismen een foliovel. Geef gauw uitsluitel, gauw, laat ze het in het Februarinum zetten – dan krijg je allemaal mooie nieuwe copy van me.

Max.

P.S. Die kwestie met Stip is natuurlijk in orde. Ik beheers mijn psychiatrie beter dan jij: pseudologica phantastica (denk aan Schwithal) is een ondervorm van hysterie (kan ik zo gauw niet uitleggen) maar het ligt toch volkomen in de lijn, dat de hystericus NSB-er wordt en dat dus omgekeerd de NSB-er phantaseert en bovendien is Stip het omgekeerde van een hystericus, namelijk

zakelijk en creatief. Hij heeft een jaar of zeven/acht geleden tegen mij al eens het plan geopperd, om Maria Lecina te parodiëren, dat herinner ik me in ieder geval nog! Wel blijkt uit het wijzen op zijn onderduikerschap in de inleiding, dat hij lont geroken heeft. Maar geef me liever gauw uitsluitsel over deze verhandeling over Vroman van me!

Greshoff is weg van Leo's persoonlijkheid ("wij vonden hem zóoo vreselijk aardig"), hij zal wel vertederen als hij over hem leest.

P.S. Je kunt de citaten (groen aangestreept) met een kleinere letter laten zetten, dan kan dat stuk van Sint Fleurycke namelijk in twee kolommen naast elkaar, hetgeen je een halve bladzij plaatsruimte scheelt!

Amsterdam, ca. 24 januari 1947

Beste Hans,

De laatste bladzijden van mijn kritiek op Leo Vroman behelzen een enorme blunder. Ik kan het niet zo gauw uitleggen, maar ik moet de hele zaak nog even terughebben. Stuur het per ommegaande op en schrijf er bij of er bijzondere haast bij is, want dan heb je het in twee dagen weerom!

Max.

Leiden, 21-II-'47

[briefkaart]

Beste Max,

'Heet van de Naald' komt dus tóch bij Van Oorschot! Arme Van Oorschot! Weet je dat "The burden of beauty"¹ is opgenomen in Van der Molen's bloemlezing "Levende Dichters"²? 't Ding is juist verschenen. Zaterdag kom ik in Amsterdam, maar ik weet niet of ik tijd heb om naar de Witsenkade² te komen. Kijk s.v.p. even naar me uit bij de Biekorf³. Er is een bloemlezing verschenen uit de gedichten van Kästner. In alle winkels (f 6.65). Columbus gaat fuseren met Podium, en met nog een blad, dat die Podiummers niet willen noemen. Maar ik heb mijn vermoedens!

Hoe staat het met je financiën? Ben je al râté genoeg om een baantje te hebben? In September kom ik naar die nieuwe faculteit bij jullie, maar eerst moet ik nog een paar colleges van Dresden volgen, die hier benoemd is.

Aju!

Hans

[ommezijde, aantekening van MdJ] voorsprong ipv oorsprong.⁴ Kerkstr 221 geschreven

¹ Gedicht van MdJ, oorspronkelijk getiteld 'Neel'.

² Adres waar MdJ tussen 1946 en 1948 woonde.

³ Eetgelegheid voor studenten waar MdJ jarenlang 's avonds at.

⁴ Drukfout in 'The burden of Beauty' in genoemde bloemlezing.

Amsterdam, ca. 25 februari 1947

En dat wil aan de vijfde faculteit studeren, terwijl je toelaat dat de onderhandelingen, waaraan de kans van je leven verbonden is, mislukken! Schrijf me eens, waarom precies de fusie niet tot stand wil komen, liever dan je in een verlegen stilzwijgen te hullen. Misschien heb ik nog goeie ideeën.

Max.

Amsterdam, ca. 5 maart 1947

[briefkaart]

Maandagmiddag en Dinsdagmiddag moet ik naar de Mattheus-passion.

Maar wanneer kom je nou?

Max.

P.S. wat is Aimé goed.

Leiden, 12-III-'47.

Amsterdam, ca. 14 maart 1947
[briefkaart]

Beste Max,

Sensationeel nieuws: Zaterdagmiddag is de fusie tot stand gekomen tussen Columbus, Podium en Proloog. Dwz. de Proloog-redactie krijgt en bloc haar congé en een nieuwe redactie, bestaande uit Cola Debrot, Jaap Mulder (Gerrit Borgers), Paul Rodenko, Fokke Sierksma, Anne Wadman en ikke gaat aan het werk. Lekkerkerker secr., Contact de uitgever. Natuurlijk hebben we bliksems goed in de gaten dat zowel Contact als Lek op een bepaalde manier gevaarlijk kan zijn, maar we hebben een mannetje achter de hand die we een haarfijn contract zullen laten opstellen. Zeg jij nu eens, wat moeten we van Leks handelwijze denken? Was hij door De Neve¹ gestuurd (hij zei van niet) of wil hij alleen maar voor zijn vertrek naar Afrika zijn boeltje in orde brengen (omdat Proloog, zoals 't nou is, na zijn verdwijnen natuurlijk geen dag meer existeert). Intussen wordt dit wel een schreeuwend goed tijdschrift. Goed schréuwend ook: Fokke sprak van "het tijdschrift der verenigde branies". We hebben nog overwogen om ook Hermans in de redactie te vragen, om alzo ook Criterium te fuseren, maar zonder dat worden we ook wel het enige. Gerrit Borgers zei mij dat hij jou kende, waarom heb je me dat nooit gezegd? Hij dacht niet erg gunstig over je. In Podium stonden een paar uitstekende dingen van hem ("Toch gebiedsuitbreiding?") Ken je Anne Wadman? Ik dacht natuurlijk ook dat het niks was, omdat hij in 't Fries schrijft. Maar ik heb nu zijn bundels hier, mijn god. Ik stel Lehmann hoog, dat weet je, maar Wadman staat nu minstens even hoog. Ik ben van plan zijn verzameld dichtwerk in 't Nederlands te vertalen, overigens heeft hij met zijn 27 jaar al drie romans geschreven. Zijn critieken (in Podium in 't Holl., in De Tsjerne in 't Fries) vormen ook al een aardig boekje. Enz.

Je Vromanstuk gaat naar de nieuwe redactie. (De fusie gaat op uitdrukkelijk verzoek van Lek onmiddellijk in.) In déze redactie heb ik niet zoveel te vertellen als de vorige! Toch zal ik je pousseren. Kun je je hoofdstuk over de poètes maudits (al die syphilispatiënten) niet afronden? En heb je geen nieuw werk? Nieuw redactie-adres (Wadman en Borgers) 1e Looiersdwarstr. 21hs Amsterdam.

Aju.

Hans

¹ Gilles Pieter de Neve, directeur van Uitgeverij Contact, uitgever van Proloog.

Beste Hans,

Kom zo gauw mogelijk, dwz. deze week nog, een dag in Amsterdam, dan zal ik je alle mogelijke inside information over Cola en Lek en anderen verstrekken. We kunnen samen naar Anne Wadman en dingies gaan, dan kunnen ze meegenieten! Schrijf tijdig punctueel je komst. De faam van Anne Wadman was al tot me doorgedrongen.¹

P.S. Geef de passages over vroomheid ook even aan Sierksma c.s. ter beoordeling. Waarom zit ik niet in de redactie?

Zet snel dat eitje over Cola in Columbus.

¹ [in de marge] niet publicabel: Cola is zo katholiek als het achtereind van een varken.

Leiden, 17-III-47

Beste Max,

Dat Cola Debrot katholiek zou zijn als de heimietter wordt door enkele zijner mederedacteuren betwijfeld, en wel om de novelle 'Bid voor Camille Willocq'. Sierksma schreef hierover in VN (23 Nov. '46): "Wanneer het denken rondtolt en het hart breekt, roept de mens om een god. Men kan dat belachelijk vinden; tot nu toe hebben velen dat gedaan en het waren niet de kleinsten. Debrot heeft het conflict een naam gegeven; in het conflict erkent hij (...) de noodzaak van een nieuwe god, die leven en denken weer zal verbinden. Maar de naam van die nieuwe god weet hij niet. Dat bewijst, dat hij niet een zwendelaar in religieuze artikelen, maar een eerlijk humanist is" (N.B. de term "humanist" ook weer niet te letterlijk opvatten. Met het humanistisch verbond heeft Fokke niets uit te staan. In een Podium-inleiding spreekt hij van "humanisme met haar op de tanden"). Overigens, als je de aandacht op je wilt vestigen, val dan Debrot en Sierksma op deze novelle aan (Jacob Evenhuis stuurde aan Columbus een bespreking hiervan, waarin hij ongeveer hetzelfde zei als Fokke). Mijn bescheiden mening over Willocq is: een gegeven van dezelfde rangorde als dat van Hélène in het Heelal, maar met oneindig meer smaak geschreven. Overigens schijnt Willocq (een monnik-in-opleiding, die uit het klooster deserteert, en ahw. tussen god en wereld in blijft hangen, zonder de oplossing te vinden) geheel autobiografisch te zijn.

Dit althans moet Cola tegen Fokke hebben toegegeven. Het verandert mi. weinig aan de zaak; wat Willocq onderscheidt van biografieën als *Si le grain ne meurt* en *Het Land van Herkomst*, is dat de relatie boek-auteur hier voor een gewoon mens niet meer is na te gaan (zie Dresden, *Ex.phil. en lit.besch.*¹, waaruit je kunt leren dat deze *ex.phil.lit.besch.* niet zo heel veel verschilt van *Forum*; Ter Braak en Du Perron stelden ook de eis dat de kunstenaar in zijn werk aanwezig moet zijn), de navelstreng is doorgesneden.

Naar je *inside information* ben ik zeer benieuwd; door geldgebrek kan ik echter niet eerder komen dan Vrijdagavond of Zaterdagmorgen.

Je zit niet in de redactie omdat zeven man al genoeg is, en je te eigenwijs bent. Een redacteur moet over enige souplesse beschikken, wat overigens niet wil zeggen dat hij water in zijn wijn moet doen. We hebben je echter op de wachtlijst gezet, met Eldert Willems en Victor Varangot.

Heb jij geen vriendinnetje bij Contact, die oog kan houden op de abonné'slijst, voor het geval dat er gedonder komt? Als je eens op een dergelijke manier het tijdschrift zou redden zit je in de redactie, gegarandeerd!

Je eitje tegen Cola is door slonzigheid van Vermeulen niet meer in Columbus 4-5 gekomen. Je altruïsme wel.

Wanneer ga je aan je autobiografie beginnen? Het ingrijpen van je ouders in je seksuele rijping, je trektochten, je vriendinnen (en die keer dat je 's nachts op straat bent gezet), je hospita's, je Unsterbliche Geliebte, de brand in de Parkstraat, de literatuur, Amsterdam enz., gegeven je aphoristische geest kan hier een chef d'oeuvre ontstaan. Ik raad je echter wel aan om in dit boek autobiographie en dagboek met elkaar af te wisselen, naar het voorbeeld van de Max Havelaar en het Land.v.H. Maar lees eerst: *Gans-Liefde* en *Goudvissen*, *Léautaud-Passe-Temps*, *Stendhal-Souvenirs d'Égotisme*. Drie boeken van vrij geringe omvang. Als je wilt leen ik ze.

Vrijdag gaat niet, bedenk ik, verwacht me Zaterdagochtend tussen 9 en 10.

Tabé,

Hans

¹ *Existentie-philosophie en Literatuurbeschuwing, essay van Dr. S. Dresden, uitgegeven in 1946.*

Beste Hans,

Ik heb mijn unsterbliche geliebte¹ gesproken!* Voor het eerst na haar huwelijk, zij heeft nu twee kinderen en gaat volgende maand naar haar man in Zuid-Amerika. Dat was meer dan alle literatuur en het was dan ook de reden, dat ik je afbestelde. Maar wanneer kom je nu wel? Donderdag ben ik de stad uit (naar de verjaardag van mijn moeder, waar mijn suikertante² is), Vrijdag moet ik van half twee tot drie naar de tandarts, Zaterdag ben ik weer de hele dag bezet. Stuur uitsluitel.

Max.

* Zij vond het boekje, dat ik helemaal geschreven en uitgegeven heb om dit onderhoud voor elkaar te intrigeren, slecht – waarmee bewezen is dat het wel goed is.

[in bovenmarge tweede blad, ondersteboven] Jullie hadden van Podium alleen Sierksma en Wadman moeten accepteren volgens mij.

Katholiek is iemand, die de hele tijd meiert over de tegenstelling tussen geest en zinnen en dergelijke volkomen aftandse en “grundfalsch” bevonden tegenstellingen meer. De zaak is niet, dat iemand katholiek is als hij op de geest wedt en onkatholiek als hij tussen geest en zinnen indobbert. Nee, katholiek is iemand, die nog niet weet, dat met deze tegenstelling helemaal niet te werken valt. Daarom is met Cola niet te praten, hij kakelt maar door en wil je in een polemiek betrekken die nergens op slaat, hij is overigens te verward om iets, dus ook om katholiek te zijn, als je hem over wintertenen komt consulteren krijg je college in kanker, hij is ideeënvluchtig en tevens maniakaal, om zijn conversatie ergens over te laten gaan grijpt hij deze al vier eeuwen afgedankte schablonen aan, hij valt aanhoudend zichzelf in de rede en de reden dat elkeen in zijn geschriften trapt is alleen, dat het niet gebruikelijk is, om verschillende dingen over en door elkaar heen af te drukken, zodoende lijkt het net of hij wat betoogt. Maar hij heeft menselijke kwaliteiten en over de literair-politieke kanten van Cola en andere heren spreek ik jullie beter mondeling – wees ook verstandig, en houdt deze karakteristiek onder ons. Plaats alleen het eitje.

¹ *MdJ had naar aanleiding van het verschijnen van Heet van de Naald een eenmalige, korte ontmoeting met Neel Wibaut in Café Americain. Voor haar geen memorabele gebeurtenis, voor MdJ des te meer.*

² *MdJ werd, behalve door zijn ouders, financieel gesteund door Mali Hemelrijk, een zuster van zijn moeder. Ook van Jaap Hemelrijk, de broer van zijn moeder, ontving MdJ lange tijd een maandelijkse toelage.*

Leiden, 8 April 1947

[Aantekening van Md] in bovenmarge] G.v.d.: is dat Podium?

Beste Max,

Dank, dank voor al je mededelingen, en excuses dat ik je nog niet terugschreef. Maar er is groot gedonder met de fusie.

Je karakteristiek van Debrot is heel bruikbaar, helaas blijkt er niet uit in welk opzicht Debrot verschilt van bijv. Goudriaan¹.

Wat De Kadet van je poëzie vindt kan je koud laten, ik stuur mijn roman toch ook niet ter expertise aan Pieter 't Hoen. En Van Vriesland zette Voeten's oorlogsdagboek naast het Journal van Gide. Ook een die rijp is voor de Oosterbegravingplaats. Dat nieuwe grote tijdschrift, waar je over schreef, zou de voortzetting worden van Groot-Nederland, bij Holkema en Van Warendorff, onder redactie van oa. Greshoff. Maar volgens deze gaat het niet door.

Van Columbus komt geen nummer meer uit,² dat Eitje blijft dus onderdrukt. Je schrijft: "... geef het in elk geval een definitieve versie, want het was een klakkeloze opmerking in een brief." En hier geef ik weer even college: er bestaat geen noemenswaard verschil tussen echte (echte) literatuur en klakkeloze opmerkingen in brieven. Sterker: klakkeloze opmerkingen in brieven zijn p.d. méér literatuur dan moeizaam doorwrochte essays. Ik had dan ook, let wel, die opmerking uit je brief letterlijk zo overgetikt. Leer je les hieruit. Dat ik aan je aphorismen wél knoeide was omdat jij er eerst aan geknoeid had. Ik knoeide als h.w. terug, naar de primaire opwelling.

De Podiummenschen waren helemaal niet zo erg te spreken over Max de Jong. Anne en Gerrit waren hem na de bevrijding eens gaan opzoeken³, hun indruk was die van een pathologische fantast. Erg moeilijk voor mij om tegenop te roeien. In je Vromanstuk hadden ze natuurlijk weer bezwaren tegen de onbescheidenheid om jezelf vóór Stip en Vroman te noemen, en die krokodilletjes vonden ze ook niet leuk. Maar de rest vonden ze wel belangrijk. Toch stemmen ze tegen. Je moet mij eens een ms. van je essaybundel geven, misschien overtuigt dat ze.

Gerrit Borgers is een heel knappe en heel geestige jongen, die we zeker niet mochten missen.

Dat Neeltje je Heet van de Naald slecht vond bewijst haar nuchter oordeel. De term Unsterbliche Geliebte heb ik van Beethoven. Niet gek hè?

Dat stuk van Aimé was inderdaad niet gek, maar 't is ook net het enige wat-ie kan.

Nee, met die fusie is het groot gedonder. Dat bericht in VN heeft alles verpest. Schuchart en Scheepmaker zijn naar De Neve gelopen en hebben

stront gemaakt, en nou is De Neve teruggekrabbeld. Misschien krijgen we nog een fusieaanbod van Proloog, met Schuchart en Voeten in de redactie of zo, maar daar gaan we zeker niet op in. Wie weet waar het ons voor behoedt. In elk geval zijn we nu Lek kwijt, godzijdank. De fusie Columbus-Podium gaat natuurlijk door, hoe dan ook, maar eerst schieten we Hoornik dood. Wat een doortrapte slijmbal.

Stols wil het nieuwe tijdschrift wel uitgeven, maar vindt het risico te groot, nu wij willen uitbreiden tot 80 pag. Nu heb ik aan die Van Oorschoot van jou geschreven. Donderdag kom ik met Gerrit naar Amsterdam, als 't enigszins kan loop ik even bij je aan, met of zonder hem.

Tabé,

Hans

[Aanvullingen van HvS in de marge] Hermans is een kei, maar a. onsympathiek en b. in zijn werk niet aanwezig, net als Vestdijk / Ik ben 4 jaar jonger dan de jongste van mijn mederedacteuren, heb mij dus maar koest te houden / Die roman van Hermans is goed, Conserve óók, heb ik ontdekt / Klondyke minder / Wij stikken in de goeie copy / Wat is Criterium slecht / Wij hebben een roman van Vestdijk.

¹ Gerard Goudriaan, Leids student, dichter, dandy.

² [Aantekening van Md] in de marge] hè?

³ [Aantekening van Md] in de marge] hè? met Roorda

Leiden, 10 Apr. '47

Beste Max,

Het idee van een bloemlezing uit de Nederlandse poëzie sinds '80 houdt me bezig, omdat die Van Mei tot Mij van jou toch nooit komt. Laten we er een Van Mei tot Wij van maken. Ik kom tot de volgende punten:

1. Hoofdzaak is het geld.
2. Het ding moet binnen een maand klaar zijn.
3. Van de te behandelen dichters nemen we er elk de helft voor onze rekening (zie verderop).
4. Ik stel op de schrijfmachine het ms. samen.
5. We maken er niet alleen een subjectief, maar ook een wetenschappelijk werk van, met literatuuropgaven, bio- en bibliografische aantekeningen enz. Ik verwacht veel van de export van dit boek naar Zuid-Afrika. Na de bewerking door resp. Greshoff en Holst is dit land stormrijp voor ons

boek! (Je weet toch hoe Jani avond aan avond volle zalen trok?) Deze wetenschappelijke arbeid (hm) verricht in hoofdzaak ik. Niettegenstaande dit doen we fifty-fifty met het honorarium.

6. Nadat we in chronologische volgorde de belangrijkste dichters hebben afgedaan, verzamelen we in een slotafdeling nog een stel versjes van One Poem Poets, onder de titel: Het éne gedicht. Zie verderop.
7. We gaan zelf niet in dit boek staan. Een paar jaar terug presteerde meneer Heerikhuizen het in zijn bloemlezing zelf met zeven gedichten te paraderen, hij wordt nu nòg voor de gek gehouden.
8. Elk hoofdstuk bestaat uit: Een biografische aantekening (halen we stomweg uit De Vooys), de eigenlijke inleiding (die we telkens met onze eigen initialen ondertekenen), een beknopte biografie, een literatuuropgave en de gedichten. Zie bijgevoegd voorbeeld.
9. Alle geschillen worden in gemeenschappelijk overleg geregeld.
10. Deze bloemlezing verschilt van andere bloemlezingen doordat ze niet is samengesteld door mensen met een convergerende, maar met divergerende smaak. Wij belichten de Nederlandse poëzie van twee ver uiteengelegen punten. Het lijkt me het beste dat we dit in de inleiding (die een knap stuk werk moet worden) er rustig bijzetten. Zo staat jouw Van Mei-tot mij er volkomen onafhankelijk in, (ook al door die aparte ondertekening van de diverse hoofdstukken), gecomplementeerd door de mijne. Ik stel de volgende Akten-verteilung voor:

Perk ik *	Nijhoff jij
Kloos ik *	Hendrik de Vries jij
Gorter' jij *	Van den Bergh jij*
Verwey ik *	Slauerhoff jij
Leopold jij	Marsman jij
Boutens ik	Gerard Bruning ik
Dèr Mouw ik	Engelman jij
Van der Leeuw jij [<i>doorgestreept door MdJ</i>]	Van Ostajen ik
Gossaert ik	Du Perron ik
Bloem jij *	Vestdijk ik
Van Eyck ik	Gilliams ik
Schmidt Degener ik	Debrot ik
Elsschot ik	Achterberg jij
Greshoff ik	Vasalis jij
Holst jij	Van der Steen jij
Buning jij	Aafjes jij
Vriesland ik	Lehmann jij

Ik verkeer nog in onzekerheid over Hélène Swarth*, Jet Holst, Willem de Mérode en Jan Campert. Jet 'r socialisme is inderdaad ongenietbaar, maar daar buitenom heeft ze prachtige dingen geschreven. *De Mérode* [*naam door MdJ doorgestreept*] is christelijk, maar homosexueel. Trouwens, Engelman is katholiek. Om de socialistische en christelijke legioenen niet mis te lopen, dus om zuiver zakelijke redenen, zouden we Jet en Willem er toch wel bij kunnen vragen. Willem héeft trouwens heel goed werk.

De lijst nog even herhalen:

JIJ	IK
Gorter*	Perk*
Leopold	Kloos*
Van der Leeuw [<i>doorgestreept door MdJ</i>]	Verwey*
Bloem**	Boutens
Holst	Dèr Mouw
Buning*	Gossaert
Nijhoff	Van Eyck
De Vries	Schmidt Degener
Van den Bergh*	Elsschot
Slauerhoff	Greshoff
Marsman	Vriesland
Engelman	Gerard Bruning
Achterberg	Van Ostajen
Vasalis	Du Perron
Van der Steen	Vestdijk
Aafjes	Gilliams
Lehmann	Debrot

Toelichting: Je ziet dat je precies alle dichters van je eigen lijstje krijgt. Perk en Kloos nemen we alleen om de zaak naar boven af te ronden. Dat we niet precies met Mei beginnen dondert niets, we beginnen toch ongeveer met Mei. Dèr Mouw is geweldig, Schmidt Degener weet je natuurlijk, Gerard Bruning, Lehmann werd ineens aardig toen-ie hoorde dat ik dat ook wist, Van Ostajen moet erbij en Debrot evenzeer. De slotafdeling moet o.a. bevatten:

Den Doolaard – Ballade voor een donkere vrouw

Henrik Scholte – Hölderlin

Leo Vroman – Jouw jijheid

Frans Bastiaanse – Sonnet naar Ronsard

Nes Tergast – Avondmaal

Hermans – Ouderhuis [*aantekening ernaast*] zoek er nog wat bij

10. Als het goed gaat maken we ook nog een proza-bloemlezing.
11. Als het niet goed gaat doe ik het alleen. Zoiets noemen ze geestelijke diefstal. Maar ik neem natuurlijk wel een andere titel.
12. Als we willen kunnen we ook nog een bloemlezing maken uit de wereldliteratuur, proza en poëzie door mekaar, een gedicht van Yeats, een stuk proza van Kafka, twee gedichten van Baudelaire, een essaytje van Huxley enz.
13. Ik sluit hierbij als voorbeeld het hoofdstuk over Perk in. Van die inleidingen kunnen we maken wat we willen, maar maak het niet te lang. Hou de Kra maar als voorbeeld aan. Van Perk nam ik maar drie gedichten, maar van de echte dichters worden het er natuurlijk wel zes of zeven.
14. Ik doe dit omdat ik er plezier in heb, het geld wel kan gebruiken, en jou een beetje op stoot wil helpen.
15. Wees nu eens actief en zorg dat ik vóór mei alle teksten heb. Ik zal wel tikken en zorgen dat Stols erin trapt.
16. We houden ons natuurlijk niet star aan onze taak, maar bemoeien ons ook wel met het werk van de ander. Alles in overleg.
17. Het geld is het belangrijkste.
18. Het geld is het belangrijkste.
19. Het geld is het belangrijkste.

With kindest regards,

Je
Hans

¹ [Aanteekening Md] in de marge] Gorter nog kiezen: uit bloeml. Brandt Corstius

² [Aanteekening Md] in de marge] Bloem is niet goed gedaan

* [bij deze namen heeft Md] een streepje gezet, met in bovenmarge] = af

Amsterdam, ca. 12 april 1947

Beste Hans:

Ik heb niet zo'n overmatige zin om de keuze uit Gorter te maken, daarom bied ik het eerst jou maar aan, dan lees je de Mei meteen eens. Uit mei wou ik nu eens minstens twee goeie einden zorgvuldig uitgezocht zien, al die bloemlezers pikken altijd maar een stukkie van het begin of soms het eind, omdat ze het hele boek niet overzien en kennen. Wie doet het: jij of ik? Uit Verzen I te kiezen is ook geen onverdeelde vreugde. Als jij het wilt doen is het mij best. Van Verzen II weet ik tenminste één ding

zeker: 't Was stil over de wereld. Dat moet erin, het is een pracht ding, tik het even. En praat me niet van Pan en dat aardige kleine heldendichtje. Wacht, ik weet het al. We moeten uit de bloemlezing van Brandt Corstius werken, maar hoe kom ik daar nu weer aan, hij is net uit. Heb jij er puf in? De waarde van een bloemlezing wordt bepaald door de liefde, waarmee je de dingen doet niet waar je voor voelt maar welke je tegen heug en meug doet. Denk erom, dat wat zo iemand als Gorter betreft, hele volksstammen ons op onze vingers kijken, jij mag ook wel uitkijken, dat alles met die scholen der poëzie en verzen¹ en liedjes en zo klopt, dat gaat men er in nakijken, en de literatuuropgave moet ook de deskundige blik van een Donkersloot en een Stuiveling kunnen doorstaan. Wat je achter Perk getikt had, was een beetje rommelig en willekeurig, dat moet niet zo in een weloverwogen en strikt selectief boek, dan gaan ze zeggen kwajongensachtige branie.

Max.

Wie zal Gorter dus uitkiezen?

[in de marge] Er is nog steeds geen post van je. Dat enthousiasme van mij is maar een strovuurtje, ik moet aan mijn vertaling.

¹ [noot van Md] hierbij] in welke druk staan om iets te noemen de Spinozistische sonnetten?

Leiden, 18 april 1947

[briefkaart]

Beste Max,

Je mocht soms anders denken: ik tikte al een dikke 90 verzen over (voor de door mij te behandelen dichters). Perk, Kloos, Van Eyck en Van Ostaijen zijn klaar; Elsschot, Du Perron, Vestdijk, Boutens, Gilliams en Gomperts volgen zeer binnenkort. Je Swarth-notitie heb ik maar als inleiding gebruikt. Weet jij waar Gossaerts niet in Experimenten gedrukte verzen te vinden zijn? Er moet een bron zijn. Maar, waar blijven jouw hoofdstukken? Gorter, Leopold, Bloem, Holst enz. enz.?? Stuur me, ook al heb je de inleidingen nog niet klaar, vast je keuze, dan kan ik de versjes tikken. Zondag verstuur ik een lange brief met de gerede hoofdstukken. Maar schiet op!!!

Je
Hans

Amsterdam, ca. 20 april 1947

[in bovenmarge, ondersteboven] Hoe gáát het nou met Columbus?

Beste Hans,

Er is alleen een briefkaart van je gekomen, verder nog niets. Ik heb daar niets tegen, want ik zit met een turf van een vertaling in mijn buik, die vóór 1 Juli af moet. Ik kan dus niets garanderen, maar zal proberen tussendoor af en toe een dichter te doen. Neem jij Aart van der Leeuw even over op jouw lijstje, dan maak ik er een bijschrift bij: waarom ik hem niet bijster belangrijk vind. De Nederlandse lyriek van twee kanten belicht – dat stereoscopische principe¹ bevat me uitstekend. Die methode van tekenen met initialen is goed bedacht, het is trouwens ook de enige voorwaarde, waarop ik het doe, zo met onderschriften van mij bij jouw misgrepen en omgekeerd. Voor Gossaert moet je geloof ik bij Hussem zijn, pas op hij smoest elke dag met Stols, ik denk niet dat je iets bereikt. Maak jij simultaan met dit werk je roman af; ik moet die vertaling volbrengen om mijn kamerhuur en eethuis te kunnen betalen. Je ziet, dat ik me dood werk, maar als we halsoverkop doen, dan vergeten we dingen of zo, en dan slaat de kritiek ons dood. Maak voort met Greshoff, mijn vingers jeuken om hem in het onderschrift te relativieren. À propos: “De berg heeft een muis gebaard” is af!! Het bevat a) een selectie aanstreepels van principiële aard uit essays en b) een stelletje losse aphorismen.

Max

¹ [in de marge] is dat niets voor een titel?

[in de marge] Van Oorschoot vroeg of ik je eens meenam. Ik heb hem onder zijn neus gewreven dat hij de boel wil verpolitieken maar hij is een hopeloos geval. Wat een onzakelijke stommerds, om de kans met Criterium niet aan te grijpen. Uitg. ma. Veen wil niet, im Notfall wil ik uitg. ma. Breughel voor jullie aanspreken, die ken ik goed.

Aantekeningen tussen het manuscript van de onvoltooide bloemlezing, plus fragment:

Beste Hans: Jij moet dus de gedichten van Verweij kiezen. Ik geef je de volgende hints. Neem in de eerste plaats Van Vriesland's Spiegel der Nederlandse poëzie erbij – Die ként hem. Overweeg verder opnemning van Cor Cordium. Ook herinner ik me nog een aardig gedicht: Op het Valkhof te Nijmegen. En in ieder geval moet er in, het late gedicht “Spinoza” (“lenzen draaiend op het koolland” – is geloof ik het refrein)¹.

Meteen eronder:

Beste Hans: Na zo'n lang stuk, als van mij over Verweij, moet dus een kort stuk met jouw initialen, om in alle opzichten het evenwicht te herstellen. We kunnen afspreken, dat in beginsel iedere dichter een notitie van elk van ons

beiden krijgt, al zal het ene dan vaak niet meer dan een postscriptum bij het andere zijn. Moet de tekst van degenen die de keus maakt als vaste regel het eerst of juist als regel het laatst komen? Ik laat de hele afwerking aan jou over, daar heb ik geen energie voor beschikbaar.

P.S. Maak alsjeblieft gauw een uittreksel uit mijn Lehmann-essay, dan maak ik de keus!

Kloos. Ook Kloos hoort niet tot de upper ten van onze literatuur. Toch moet men hem de eer geven, de volkomen subjectieve ik-lyriek geschreven te hebben, welke Perk nimmer had kunnen schrijven. Kloos betekent niet veel meer voor ons – in zijn poëzie “staat” te weinig. Maar als verschijnsel in de Europese poëzie is hij stellig volkomen authentiek.

Kloos (vervolg): Om de beweging van tachtig goed te verstaan, moet men iets van de dessous weten. Daar was de oude Johannes van Vloten – een tiep. Deze figuur had diverse dochters, allen even goed uitgevallen. Om de oudste dochter hebben Kloos en Van Eeden slag geleverd. Van Eeden heeft haar gekregen en het is een uitstekend huwelijk geworden. Uit deze omstandigheid valt de grote en regelmatige werkkraft van Van Eeden te verklaren. Van Eeden had blijkbaar meer “sfeer” voor vrouwen, dan Kloos. Na het echec is Kloos psychisch afgeknapt – zijn oude elan heeft hij niet meer teruggekregen. De tweede dochter van Van Vloten is weggegaan naar de schilder Witsen, maar de jongste is de vrouw geworden van de vijf jaar jongere Verweij. Zelf beduusd van zijn verovering wellicht, heeft Verweij zeven jaar als dichter gezweven. Men kan zeggen, hij heeft gestudeerd. Men kan ook zeggen, in de eerste jaren van het huwelijk met een echte vrouw komt men aan sublimeren zo niet toe. M.d.J.

¹ [in de marge] dat is prachtig

Leiden, 25 Apr. 1947

Beste Max,

We moeten het uiterlijk van onze bloemlezing ingrijpend wijzigen. Het mag nl. geen bloemlezing worden. Een bloemlezing als de door ons opgezette lijdt aan onuitgeefbaarheid. Voor elk gedicht moet Stols aan de betr.

uitgever 25 gulden betalen, en dat doet-ie niet. Daarom doen we het zo. We schrijven hoofdstukken, en daar lassen we de gedichten tussenin. Al citerend. Gesnapt? Op de manier van Verwey's Inleiding dus. Eigenlijk verandert het niet veel, alleen bezorgt het mij een beetje meer tikwerk. Op die manier kunnen we ook werken met fragmenten van gedichten, mooie regels, strofen enz. Bijv. dat kwatrijn van De Verlorenen van Tergast (met die pinguin) wordt nog drie kwatrijnen lang voortgezet, maar rot. Enz. Ik zal dus van de hoofdstukken die je zond (Swarth, Gorter, Lehmann, Buning, Van den Bergh, Bloem) arrangementen maken. Ikzelf had Du Perron, Gomperts, Kloos, Van Ostaijen en Van Eyck gedaan, zal dat dus ook overdoen. Van je Lehmannessay had ik een prachtige samenballing gemaakt, al het gelul van hoge cultuur, hoge organisatie enz, had ik er volkomen afgestroopt, het is nu bepaald goed geworden.

Nee, dubbele hoofdstukken is natuurlijk te gek. Ik heb voor jou de dichters uitgezocht die je kent, nou moet je tevreden zijn. Het kan me niet schelen dat we elkaar natuurlijk tegenspreken, maar jij wilt dichters gaan annoteren die je niet kent. Zo Du Perron. Je kunt toch moeilijk zeggen: "Waarde lezer, Du Perron heb ik tot mijn spijt niet gelezen, maar na alles wat ik over hem gehoord heb geloof ik toch niet dat mijn medewerker het bij het rechte eind heeft"?! Jij blijft dus met je vingers van mijn dichters af, dan zal ik ook onder de jouwe niets zetten. Dit laatste doe ik trouwens toch in geen geval! Het enige wat ik onder Buning en Aafjes zou willen zetten is dat In Memoriam mij literaire zwendel van het zuiverste water lijkt en dat Aafjes een mooischrijver is, niet alleen een gevaarlijk, maar ook een vervelend. Afsproken dus. Waar ik natuurlijk wel gevoelig voor ben, is voor wenken betreffende doorslaan van mijn kant. Voor relativeren voel ik alles, maar dan zal ik het zelf doen. Ieder behoudt de eindredactie over zijn eigen dichters. Voor alle honnêteté kunnen we dan wel in het Woord Vooraf zetten dat de initialen lang niet altijd waarborg zijn dat de daarboven voorkomende opmerkingen ook werkelijk de betreffende bloemlezer moeten worden aangerekend.

Behalve de hoofdstukken over de dichters moet er ook een grote Inleiding komen, die de greep op het geheel geeft, de historische samenhang enz. Of, andere manier, deze Inleiding versnipperd tussen de dichters. Dus, bijv.: Woord Vooraf. Inleiding, over de Ned. Poëzie in 't algemeen. De Beweging van Tachtig. Perk. Kloos. Gorter. Swarth. Enkele nieuwe figuren (de situatie tussen '90 en '00). Leopold. Boutens. Jet Holst. De Beweging. Verwey. Gossaert. Van Eyck. (Dèr Mouw). De generatie van '10. Bloem. Holst. Van der Leeuw. Van Nijlen. (Greshoff). Buning. Van Vriesland. (De Mérode.) Schmidt-Degener. Overgangsfiguur Nijhoff. Het expressionisme. Van den Bergh. De Vries. Marsman. Bruning. Van Ostaijen. Apart: Slauerhoff.

Engelman. Forum. Elsschot. Greshoff. Du Perron. Vestdijk. Sinds '39. Achterberg. Kemp. Gilliams. Campert. Van der Steen. Vasalis. Debrot. Aafjes. Gomperts. Lehmann. Wat je mij over Verwey stuurde is natuurlijk onbruikbaar, de opmerkingen over de Idee kunnen echter wel in het stuk over De Beweging. Je Van Eeden-notitie kan in het Tachtig-stuk worden opgeslorpt. $\frac{3}{4}$ van je Van den Berg-stuk gaat over Het Expressionisme. Greshoff behandelen we bij Forum, maar bij '10 zetten we toch wel even dat hij toen ook al meedeed. Dèr Mouw moet erbij, maar hij publiceerde niet in De Beweging. De volgorde van Sinds '39 nog nader vast te stellen. Een hoofdstuk over Het Fonteintje kan er misschien nog wel op overschieten. De Mérode moet toch eigenlijk maar weg, en Van der Leeuw ook. De Amsterdamse School wordt in Sinds '39 met een giftige noot afgedaan (het is niks). Dat Kloos wat met Betsy van Vloten had gehad had ik al geschreven, dat over die andere Van Vl. sisters kan wel bij Verwey. Met Kloos zit de zaak overigens nogal gecompliceerd, hij was verder alcoholist en bisexueel, had oa. liaisons met Perk (2^e Ardennenreis), Verwey en Boeken. Hoe komt het dat Kloos uit zijn breuk met Verwey een stel prachtige sonnetten sloeg, en dat het blauwtje bij Betsy hem psychisch deed afknappen? Kunstenaarspsychologie is nog niet zo eenvoudig.¹

Van Vrieslands Spiegel heb ik er al bij, maar er deugt niets van. Van V. heeft geen bloemlezersbloed. Zijn smaak is van een hoogst boekenkasterige poëzieërigheid. Onze bloemlezing moet (en houdt dit bij je keuze steeds in de gaten) in alles het tegenovergestelde zijn van een schoolbloemlezing. Dat bereiken we het makkelijkst door een verwoede nadruk op de erotiek. Het moet een boek worden waar ouders en leraren elkaar voor waarschuwen, pas dan gaat de jeugd het lezen. Let hierop bij Gorter, Van de Woestijne enz. Ook Achterberg met zijn tweeduizend allemaal even goeie gedichten stelt ons mooi in staat net de schuine stukjes te kiezen. Wat je over Perks "doorbraak" schrijft staat al in mijn stuk, impliciet, maar als je 't nou zo graag wilt kan ik nog wel verduidelijken.

Er zijn hele gebieden die an und für sich geheel buiten de poëzie vallen, ik noem: 1. de christelijke poëzie 2. de katholieke poëzie 3. de socialistische poëzie 4. Het Fonteintje 5. De Amsterdamse school 6. de verzetspoëzie 7. de Columbuspoëzie. Het vervelende is dat al deze gebieden zich wel degelijk tot de poëzie rekenen. We kunnen hier wel enkele concessies doen, maar toch niet teveel. Engelman, Jet Holst, Campert en Van der Graft, meer kunnen er niet bij. De naam Hoornik mag nergens in ons boek voorkomen! Gezelle, bewaar me, er zijn grenzen. In het stuk over Tachtig kunnen we wel even zeggen waarom hij er niet bij staat.

Gerrit is hier geweest, we hadden het over jou. Hij schreef zijn matheid van die avond voor een groot deel toe aan jouw als-maar doorratelen. Hij vond

jou een soort Don Quichote, die overal schimmen ziet en in de onschuldigste dingen intrigues ontdekt. Hij was het met mij eens dat Amsterdam de pest voor jou was, en dat je daar beter vandaan kunt gaan, als je aan je literaire carrière nog iets gelegen is (maar dat zei Gerrit niet). Wil ik moeite doen dat je in Leiden een baan krijgt bij het Groot-Nederlands Woordenboek? Zes uur per dag, en als je ingewerkt bent kun je ook thuis werken. Hermans blijkt in Parijs met Paul bevriend te zijn geraakt, maar de fusie met Criterium gaat toch lekker niet door. Stel je voor, die zakken wouen alleen Paul in de redactie overnemen, en Fokke mocht dan wel elke maand een kroniek volschrijven. Zeg nou zelf, dit had toch iets teveel van een onschadelijkmakingsmanoeuvre. Fokke heeft nu aan Morriën geschreven dat we bezig zijn een exclusief-pornografisch blad op te richten, en aan Meulenhoff, dat we wel voor fusie voelen, maar dat het dan een principiële tijdschrift moet worden, en dat redactie (!) en naam (!) vanuit dit oogpunt moeten worden bepaald. Je snapt wel. Centaur wordt de volgende maand opgeheven, is je natuurlijk bekend. De fusie Columbus-Podium gaat in elk geval door, maar we weten nog niet bij wie en wanneer. We zijn nu toch weer met De Neve bezig, maar die wil pas in Sept. Op 11 mei hebben we een bespreking met Tas en De Kadt!! Maar dat wordt niks zie ik al. Nee, Proloog gaat dood bij gebrek aan kopij, en dan komt De Neve op een holletje naar ons toe. Maar er komt intussen weer een Columbusnr., met jouw Vromanstuk vermoedelijk, dat hangt nog even van Paul af. Fokke en Gerrit wilden het alleen in gewijzigde vorm plaatsen, Anne was tegen.

De mode van het anti-literaire. Tegenover het gevaar van de onbelesenheid stellen de Podiummers ook het gevaar van de overbelesenheid. Ze willen net tussen de boekenwurm en de pimpelaar doorschipperen. Fokke schreef mij eens: "Ik heb niet een tiende gelezen van wat jij en je vrienden verorberd hebben. En ik zal niet meer lezen. Omdat ik slechts lees wat ik lust en dat is weinig. Nu ik in de literatuur verzeild raak moet ik wel wat meer doen, maar ik haast me niet. ... Ter Braak, die ken ik van voor naar achter en omgekeerd. Dwz. alles wat hij voor '37 schreef. Nadien heb ik me nooit meer met de literatuur bemoeid, geen vers en geen boek. Romans heb ik altijd verslonden in hoeveelheden van 1 per jaar. Ter verduidelijking: toen ik student werd liet ik de literatuur liggen als een puberteitsfase. Ik heb toen gestudeerd wat ik voor mijn examens moest doen, geen boek méér, en verder heb ik gezopen en anderszins geleefd. Toen kwam de oorlog en op een onzalig ogenblik Podium (Podium werd in Apr. '44 opgericht als steunblaadje voor de Leeuwardense KP, H.v.S.). Daarin stopte ik wat oude gedichten. Daarna kwam de bevrijding en kreeg ik een aanval van idealisme, wat langzaam overging in een lust om te pesten." En elders: "... en als ik me nog even opwindt schrijf ik een briefje aan Van Gorcum dat Podium wordt opgeheven en dat de redactie verder kinderen gaat opvoeden."

Nu weet je zo'n beetje hoe het zit. Overigens heeft Fokke altijd nog wel iets meer gelezen dan Max de Jong, hij kent ten slotte behalve Ter Braak ook Nietzsche, Jaspers, Huxley, Koestler, Heidegger, Sartre, Holst, Marsman (Tempel en Kruis!) en sinds kort Du Perron. En hij kent ze niet van horen zeggen.

Ik heb je al n.a.v. Brigge gezegd dat jij aan een soort geestelijke bijziendheid lijdt: als je ergens in verwickeld raakt of met hart en ziel ergens mee bezig bent neemt het zó'n monstrueuze vorm aan dat de rest van de wereld erdoor verduisterd wordt. Zo ook met deze bloemlezing. Het is allemaal zo belangrijk niet. Of er van Perk twee of drie gedichten in komen, daar eet jij geen boterham minder om. Je moet ergens een latente hersenfunctie in werking zetten, die de monstrositeiten weer tot normale proporties herleidt. Relativeren, snap je?

Jouw systeem (dubbele inleidingen) heeft het nadeel dat het gereedkomen van het boek 2 à 3 keer zo lang duurt. Stel je niets voor van de aftrek in Vlaanderen. Daar zijn ze wat belangstelling voor literatuur aangaat, nog even ver als hier in 1900. Maar Jan van Nijlen moet erbij. Denk er bij je keuze uit Slauerhoff goed aan dat de eerste bundels de uitsluitend-goede zijn. Dat heb ik altijd gezegd en Vestdijk heeft het onlangs in Het Parool nog eens bevestigd! Hij trok zelfs een parallel met Kloos! Achterbergs 'Zestien' staat gewijzigd in Existentie. Uit deze bundel moeten we ook Rok, en Pullover opnemen. En uit Radar Kafka. Sierksma heeft een magistraal essay over Achterberg geschreven, dat potten we op voor de fusie. Dat is beter dan alles wat Hoornik en Aafjes hierover hebben uitgeworpen!! Sierksma is evenzeer theoloog als Ter Braak, jij en ik bijelkaar. Subtiele opmerking van Gerrit over jou: "Het is geen wonder dat hij zo fel tegen die katholieken is, want het scheelde tenslotte maar een haar of hij was zelf nog Jezuiet geweest." En Paul wilde het allemaal tot rancune herleiden. Aimé heeft nog stapels goed werk. In het nieuwe Col.nr. komen weer Molitoriana². Hij heeft overigens ook een chaotisch boek over Dostojevsky geschreven, waarin hij D. beschouwt als existentieel romanticus. Ja, ik heb nog met Paul een gesprek gehad over de romantiek. In zijn stuk over de psychologische roman had hij de romantiek gewoon overgeslagen, van Laclós springt hij zomaar op de grote Russen. Maar dat kwam, zei hij mij, omdat hij de romantiek als hoofdmoot wilde bewaren. Zijn ideaal was inderdaad dat van een "existentiële romantiek", een romantiek-met-open-ogen. Een soort révolte, als Rimbaud, Lautréamont, Malraux. En Molitor. Ook Du Perron is veel meer romanticus dan jij denkt: lees zijn Somewhere, dan weet je wat "romantiek met open ogen" zeggen wil. Onze grootste romanticus is echter Jac. Gans. (die is nou secretaris van Sjahrir geworden!). Voorbeeld van romantiek-met-ogen dicht: Aafjes. Het Woord. Heb je al gelezen hoe Paul Aafjes gekraakt heeft? Columbus 2-3, pag. 57 onderaan. Deze dingen zijn belangrijk, ze vormen zo ongeveer het programma

van het nieuwe tijdschrift. Van Herman van den Bergh zou ik De Blinde Karner weglaten, en in plaats daarvan Nocturne opnemen, en bijv. Achter de Stilte. Ik zal De Boog nog even overlezen. Je moet toch een beetje oppassen met al die dikke woorden als coördinatie, klassiek, cultuur, orthodox, enz. Je loopt nog altijd vier Forumjaargangen achter. En wat is nou eigenlijk expressionisme? Ik herinner me dat ik in mijn jonge jaren erg met die term heb getobd, omdat ik op de een of andere manier aansluiting zocht bij impressionisme. Dat moeten we daarom wel even goed duidelijk neerzetten.

Ik stuur je hierbij een revisie van je Buning-stuk, volgens het nieuwe principe. Alle door mij gewijzigde termen en zinswendingen zijn door een doorslaggevend argument gedekt! Maar er staat iets te weinig in. Poot er nog een paar uiterst subtiele opmerkingen tussen. We moeten er wel voor zorgen dat het allemaal essays zijn, dat de verkapte bloemlezing niet tézeer in het oog springt. Van mij een uitgebreid stuk over Forum in voorbereiding. Stel je gerust, ik zal van Du Perron en Greshoff geen grote dichters maken. Wel nuttige dichters.

Neem van Slauerhoff Droom (“In het kreunende welkende bos”), en Fuego (naar Dario). En natuurlijk Nofrit. Van Lehmann o.a.: Ballade van de Veerpont, Lovers Lane, Regen, Droom, Amazone, Kano, Hymne, Archipel herontdekt enz. Stols bezit de rechten van Van Nijlen, Bloem, Greshoff, Slauerhoff, Du Perron, Kemp, Campert, Achterberg, Vasalis, Aafjes, Lehmann, Van der Graft. 12 van de 40 dus. Want zie je, het wordt nou wel geen bloemlezing, maar we moeten toch oppassen. Verder komt Stols makkelijk aan Van Eyck, De Vries, Vestdijk. Gomperts heeft hij half, Meulenhoff heeft de rest. Meulenhoff heeft verder Debrot, Schmidt Degener. Querido heeft Buning, Van Vriesland, ½ Nijhoff, Marsman, Engelman (?). Wie heeft Leopold, wie Van den Bergh? Ik zal de hele zaak eens uitzoeken. Van Dishoeck heeft niet zoveel: Holst (Stols heeft Onderweg!), Van Eyck half, Boutens. Gorter. [*toegevoegd*] en Nijhoff. Het zal zo’n vaart niet lopen, als we oppassen met Querido. Over Tempel en Kruis zal ik schrijven! Die bibliografische noten van mij zijn áf, wees daar niet bang voor. Stuur me dus je keuze uit Lehmann, dan kan ik ook die bewerken. enz. enz. enz.enz.enz.

Hans

P.S. Het is dus de bedoeling dat je bij Buning je schaar, lijmpot en vulpen pakt en er een definitief stuk van maakt!

¹ [*toevoeging in de marge*] Met die verbindende hoofdstukken zullen we maar zo doen dat ik ze het eerst schrijf, dan jij je poepie erover laat gaan, en het dan mij laat afmaken.

² Van Jan Molitor, pseudoniem van Aimé van Santen.

[*Notitie van Md*] achterop deze brief] brief beantwoord; bloemlezing opmerkingen nog niet.

Beste Hans,

Ik dénk er niet aan, om over de kop te slaan – maar ik zál meedoen. Ik heb geen cent meer in huis, en ben dus zeer geremd. Wacht daarom nog even, maar tijd als er nog een stuk of vijf hoofdstukken van mij zijn op Stols af, en peuter dan een voorschot los op jouw naam. Plaats verder een paar lappen van wat ik schrijf in Columbus – dat kan net de reddende druppel gelds opleveren! Ik doe het alleen volgens het systeem van de dubbele notities, volgens dit stereoscopische principe krijgen we het zuiverste beeld. Als ik niet onder jouw hoofdstuk over Du Perron een relativistische opmerking kan plaatsen (en omgekeerd!) is de jus er voor mij af. Voor de lezer is dit trouwens een origineel en boeiend procédé. Houd jij een zorgvuldig en volledig dossier bij van alle correspondentie en bescheiden, deze zaak betreffend, en stuur me van alles wat tot stand komt doorslagen, anders moet ik dubbele opmerkingen maken en word ik gek.

Nu nog een paar dingen ter zake. Zoek jij wat van Guido Gezelle uit, die moeten we net zo omlaagdrukken als Perk, het boek moet namelijk in Vlaanderen verkocht worden. Er komt een grandioos stuk van mij over Van de Woestijne in. En jij moet een gemeenschappelijk hoofdstuk maken over Richard Minne en Raimond Herreman, dat zijn allebei echtere dichters dan Greshoff. Verder moet er één hoofdstukje in over drie Amsterdammers (Hoornik, den Brabander, Van Hattum), zoek jij de gedichten bij mekaar, dan schrijf ik de enigszins giftige tekst. Maar zoek toch hun beste dingen uit, ze kunnen tenslotte alle drie iets. En tot slot: tik vast “De nederlaag” uit de Wilde Kim van A. Roland Holst en de hele slotzang van “De modderen man” van de Woestijne – allebei in hun geheel.¹

P.S. Houd Vermeulen er goed buiten, als die zich er mee gaat bemoeien knap ik ogenblikkelijk af! Alleen in de laatste phase laten we hém het kernstuk over Achterberg schrijven met een vervolgstukje van mij. Daar is hij tenslotte competent voor en we vermelden hem dan in het voorwoord even. Zouden we het wat Perk betreft maar niet bij die Scheper laten? Willen we de ruimte nemen voor Slauerhoff en zo dan moeten we uitkijken met die ander klootjes. O ja, vlecht in mijn tekst over Hélène Swarth even in, dat haar hele werk “de charme heeft van verbleekte romantiek en ouderwetsigheid”. Is Sierksma dus aan zijn theologisch proefschrift bezig? Greshoff is idolaat van Rodenko, maar van hem geenszins. We kunnen het onbelang van de mindere goden demonstreren door ze met meer in één hoofdstuk te trappen: “Perk en Kloos”, “Van Eeden en Hélène Swarth”,

“Drie Amsterdammers (z.b.)”, “R. Minne en R. Herreman” (al zijn dat wél echte goeie dichters).

1 [in de marge] Boutens Pierrot moderne (mét kop-citaat)

Mogelijk bijlage bij deze brief:

Voorwoord

Op deze plaats past het me allereerst, Hans van Straten dank te weten, die gedurende het hele werk mijn linkerhand geweest is. Oorspronkelijk had het boek Van Mei tot mij zullen heten, maar toen Hans erbij kwam, had dit Van Mei tot wij moeten worden, wat taalkundig niet juist is en Van Mei tot ons rijmde niet. Daarom heet het nu anders. In de tweede plaats danken we de heer Stols, die het werk uit heeft willen geven en we hopen dat we zo'n beetje onze procenten krijgen. Uitbetaling moet aan Hans geschieden, om redenen van belastingtechnische aard, maar dat zal de lezer misschien niet interesseren. In de derde plaats danken we de weledelgeboren heer Vermeulen, die zo goed was om maar één hoofdstuk te schrijven, te weten dat over Achterberg. En verder danken we alle auteurs, van wie werk opgenomen werd, want ze zullen zeker niet krijgen wat hun daarvoor toekomt. Maar afijn.

De schrijvers

Amsterdam, ca. 28 april 1947

[in bovenmarge] De inleiding doen we het laatst
stuur me doorslagen van alles.

Beste Hans,

Over de keus uit Lehmann heb ik drie nachten wakker gelegen. Het uiteindelijke resultaat heeft misschien de schijn tegen zich, maar is er des te geraffineerder om. Jouw keus is me een raadsel: slap aangedraaide en gedeeltelijk geslaagde gedichten, waarop iedere kwaadwillende hem aan kan vallen. “Hymne” is me zelfs helemaal onbekend. Alzo

De keus uit Lehmann

(in deze volgorde)

2 [1 doorgestreept] Grotse idylle

1 [2 doorgestreept] Winter (vanwege de terzinen)

3 Vejle

4 Sommer i Danmark

(ik kreeg een erectie bij het herlezen)

5-6 Sankt Pauli I en II !

8 [7 doorgestreept] Oud huis bij nacht

9 [8 doorgestreept] Dolende ridder

10 [9 doorgestreept] Astronomie

7 [10 doorgestreept] Rondeau Louis XV

11 Honeymoon

Verder aarzelde ik over Incarnatie en De bommenwerper. Het is hard, om niet nog vijf en twintig van hem op te nemen die ons dierbaar zijn, maar de ballade van de veerpont bijvoorbeeld is nou eenmaal minder “goed” dan Dolende ridder en dat slag sonnetten.

Jouw plan, om de boel maar aan elkaar te lappen en de diverse uitgevers niets te betalen, zal ons waarschijnlijk een naam als die van Van Krimpen bezorgen, als de vlieger al opgaat. Bovendien voel ik er weinig voor, om een lor uit te geven, waarin “Een vlam I en III” van Buning weggelaten worden “uit plaatsgebrek”. Is het tarief wel *f* 25 per vers, ik dacht eerder *f* 5,-. We hangen van Querido af voor Buning (veel) Nijhoff (nieuwe gedichten een paar) Marsman (niet veel) en Engelman (ook niet veel). Van Van Dishoeck voor A. Roland Holst en Vormen van Nijhoff (veel!). Van Dishoeck is niet gevaarlijk.¹ Nu heb ik al eens over Van mei tot mij gepraat met mevr. Manteau (die Van de Woestijne heeft, daar moet ik de hele slotzang van De modderen man van hebben, doet ze wel) en met Alice van Nahuys van Querido. De laatste is een kreng, maar ik kan haar nog wel eens

gaan polsen, nu over die rechten, jaloers kan ze al vast niet meer zijn. Maar zorg jij nu eerst eens voor solide plannen, maak de proefhoofdstukken, Lehmann inclusief, maar eerst af, dan hebben we iets aan Stols te tonen. En zoek dan de boel eens uit. Je kunt het er ook als een boek van mij doorjagen, dan schuif ik toch wel weer een deel op jou af – Verder wil ik niet de hele tijd met jouw en iedereen's Forumbeperkinkje bestookt worden. Du Perron heeft zijn hele leven gequeruleerd, om een apologie te leveren voor het feit, dat zijn klankbodem voor de wereldliteratuur lek was. Hij miste wat (sfeer, fluïdum, hoe je het noemen wil) en aan de grote getrainde sentimenten kon hij niet tippen. Hij las trouwens niet eens hun moedertaal. Wist zo eentje veel van de geheimen van de Neue Gedichte van Rilke of van Endymion van Keats. Als ik een vrouw was, zou ik hoogstens een episode met hem gehad willen hebben, omdat zijn twintigste eeuwse radheid piquant en eventjes nieuw is. Maar de ene helft van de literatuur ontging hem en van de andere helft heeft hij Stendhal onder meer misbruikt om zich te dekken zonder Stendhal zelf helemaal te “halen”. Summa summarum. Ik zou wel graag langs mijn eigen lijnen mogen blijven denken, ook al heeft dit heerschap dan geëxisteerd. Blijf je me er verder mee van boord?²

Ook zie ik niet goed in, hoe het met onze bloemlezing moet, als ik bijvoorbeeld Marsman tegen Nijhoff afweeg en hem iets te licht bevind, en jij gaat er dan nog veel mindere kerels, zoals Gossaert en van Eyck in halen. Die zijn op zichzelf bepaald de moeite waard, maar zo is het voor Bloem geen eer meer om in onze anthologie te paraderen en daar zit hem juist de kneep. En nu kunnen die twee er nog wel in, mits mét een aantekening van mij om de continuïteit te handhaven, evenals bij Greshoff en zo, maar er zijn toch grenzen. Ik dacht, dat we het over Van Vriesland net eens begonnen te worden. En dus – ik vergat iets. In de blóemlezing moet Du Perron vanzelf wél, dat kan jij dan doen. Natuurlijk ken ik Parlando, dat tussen haakjes. Maar ik zie niet in, waarom net Du Perron altijd als maatlat voor allerlei anderen zou moeten dienen. Ik had het er over, dat je een oplossing zult moeten vinden, waarbij ik ook bij jouw dichters een duit in het zakje kan doen. Zoek nou langzamerhand de hele boel eens behoorlijk uit! Zonder kwajongensachtigheid. Het is op zichzelf een lollig plan. Moet ik eens op Alice af?³

Moet ik nog eens een hoofdstuk of wat bakken? Hoe curieus, dat Hermans helemaal naar Parijs getogen is om Paul op te vrijen. Ja, die Hermans. Die houdt er een waslijstje op na van tien mensen welke door hem opgevreeien moeten worden en de rest daar is hij lomp tegen. Zou Paul ook stotteren als hij bidt? Maar dat valt natuurlijk nooit vast te stellen. Bidden doe je alleen op je meest sublieme en meest intieme ogenblikken, als er niemand bij is. Of

houdt hij alleen nog aan het godsbegrip vast in de filosofie? Het is mij hetzelfde, maar het existentialisme hebben de Christenen (Jaspers en zo) ook al weer op zijn kop gezet.

Max

Heb jij een doorslag van het Wer. Buning–stuk?⁴

À propos: twee gedichten van iedere dichter zijn vrij! dat spaart alvast veel gemier.

1 [in de marge] De nederlaag van Jani is lang en moeten we hebben.

2 [in de marge] Romantici zijn niet achterlijk. De hele romantiek is één grote grap. Had je dit eigenlijk al in de gaten?

3 [in de marge] Er moet met Alice van Nahuys gepraat worden. Van Dishoeck loopt wel los. Deskundigen in auteursrecht zijn Wink van het Centraal Boekhuis en mr. Keuls, ik heb allebei wel eens gesproken.

4 [in bovenmarge] Dat Vroman–stuk mag gewijzigd worden.

Jullie hadden een uitgever, maar zijn nu zielig en belachelijk aan het worden, heb je dit wel door?

Bladmummering gaat door, tweede brief volgt:

Beste Hans,

Tot 15 Juli ben ik dag en nacht bezet met de opdracht van een vertaling die ik gevangen heb, dus dat ik je momenteel nog iets over de bloemlezing schrijf, is alleen omdat ik deze brief nog had liggen.

Intussen heb ik nog enig ander nieuws. Greshoff heeft wat werk van me gelezen, heeft geconstateerd dat Heet van de naald slecht was en dat het over de liefde schrijven mijn fort niet was en dat ik verder ook wel eens een open deur intrapte, maar dat wat ik over cultuur en literatuur te vertellen had “van een niveau was, dat onder de jongeren verder niet voor kwam” (terwijl ik toch weet, dat hij épris is van Rodenko, meer nog dan van Sierksma), dat ik “zeer begaafd” was en in ieder geval door moest gaan. Jammer dat hij niet door gaat, met zijn tijdschriftplannen, hij vertrekt volgende week, ontgoocheld over zijn oude vrienden de uitgevers. Deze aanmoediging van Gres kwam net op tijd, want ik ben na een uitvoerig gesprek met Hermans zo goed als ingestort. Die geschiedenis moet ik je uitleggen. Eerst hebben we het even over jou gehad (Aa' zat er ook bij). Ik zat reclame te maken, maar hij apocopeerde me met de opmerking, dat je “niets geschreven” had. Het vervelende was, dat hij weer gelijk had: maak dan toch wat! Een paar toneelstukken, een roman in brieven met mij of zo iemand, in jesusnaam

schrijf “iets”, anders blijf je “niemand”. Toen hadden we het over Aimé, en ik weer aan het plaidoyeren, en daarna ging het over mezelf. En nu moet je luisteren hoe dat ging, want ik kan er niet meer tegen op. Hij zat me te treiteren met mijn tekort aan (actuele) belezenheid, dat was natuurlijk juist en leuk en stimulerend en zo! Maar daar staat wat tegenover. Iedere opmerking van me werd afgesneden met uitlatingen als: “iets menen – dat is het ergste wat er is” “jij, jij hebt het esprit de sérieux” en dan maar weer over dat menen. Nu zit iedereen (Hans van Straten, Emiel van Moerkerken, Jim Dekker, Aimé van Santen, enz. enz.) me met soortgelijke opmerkingen te hinderen, en ik waardeer dit als eerlijke polemiek van gedeeltelijk volwaardigen, die me in mijn werk stimuleren. Maar zoals Hermans dat doet, overleef ik het niet meer. Die máákt niet alleen deze opmerking, die iemand van jouw leeftijd mag maken om zich in sceptis te oefenen, maar iemand van zijn leeftijd niet meer, nee, hij stemt met dezelfde lullige opmerking al mijn copy af – hij heeft nu eenmaal twee stemmen, één van Morriën die geen eigen oordeel heeft en één van hemzelf. Een hele stapel goeie copy is zodoende net weer afgewezen. En zolang jullie niet de kunst verstaan, om de uitgeverwereld om je vinger te winden, houdt deze Hermans de sleutelpositie van de Nederlandse literatuur bezet. Ik ben tenslotte iets groots aan ’t verrichten, en wanneer ze het dan niet er mee eens zijn, moeten ze het toch tenminste als curiosum waarderen en mij de gelegenheid geven om mijn gang te gaan. In plaats daarvan word ik met de kop onder water gedouwd. Zodoende ben ik afgeknapt. Ik heb hem nu eens uitvoerig aangehoord, en ik kan je verzekeren, dat Hermans een hol vat is!² Gomperts heeft gelijk, dat hij hem losgelaten heeft als protégé. Hermans heeft blijksems veel gelezen en schrijven kan hij ook, maar qua aanleg is hij beneden mijn stand en zijn niveau is bedenkelijk laag. Ik zei van een bepaalde schilder, dat hij geëxtraverteerd was, hij vroeg, wat zeg je. Ik zei nog eens: geëxtraverteerd. Hij zei weer, wat zeg je? En hij debiteerde de volgende enormiteit. Jij hebt het bijvoorbeeld over Nietzsche, maar daar hebben Ter Braak en Du Perron al op gewezen, dus het is niet origineel! – O die Du Perron. Hermans dorst van jou te zeggen, dat je alleen gelezen had, wat Du Perron voorschrijft. Hij zit er zelf met handen en voeten aan vast. Ik heb tegen hem gezegd, dat Van Meegeren³ zoveel plezier heeft gehad van zijn valse Vermeer, maar dat ik er over denk, eens een valse Du Perron te gaan schrijven!!

Lieve, beste Hans, een verzoek. Jij coquetteert zelf ook met een afkeer van de esprit de sérieux, maar wanneer het water me in dezen aan de lippen komt te staan, val me dan asjeblijft bij, want ik heb eenvoudig niemand tot wie ik me kan wenden, ze scheppen namelijk allemaal op met hun oppervlakkigheid en met z’n allen maken ze me literair stuk! Van Oorschoot belde onlangs Meulenhoff over me op. Meulenhoff zei: o, dat is die knaap, die zichzelf zo

au sérieux neemt. Dat had hij van Aa gehoord. En die mensen stellen het gezicht van onze literatuur vast.

Tot één ding ben ik in elk geval besloten. Sierksma mag van mij vinden wat hij wil, maar ik ben een grote fluistercampagne ten gunste van Sierksma begonnen! Want Sierksma heeft in elk geval een cultureel fond en is de aangewezen figuur, om de Nederlandse literatuur in goeie sporen te houden. Dit over Hermans.

Verder wil ik graag van de affaire met Columbus, van fusiebesprekingen en uitgeverspolsingen op de hoogte gehouden worden. Licht me dus weer eens in over de stand van zaken – werkelijk, jullie hebben een bondgenoot in me. Ik vernam ook van je brief aan Max Nord. Van deze generatie van journalisten zeg ik altijd, dat hun verschil met mij is, dat zij voor het aangezicht der literatuurgeschiedenis al mislukt zijn en dat ik nog moet mislukken. Overigens een vreemde coïncidentie, dat ik met Aimé in één adem genoemd wordt, water en vuur, l’esprit de sérieux en het omgekeerde. Heb je nota genomen van mijn keus uit Lehmann?

Max.

Ik heb tussen de bedrijven door nog wat Columbus-copy opgestuurd (die drie stukjes). Heb je dit zoekgemaakt?

N.B. Eén volstrekt geniaal idee heb ik in elk geval op mijn naam staan. Het idee, dat jullie Proloog moesten passeren en met je eigen plannen naar De Neve stappen. Zorg, dat ze die gedachte uitspinnen. Laat het desnoods September worden, die vakantie heeft De Neve toch ook wel nodig, om de Proloog-groep de gelegenheid tot de nodige stuiptrekkingen te geven. Maar als je het eerder door kunt drijven, is het beter! De Neve is iemand, die je tegen oudejaar altijd moed moet inspreken, dan doet hij iets weer voor een jaar, en dat jaar heb je nergens omkijken naar. Schrijf als de bliksem “iets”, een goeie novelle, en bied die ter uitgave aan Contact aan, dan ben je zelf ook van de partij. Stols biedt voor het tijdschriftleven geen perspectieven, dat is nu wel gebleken.

Van het Vromanstuk moet ik een drukproef hebben, hoor! Adriaan van der Veen heeft opgemerkt, dat ik op Jezus lijk, jasses. God, wat kunnen jullie toch ook HBSerig om de hoek komen. Paul zegt dat mijn atheïsme rancune is. Ik denk er nooit over. Ik praat er alleen over, als ik er tegen op loop of als het in een andere gedachtegang te pas komt. En jij wrijft me steeds aan, dat ik boeken niet ken, die ik van buiten ken, tussen de bedrijven door lees ik ook nog weles wat zonder het precies te rapporteren. En ook HBSerig: je blijkt werkelijk niet te weten, wat expressionisme is – ik evenwel ben geen bewaarschooljuffrouw. Nu nog eens twee dingen. Ik ben niet verouderd

maar even modern als wie ook, en wel omdat ik even pittig ben als wie ook. Dat is het criterium. Wat jij modern noemt is alleen maar “modernistisch”. En verder. Criterium en Columbus hebben programma’s. Ik ben een volstrekt autonome figuur, met een eigen pakkaan van de dingen. Dit wil men verhinderen! Wat zal de literatuurgeschiedenis zeggen van een dergelijke averechtse literaire politiek??

Max.

[in de marge] Je kunt al haast een selectie van passages uit mijn correspondentie voor publicatie gereed maken.

¹ *Adriaan Morriën.*

² [in de marge] dus niet alleen een vervelende kwast maar ook een hol vat

³ *Han van Meeeren, meestervervalsers. Hij overleed kort na zijn veroordeling in november 1947.*

Amsterdam, ca. 1 mei 1947

Beste Hans,

Hierbij wat copy. Geef het door en houd er oog op, zorg dat ik behoorlijk uitsluitel krijg en dat het tussen al dat geharrewar door behandeld wordt.

Borgers vind ik heel sympathiek. Evenwel moet ik toegeven, dat ik het woord sympathiek tegenwoordig als scheldwoord gebruik. Ik houd niet van die zwijgzame Brahmanen à la Gertrude, ik houd maar van één soort mensen, en wel van mensen, die zo verliteratueerd zijn, dat ze tegenover grietjes met wie ze zich volkomen encanailleren nóg literatuuronderricht geven en die in de vriendenkring helemaal voortdurend uit mekaar dreigen te spetteren van de literaire opmerkingjes, zoals Jim. Iemand, die überhaupt kans ziet om zich een avond lang niet te laten kennen, is van de verkeerde kant. En als zo iemand dan ook nog toegeeft, geen ambities te hebben – afijn, wie heeft er nou geeneens ambities. Ik genoot van dat opmerkingje van Huib, dat Greshoff niet snapte, waarom iedereen, die een paar artikeltjes geschreven had, maar direct in een redactie moet zitten. Jij maakt deze fout. Als iemand een milieu vertegenwoordigt, kan hij in een redactie van een centraal orgaan – het milieu hoeft er niet in zijn geheel in te zitten!

Jij moet je boek afmaken, net als ik. Alleen als je op een goed boek kunt wijzen, kun je haasje over springen over anderen, en ze voortdurend pesten met hun onbeschrevenheid. En je moet vasthouden, en je niet van je plaatsje laten duwen. Al was het alleen maar, omdat ik je nodig heb, omdat ik dan weer een paar Morriëns minder hoef te flikflooiën en omdat ik zelf nu

eenmaal vanwege de badwill niet op de plaats kom waar ik als ik de tijd van lezen maar heb toch hoor.

Hou me precies van de gang van zaken op de hoogte.

Max!

[in de marge] Ik spreek Van Oorschot telkens, zaterdag toevallig Blom, enz. enz.

Leiden, 27 Mei 1947.

[aantekening MdJ in bovenmarge] beantwoord

Beste Max,

“Max de Jong was een genie, en daar kwam hij rond voor uit ook.” Deze zin zet ik aan de kop van je biografie. Tot begin Juli ben ik toevallig ook bezet, tentamen Oud-Vaderlands (ik word toch liever maar geen literator), een kluit. Daarna ben ik weer tot je beschikking. Laat je niet nemen door Hermans. Dodelijk oordeel over Hermans: een knap schrijver, een heel knap schrijver, een erudiet (lach niet), maar hij komt zelf niet voor in zijn romans, evenmin als Vestdijk. Beiden zijn Stendhal in het negatief, je snapt wel, met dit verschil dat Vestdijk niet durft, en Hermans niet kan.

Nogmaals, ga weg uit Amsterdam. Wil ik Goudriaan ervoor spannen dat je halve dagen bij Sijthoff gaat werken (zoals Lehmann indertijd)?

Ingesloten stuur ik je mijn Du Perron-stuk. Je ziet wel, hier hoeft geen “relativerende noot” bij. Ik ben zelf relativist genoeg. Dit wordt een chaotische brief, maar dat komt ervan als dingtalen, capitularia en leges Barbarorum door je hoofd stokpaardje spelen. Verder een aantal overtiksel, waaruit je precies kunt zien wat Van Eyck en Gossaert voor leesbaars hebben geschreven. De fusie gaat door. Proloog is opgeheven. Bert Voeten is redacteur van Het Woord geworden, De Neve is zacht als boenwas, maar hij wipt mij toch even als redacteur naar het schijnt (wat heeft die vent in godsnaam tegen me? ik heb hem nog nooit gezien). In mijn plaats komt dan wschl. Majorick. Maar ik weet nog niet wat Paul en Fokke hiervan vinden. Als het inderdaad zo gaat ga ik een tijdschrift oprichten, het lijfblad van de gewipte, genepte, rancuneuze genieën. Doe je mee?

Je achterstand in actuele belezenheid heeft Hermans wel aardig geschoten, ik zou zeggen lees, om het existentialisme te kunnen beheersen 1. Dresdens stuk over Camus (Crit.’46 no. 3-4). 2. Pauls essays en critieken in Columbus 1 en 2-3. 3. Schaf je Camus – Mythe de Sisyphé aan (lees eerst wat Jim

hierover in Litt.Pasp. schrijft.) 4. Lees De Graafs tweede stuk over Sartre in het nieuwe Col. 5. Zie je Sartres novellen te verwerven (Le Mur). Hierbij heb ik weggelaten Sartres romans (La Nausée, L'Age de Raison, beiden enorme boeken, maar voor jou te lang, omdat je ze helemaal moet lezen), Camus' roman etc. Ikzelf ben tussen de bedrijven verdiept in: Gide natuurlijk, dat ben ik continu, verder Miller, die ik ongeveer een literair ideaal aan 't vinden ben, en wat kleiner grut. Wat ben je aan 't vertalen? Kom je ermee klaar? Mijn literaire plannen zijn legio, in de eerste plaats mijn roman, waarvan ik de hele intrige op zijn kop wil zetten, wat me minstens op drie maanden komt, verder een vie romancée van Piet Paaltjens, wat een soort kruising moet worden tussen Paludes en Finnegans Wake, dan een boek Discussies met mijn vulpen (is die titel wat?), essays over Chamfort, Murger, Ste Beuve (deze man, die iedereen kent als criticus, als een soort Franse Huet, is veel en veel meer: in de eerste plaats de dichter van de Poésies de Joseph Delorme, waarvan Baudelaire de invloed toegaf op zijn Tableaux Parisiens, dan, zijn hoofdwerk, schrijver van Mes Poisons, dat de Maximes et Pensées van Chamfort en de Souvenirs d'égotisme van Stendhal zeker evenaart), Jean de Tinan, Apollinaire (als de schrijver van Le Flaneur des Deux Rives), Laforgue, Sade, en enkele andere minder courante Fransen (dit hoofdstuk heet Tour de France), dagboeknotities, aantekeningen over literatuur, Aphorismen & Anecdotes en wat mij verder nog invalt. Dan een bloemlezing uit Huet met uitvoerige inleiding, en een Vrije-Bladencahier over Matthijs van de Merwede, een poète maudit uit de 17e eeuw (deze man staat even ver boven Focquenbroch als Slauerhoff boven Aafjes staat en is om waarlijk Milleriaanse redenen tot nu toe in een hoek getrap. Prinsen schrijft iets over "wel wat al te lascieve liefdesavonturen", Heyting zegt "Door den demon der grofste zinnelijkheid bezeten is het overige werk van deze verlopen man bijna niets waard". Enz.). Etc. Dit alles onder de grootste geheimhouding, ga asjeblieft geen tips rondstrooien. Van je keuze uit Lehmann deugt geen pest: Hymne is een titel afkomstig van Max de Jong (Een la der wereld op ons dichtgeschoven). Ballade van de Veerpont in elk geval als illustratie bij je opmerking over de troebelen van vóór de eerste verovering enz. Ik heb nu geen zin om hier uitvoerig op in te gaan. Rondeau L15 is rot, Dolende ridder idem, Honeymoon, Winter, Oud Huis bij nacht, Astronomie nog niet voor 50% geslaagd enz. enz. enz. Bij jouw keuze is, nota bene, niet één gedicht dat Lehmanns romantiek (het hoofdpunt van je essay) aan het woord laat komen!!! Zoals bij Lovers Lane, Kano, Archipel Herontdekt, Amazone, Voor Mary, Regen, Binnenhaven, enz. Bij mijn keuze heb ik juist die specifieke Lehmann-romantiek op het oog gehad. Jouw poëtisch ideaal is een (ik pas hier enkele termen uit Pauls Miller-essay toe) van het Interesselose Wohlgefallen, het scheppen van kunst als ontmenselijk

object, meest extreme voorbeelden Mallarmé en Valéry. Het is het soort poésie pure, waartegenover Du Perron met zoveel nadruk de poésie impure stelde (Slauerhoff contra Van de Woestijne, Baudelaire contra Boutens, Holst contra Leopold). "De hele grote dichter met de hele kleine testikels" schrijft Du P. ergens over Mallarmé, en "Ik ben onmiddellijk bereid de grootheid te erkennen van Leopold, Van de Woestijne en wie U maar wilt, als ik er maar eeuwig van vrijgesteld mag zijn ze te lezen." Zie je, zulke dingen zijn waar. Uit een brief van Du Perron aan Holst: Van Spenser tot Brooke voel ik het er telkens in (de jacht op "real and pure beauty"); het zijn zulke verbaasd edele dichteren, met zo erg veel meesterschap, en altijd zo'n betrouwbaar talent. Als ik mij een week lang had opgesloten in de subliemste Engelse poëzie, zou ik snakken naar een Villon, een Baudelaire, een Rimbaud, een Corbière, een Jarry! De Franse poëzie is zoveel interessanter als de Engelse poëzie groter dan de Franse mag zijn ..." Dat is de kern. Du Perron was heel wat meer een man van smaak, cultuur en eruditie dan jij wel denkt. Hij zou bij jouw brief drie grimassen hebben gemaakt, de eerste bij "wereldliteratuur", de tweede bij "sfeer, fluidum", en de derde bij "goedgetrainde sentimenten". Juist die training is het die hij het meest van al verfoeide. Hiertegenover de ongetraindheid van Stendhal, die na een dag en een nacht aan zijn Souvernirs d'Égotisme te hebben geschreven, ineens er tussendoor gooit: Godverdomme, wat is dat slecht geschreven. In 't Frans dan. De hele Romantiek mag dan één grote grap zijn, welke romantici hebben dat in de gaten gehad? Niemand vrees ik. Marsman haalt het bij mij in elk geval tien keer op Nijhoff, zelfs als ik Tempel en Kruis buiten beschouwing laat, zoals je weet Marsmans hoofdwerk. Nijhoff, dat is inderdaad een verzenmaker van het slechtste soort. Overigens moeten we dat boek wel afmaken.

Paul en Aimé zijn bezig een nieuw godsbegrip op poten te zetten, nl. dat van een achterlijke god. Een soort tovenaarsleerling, lees die ballade van Goethe. Hiermee wordt een heel nieuw soort tragiek geboren, nl. dat van de mens die intellectueel en zo superieur is aan zijn god, en het toch tegen hem aflegt. Ze werken gelijk op, Paul aan de god, Aimé aan de duivel.

Hermans legde het er juist op toe om je te laten "instorten", snapte je dat niet? Als Hermans geen schrijver was geworden, was hij commandant van Auschwitz geweest. Voor een roman in brieven met je voel ik wel, ik heb al een idee in mijn hoofd, heb je zelfs al eens uitvoerig hierover geschreven, maar de brief weer weggegooid. Esprit de sérieux is niet erg, Gide heeft het ook.¹ Het geval Max de Jong, zoals ik het zie: talent, veel talent, maar tot nu toe onoverkomelijke moeilijkheden bij het uitgraven daarvan. Je scherm nogal eens met het woord "organisatie", wel, in de psychologie is het een vaste wet dat een mens coquetteert met dat wat-ie niet heeft, en graag wil hebben. De tijd die je gegeven was om de wereldliteratuur te lezen (systematisch, van

alles wat, niet alleen dichters, of liever juist geen dichters) heb je eenvoudig verspild. Je enige kans bestaat in een opnieuw beginnen, maar dan radicaal. Hierboven gaf ik een minimum-lijstje voor het existentialisme, maar dat is eigenlijk toch maar lapwerk. Verder moet je een dagboek bijhouden. Er zijn in de Nederl. litt. zó weinig volwaardige dagboeken, dat je op dat punt in elk geval nog wel roem kunt verwerven, al is het dan na je dood. Als je sterft zonder iets behoorlijks geschreven te hebben, is er toch altijd nog dat. Maar ook verder is dit dagboek van belang: omdat het zo vaak energieën opstapelt voor ander werk. Zo stelde bijv. Gide zijn Cahiers d'André Walter bijna geheel uit zijn eigen dagboek samen. Du Perron zijn Een Voorbereiding, en Blocnote kl.f., Sartre zijn Nausée, Léautaud zijn Passe-Temps, Jean de Tinan zijn boeken, Nietzsche ook veel enz.

Hoe zou jij nou een valse Du Perron moeten gaan schrijven. Overigens heeft ook de literatuur zijn Van Meegeren: Pascal Pia. Pia stelde een prachtige wetenschappelijke uitgave van Verlaine samen, inderdaad prachtig en wetenschappelijk, maar er staat één gedicht van Pia in. Verder schreef hij vele gedichten van Rimbaud, Radiguet en Apollinaire. Het spreekt vanzelf dat deze Pia wel van ander hout is gesneden dan Van Meegeren, Camus droeg zijn Mythe aan hem op. Zie je wel, je moet weg uit Amsterdam, het is de pest voor je. Ik woon er toch ook niet, ik heb er zat genoeg van, ik kom er niet wonen ook. Vroeger dacht ik dat ik provinciaal was. Liever provinciaal dan Amsterdams. Goeie god, dat hele geklieder van Eijlders tot Criterium, van die driehonderd uitgevers en die drieduizend auteurs, geef mij maar rijst. Ik weet een prachtige vriendin voor je in Leiden, ze is in de dertig, zwart en lief. Ze lijkt op Neel en Toos, maar is mooi. En vrij, als ik het goed heb. En veel te goed voor Leiden. Ikzelf heb een meisje van zestien, als ik veertig ben is zij 33, dat lijkt mij het beste middel tegen aderverkalking. Als het bovenstaande niet duidelijk was: Het fusietijdschrift komt in Sept. bij Contact, dit is vast. De rest is roddel. Inderdaad, jij bent de man die ons naar De Neve gedreven heeft, alle lof. Adriaan van der Veen is van alle big men wel de minste. Hij is minder vlot dan Nord, en dat zegt wat. Ja, je bent zeker modern, in de Van Vlotense zin, dwz. ná 1200. Maar verder ben je 120 jaar te laat geboren. Of niet natuurlijk, dat ligt eraan.

Ik schei uit, de jenever is op en ik wil naar bed.

Tabeh.

Hans

P.S. Dateer voortaan je brieven. Ook met het oog op de uitgave ervan is dat noodzakelijk!

P.S. Geef eens een lijstje van mensen bij wie ik brieven moet navragen – Behalve vriendinnen dan.

† [*in ondermarge*] geëxtraverteerd zeg je niet, extravert is het woord.

[*Amsterdam*] eind mei '47 geloof ik

Beste Hans,

Dat mag niet gebeuren, dat jij uit de redactie vliegt. Ik ben nu zo goed aan de gang, dat het tijdschrift al weer een uitgever heeft – laten we nu de samenzwering ook tot in de perfectie afwerken. Luister.

De Neve heeft de dood aan je gezien. Hij heeft natuurlijk informatie ingewonnen bij Lekkerkerker. Die heeft misschien de kritiek van Morriën in Criterium gelezen. Ook is Lek buitengewoon willekeurig (“onvolwaardig”) en heftig in zijn voor of afkeuren. Ik vermoed, dat jij bij de fusiebesprekingen in de berekeningen van Lek de ene man te veel geweest bent of dat je hem persoonlijk door gniffelen of zo of door smalen gestoten hebt. Of is er een andere oorzaak voor De Neves toorn? Je moet je geheugen afpijnigen en dit ontdekken.

Nu wat je doen moet. Schrijf twee novellen van 75 blz. Pen ze snel af, zorg dat ze persklaar geconstrueerd zijn, maak dat je “auteur” van Contact wordt nog vóór de herfstaanbieding, als je auteur van De Neve bent in twee maal zo grote mate als de anderen, dan lig je weer in de juiste positie, en De Neve is met novellen van enig formaat te temmen. Dan moeten er nog intriges volgen, maar jij kent tenslotte Paul en Sierksma en het hele stel en verder bedenk ik nog wel wat. Maar bedenk zelf een andere redactie-secretaris, want daar ben je ongeschikt voor en anders kan Lek zich via het praktische werk weer indringen.

Scherp verder (dit onder geheimhouding) iedereen in, dat ik het reddende initiatief voor de stap bij De Neve gedaan heb. De Neve zacht als boenwas, goddome, en dank zij één psycholoog achter de schermen, De Neve is een onbenaderbaar millionnaar. Breng werkelijk iedereen aan zijn verstand, dat ik de reddende engel was en doe het op kiese wijze, het is een onsmakelijk verzoek, maar men moet dit zo goed inzien, dat het op den duur De Neve (bij wie ik geen entrée heb) ter ore komt. Dit is noodzakelijk, wil ik in Columbus mijn oorlog tegen de programmatische oppervlakkigheid van Criterium kunnen beginnen. Maak nog vóór je literair-politiek overlijden zoveel weloverwogen reclame voor me dat ik jou als het zover is, weer leven in kan blazen.

Ik moet in het tijdschriftleven een voet aan de grond hebben, wil ik kunnen blijven schrijven, wat de enige mogelijkheid is om te mogen lezen. Ik ben nou net aan de Faux-monneyeurs begonnen – met geen cent in huis, en twee liefdesgeschiedenissen als onweerswolken ter afleiding. Zeg. Ik lees de Faux-monneyeurs grondig, om direct aan de hand van deze documentatie dat essay te kunnen bakken. Nu word ik gehinderd door het feit, dat “het verhaal” mij niet bekend is. Stuur me een keurig exposé van het plot, dat leest rustiger voor me, ik weet dan hoe het afloopt en hoef dus niet twee keer te lezen. Met name moet ik weten, of dat journal van Edouard alleen maar een variant is voor een weergave van de gedachten van één van de personages, of dat het op ingewikkelder wijze in het plot verstrikt is. Maar stuur me een uiteenzetting van dit plot! een doodgewoon navertellen bedoel ik.

Tik die twee novelles voor De Neve, dat is een week werk. Alle kandidaten voor redacties zijn even onbeschreven – vershaf je als de bliksem deze voorsprong. In dit jaar consolideren zich de beide redacties voor de komende vijftien jaar! O ware ik van de partij. Mijn laatste hoop is een verzoek aan Gres om een voorwoord – god weet doet hij het. Draait Columbus nog? Ik heb voor dat geval een getikt manuscriptje liggen waarin een vluchtig overzicht van de hoofdgedachten van mijn essaybundel. Maar bij jou wordt alles even slordig behartigd. De Neve ziet wel goed, dat hij niet met onvolwassen knapen in zee kan gaan.

Max.

Voeten bij het –Woord??

P.S. Kun je dat met die zwarte vrouw van dertig even voor me gaan regelen? Ik zal er dan maar van uit gaan, dat ze meer op Neel lijkt dan op Toos, want Toos is de lelijkste vrouw waar ik ooit mee naar bed geweest ben en Neel de mooiste waar ik níet mee naar bed geweest ben – daartussen bestaat geen verband. Ga maar uit mijn naam naar haar toe en nodig haar maar uit om een dag met me naar Artis te gaan, als het mogelijk is door de week en anders op een Zondag, maar dan is het er te vol mensen. Ze moet me maar schrijven wanneer, met een week tussenruimte, en als we alle dieren gezien hebben neem ik haar wel mee naar de eetclub om te eten. Stuur me van te voren even haar naam adres pasfoto en reactie en leg haar uit, dat ze haar figuur niet riskeert door te schrijven. Helemaal naar Leiden komen voor een vrouw is me te omslachtig, hier in Amsterdam breek je je nek er over.

Wat je van Van Eyck overschreef was wel goed, al is het geen Aafjes natuurlijk. En het hoofdstuk over Du Perron is ook heel behoorlijk. Maar

het hele Forum-katholicisme hangt me braaf de keel uit, niemand heeft het nu eens eventjes niet over du Perron du Perron du Perron du Perron du Perron du Perron du Perron du Perron god zij met ons god zij met ons god zij met Perron du Perron du Perron du du Per Per ron ron du Per duper duper ronronronron dudududu Perper Perper Perdu Perron Perron Perron Perron (du du du du) Perron (perron) Perron (perron) duperron DuPerRon duperron Du PerRon forumforumforumforumforum (bis) forumforumforumforumforum (bis)

Ik vermoed dat op dergelijke wijze het (Christus Jezus Jezus Christus Christus Jezus Jezus Christus) dat op soortgelijke wijze het Christendom ontstaan is. Enfin, in afwachting van je volgende brief over Du Perron teken ik

[doorgestreept] je du

je toegenegen Max de Jong

Amsterdam, ca. 22 juni 1947

[briefkaart]

Beste Hans,

Heb je de enigszins overdreven kroniek van Vestdijk vrijdag gelezen, van Leo Vroman – onze nieuwe Herman van den Bergh? Als correctie is mijn opstel nu wel erg nodig, maar zorg dat ik een drukproef krijg van te voren. Ik geloof overigens maar half, dat jullie schijn dood zijn, eerder werkelijk dood. Welk grote-mensentijdschrift houdt er nou op te verschijnen. Ook heb ik hier in A'dam mijn oren niet in mijn zak. Soit. Stuur me voor netto prijs een Tovertuin van Hendrik de Vries, het geld stuur ik prompt, ik mot hem bespreken. Ik heb het razend druk met het hoofd boven water houden.

Max.

[in de marge] Paul heeft Morriën tegen zich in het harnas gejaagd, die speelt nu Sierksma tegen hem uit, eigen stomme schuld van hem.

Leiden, 23 Juni 1947

Beste Max,

Wat schrijf je toch over die tijdschriften, daar heb ik niets meer mee te maken. De Neve is bij Stols geweest en heeft de hele zaak overgenomen. Paul en ik hadden nog een heel behoorlijk dubbelnummer (voor Columbus dus) in elkaar gezet, maar Stols verdomt het verder iets te laten drukken (elk nr. kost hem f 500). En ik kan hem niet eens ongelijk geven. De voorraad copij is nu naar Groningen. Per 1 Sept. verschijnt bij Contact het nieuwe Podium (de heren hebben zich ook van de naam meester gemaakt) onder redactie van Fokke, Paul en Anne (Gerrit red.secr. zonder stem). Die Friezen motten jou niet, helemaal niet. De Neve heeft mij niet in de redactie willen hebben o.a. om die kritiek van Morriën, die als ik het goed zie voor 100% door jou geïnspireerd is. Daarmee heb je je laatste voet-aan-de-grond bij dit blad weggeïntrigeerd. Men kan ook als intrigant mislukken.

Morriën zet Fokke tegen Paul op, schrijf je, dat is dus zoveel als Mussert die Stalin en Roosevelt tegen mekaar in jaagt. Ach ach, de literatuur wordt ingewikkeld. Het enige wat ik weet is dat Fokke het niet leuk vond dat Paul aan Criterium meewerkte. Maar schrijf mij die zaken eens precies. Er ligt hier nog ergens een lange brief van jou over de bloemlezing, de Faux-monnayeurs en nog veel meer, die zal ik wel eens overtikken na mijn tentamen. Schiet je vertaling al op? Groetjes,

Hans

P.S. mag ik je toneelstuk¹ lezen?

¹ Vermoedelijk 'Vaderschap', een nooit uitgewerkte opzet voor een toneelstuk over een man die, omdat monogamie voor mannen onnatuurlijk is, zijn vrouw en kinderen verlaat.

Amsterdam, ca. 25 juni 1947

Beste Hans,

Nee wel godallemachtig – nou zaldie goed worden. Nou heb ik het gedaan. Om vast te stellen, dat Herfst in Holland¹ niet voor de eeuwigheid geschreven is, is waarachtig niet een getalenteerd iemand als ik nodig, dat kan Morriën op eigen houtje ook nog wel zien. Dat ik jou uit pedagogische overwegingen vertel, dat hij volkomen gelijk heeft, wil niet zeggen, dat

ik dat tegen hem ook gezegd heb. Hij kan dat zelf ook nog wel zien en bovendien heeft hij helaas meer adviseurs dan mij alleen. Mijn gesprekken over jou met Morriën hadden altijd hetzelfde verloop. Morriën: hij heeft in de grond niets te zeggen. Ik: ja, maar hij zegt het zo markant. Morriën en diverse anderen staan dank zij mij in welwillende afwachting tegenover je, je hebt je maar te rehabiliteren met een novelle of zo en zij registreren het. Doe dat dan toch. Dan capituleert De Neve ook. Die is natuurlijk afgegaan op de kritiek van Morriën, want Morriën staat er voor genoteerd, dat hij de kwaliteiten en tekorten van “lichte gevallen” zeer zuiver registreert, maar geloof me, dat je er bij De Neve uitligt heb je aan iets anders te danken, en dat iets heet Lekkerkerker! Die gaf de laatste keer dat ik tegen hem gepraat heb ook zo stevig op je af.

Zeg niet dat mijn schaaakzet niet zuiver was. De Proloog-redactie heeft onder de tafel gelegen van het lachen om Heet van de naald – welnu, dank zij mijn idee is Proloog overleden. En Borgers c.s. mochten mij wel eens dankbaar zijn !!! Ik heb voor hun provincieblaadje de mogelijkheid aangegeven voor een bestaan in het centrum des lands. Dat dit hele cōterietje daarbij haasje-over gespeeld heeft over Columbus, kan ik eerder jou voorwerpen, ik kende ze tenslotte niet². Het verschijnsel Borgers zit me hoog – het is geen schrijver, het is de zwager van een schrijver! In grote verhoudingen hoort die niet thuis. Verder is mijn indruk, dat drie mensen in Holland aan de literaire slag willen en dus aan politiek doen, te weten Hermans, die over lijken gaat, Fokke S. die misschien ook over andermans lijk gaat en Max de Jong, die bij voorkeur over zijn eigen lijk gaat. Maar schrijf nu eens precies, hoe “die Friezen” over me denken. Alleen Borgers kent me persoonlijk, en dan nog van twee ontmoetingen – als die mij tegenover de anderen als antipathiek kenschetst, sla ik hem nog wel eens een blauw oog. Pas jij zelf overigens op, dat je me niet door verhalen de naam bezorgt van een intrigant te zijn – je weet dat ik van al dat gedonder allang spuugmisselijk ben. Wat doet die Borgers eigenlijk in de literatuur – hij gaat trouwen en is Neerlandicus. Hij speelt dus dubbelspel. Maar schrijf eens, heeft Fokke Sierksma alleen publicaties of ook copy van me gelezen, en vindt hij me ook niets of is het een parti-pris?³ Wat ik over Morriën schreef is niet belangrijk. Paul heeft hem zo het een en ander gezegd, wat hij zich niet kan laten zeggen – daar is hij nog net te machtig en te belangrijk voor. Dies spreekt Morriën met meer respect over Fokke dan over Paul viel me op, dat is alles.

Heb ik je geschreven, dat Greshoff zich zo vleiend over me uitgelaten heeft? Wat onze bloemlezing betreft – jouw lyrisch tekort maakt er toch wel een hachelijke onderneming van. Je ziet de gratie van Aafjes op zijn best niet en ontkent de intrinsieke lyriek van In memoriam van Buning. Ik zit evenwel te springen om je brief over de Faux-monnayeurs – stuur die! Waarom stuur je

me Hendrik de Vries Tovertuin niet even tegen netto prijs als ik dat vraag? Strekt je invloed zelfs zo ver niet meer? We zullen toch allebei in twee tijdschriften moeten publiceren, te weten Criterium en Podium, en voor zover die obstinaat zijn, in boekvorm. De mogelijkheid van uiteindelijke vertaalbaarheid is de enige troost.⁴

Max.

¹ Zie de noten bij de brief MdJ van ca. 18 januari 1947.

² [in de marge] en jij moet je ogen in je zak gehad hebben

³ [in de marge] (Fokke Sierksma is tenslotte niet niemand)

⁴ [in de marge] Laat brieven als dezen niet aan de verkeerde lezen, dat zou onsportief zijn.

Leiden, 26 juni [1947]

[in bovenmarge] Geheim!!

Beste Max,

Dinsdag heb ik tentamen, daarna krijg je D.V. een uitvoerige brief van me. Goed, laten we Lek de schuld geven. Ik heb nog ergens een romanproject liggen waarin hij wordt doodgeschoten.

Overigens ben ik niet kwaad met de Podiummers, begrijp me goed. Maar deze mensen hebben geen verstand van literatuur. Fokke Sierksma – Paul zei me ongevraagd van hem dat hij toch eigenlijk een dominee was, heb ik je dat al gezegd? Lees eens zijn repliek in dat boekje over existentialisme – symposium: Gott in der Mitte, weliswaar geen christelijke god, maar toch een. Ook zijn enthousiasme voor Willocq is wel een beetje verdacht. De drie of vier schrijvers in de wereldliteratuur die hij ziet, ziet hij alleen door een theologisch sleutelgat. In zijn Achterberg-essay, waarmee als ik het goed heb, het nieuwe tijdschrift gaat openen, stelt hij niet centraal Achterbergs verhouding tot de geliefde, maar zijn verhouding tot God, met een hoofdletter. Van Roestler (maar dat is au fond geen schrijver) niet Spanish Testament of “Nacht in de middag”, maar Arrival and Departure, want dat gaat over een Nieuwe God. Van Huxley niet alleen zijn mystieke kant (al valt hij hem daar op aan: maar ik heb het hier over Fokke’s gezichtskring) Enz. Sartre kent hij wel, maar laat hem onverschillig, zelfs L’Age de Raison, en dat is een kanjer van een roman, een van de tien. Want dat gaat niet over de Nieuwe God. Van de drie redacteuren kent verder Anne Wadman alléén en uitsluitend de Nederlandse (en de Friese!) literatuur, zodat Paul, die alles

gelezen heeft, vrijwel alleen staat. En dan te weten dat dié alles aan de rest overlaat. Gerrit is met de wereldliteratuur heel behoorlijk bekend, en hem hebben ze net weer buiten de redactie gezet, omdat-ie te weinig presteert. Ja, na zestien jaar verloofd te zijn geweest moest Gerrit trouwen – ik dacht dat tamme olifanten geen jongen kregen.

Podium is een terugval op Forum, maar op een vereenzijdigd en dodelijk versmald Forum. Als er nog eens een aanval op Podium ingezet moet worden, dán op de principiële anti-artisticiteit ervan. I know these dictators. Die aanval kunnen we samen wel eens op touw zetten. Zwijg er over! Anders is Hermans ons voor. Leg een rookgordijn van wierook voor Fokke, daarachter schrijven we een brochure of zo. Fokke is een beste vent, we hoeven hem niet om te leggen (dat zou trouwens moeilijk gaan!) maar we kunnen zijn zwakke kanten uitbuiten. Als we verder wind mee hebben en dat tijdschrift valt tegen (ik snap niet hoe ze het vol moeten krijgen) zitten wij over een jaar in de redactie. Maar zwijg! zwijg als in de illegaliteit. Zeg tegen Morriën dat die Sierksma veel belangrijker is dan je dacht!

Hans

[in de marge] Fokke’s stijl is uitstekend – toch kun je Ter Braak beter in ’t origineel lezen. Dat mijn oordeel over hem een beetje veranderd is, is natuurlijk voor 50% rancune, maar die andere 50% is toch eerlijk inzicht.

Amsterdam, ca. 27 juni 1947

Beste Hans,

Voer praktische politiek. Jij kent Vermeulen goed en Vermeulen kent Stols goed. Richt het zo in, dat Stols een briefje aan De Neve schrijft, waarin hij hem in overweging geeft, zijn vooringenomenheid tegen jou te herzien, omdat je tenslotte pas iemand bent, die zich nog in volle ontwikkeling bevindt en omdat alleen Rodenko en jij wat van buitenlandse literatuur weten, zodat je het tijdschrift mee zijn cachet moet verlenen. Vermeulen doet dit wel, want je kunt ook voor Vermeulen het pied-à-terre zijn. Ik zal verder broeien, om wegen te bedenken, die in de gauwigheid naar De Neve leiden. Maar je hele positie is onhoudbaar, als je niet als de bliksem twee novellen van de lengte van dokter Klondyke schrijft. Eén voor Criterium, ik zorg dat het er in komt!, hiermee moet je de beschuldiging van Hermans weerleggen, dat je een 100% Du Perronniaan zou zijn. Door iets in Criterium te zetten, klasseer je je in de ogen van De Neve en iedereen, naar je gemerkt hebt en

laat je tegenover de Podiummers je tanden zien. Om hun afgunst dan weer te sussen sta je tegelijk een meesternovelle aan Podium zelf af, waardoor het raar gaat staan, dat je niet in de redactie zit. En nog vóór een en ander gepubliceerd is, bied je bedeesd de doorslag van de twee novellen als boekje aan De Neve aan, die beleeft dan terwijl hij overweegt, de publicatie. De Neve is een fort dat genomen moet worden, als je dit fort neemt, verwerf je zijn achting, zo is hij ook. Dat je me nu over Fokke de omgekeerde inlichting verstrekt van een poos geleden, is strikt genomen oneerlijk. Je laatste brief is zo overtuigend gedocumenteerd, dat je hem ogenblikkelijk uit moet werken tot een artikel, en dit opzij moet leggen, om mee te politiseren op het juiste moment. Leg in het algemeen zoveel mogelijk persklare zaken opzij, vooral creatief proza. Op hoe weinig publicaties berust niet de roem van Hermans, Sierksma en Rodenko.

Max

1 [in de marge] nog vóór 1 sept., ze hebben toch copyschaarste

Amsterdam, ca. 3 juli 1947

“Animositeit”

Door Hans van Straten

Synopsis: Beste Hans. Eerst die twee novellen schrijven – dat is uit politiek oogpunt urgent – moeten voor 1 sept. af en geplaatst zijn. Maar schrijf dan ook even een korte roman, vlug afmaken, niet een Land van Herkomst van maken, dat komt later wel. Maak er maar een potje van – Dichtung und Wahrheit, zodat niemand er meer uit wijs kan.

Hoofdpersoon Jonathan Slokker – dat ben ik. De vertellende ik-figuur, jij dus, speelt maar een bescheiden rolletje, zo in het laatste hoofdstuk, als ik, Slokker dus, zelfmoord gepleegd heb en jij mijn bibliotheek plus nalatenschap, die ik aan jou vermaakt heb, uit handen van mijn goeie stakkers van ouders moet redden, die zich daar niet aan houden en er met hun poten niet af kunnen blijven. De antagonist van de roman is Herman Draak (Hermans) die me in de dood intrigeert met zijn eeuwige tactiek van: ja, hij heeft toch wel een eigen stijl, maar intussen stemt hij al mijn copy af voor het tijdschrift De Monopolist, waarvan hij redacteur is. De andere redacteur is Olivier Schemering (Adriaan Morriën) die altijd even moet vragen, wat Draak ervan vindt. Twee redacteurs – niet meer. Er treden ook twee uitgevers in op, te weten de heer Urkerboer, met het accent op de eerste lettergreep (dat is Van

Oorschoot) met één man personeel, en de heer Ledauphin, met honderd man personeel (dat is John Meulenhoff junior). Nu is de intrige als volgt. Ik ben een echt genie. Ik heb het dichtstuk van mijn leven geschreven over Beatrijs ofwel Trix – maar ik durf het haar niet te sturen. Bij vrouwen moet je altijd met referenties werken, haar het manuscript sturen is zinloos, dat zegt haar niets, maar als ik het haar tijdig in gedrukte vorm toe weet te doen komen, ben ik zeker van haar hand. De tijd spant. 1 Januari dien ik de copy in bij de Monopolist, maar het wordt afgeketst, 15 Febr. weet ik het – het had anders in het 1 Maart nummer gekund. Overigens trouwt Trix op 15 maart met de handschoen met een prominent Amerikaan, die in het leger geweest is en nu een sympathiek burgerberoep heeft. 1 Juni gaat haar boot. In tijdschriftvorm zal het dus niet uitkomen, maar de gulle Urkerboer besluit het in boekvorm uit te geven. Op 1 April valt het besluit en hij weet het nog in zijn voorjaarsaanbiedingen onder te brengen en 1 Mei is het boekje uit. De uitgave wordt gehonoreerd met een onderhoud van een half uur in een hotel tussen Slokker en Trix. Trix informeert: heb je een job. Slokker moet bekennen van niet. Dus neemt Trix 1 Juni de boot. Slokker heeft het omgekeerde van een job – met ingang van 1 Juni houdt zijn schrle toelage op. Hij kan nog 1 maand leven van de honderd gulden honorarium voor het boekje. 1 Juli moet hij “iets hebben”. Bezoeken aan het arbeidsbureau – hebt u HBS-opleiding: jawel. Hebt u praktijk-diploma boekhouden: nee dat niet. Zo mislukt alles. 15 Juni in zak en as bij Urkerboer op bezoek. Die heeft in zijn eenmanszaak geen ruimte maar bij Ledauphin heeft de correctrice juffrouw Puntkomma op basis van een moetje moeten trouwen – daar is dus een plaats vacant.¹ Het is de laatste mogelijkheid. Urkerboer belt Ledauphin op. Die beraadt zich er op – maar hij voelt niet voor een râté. Wijst het af. Urkerboer gaat persoonlijk bij Ledauphin voor de benoeming van Slokker tot corrector pleiten – die beraadt zich opnieuw en herziet zijn beslissing. Dan komt Draak er tussen. Ledauphin is de uitgever van een boek van Draak en van De Monopolist. Draak speelt kat en muis met Ledauphin en maakt de benoeming ongedaan, zonder persoonlijk naar voren te treden, maar door zijn suggesties in Schemering te gieten, die ze als andere redacteur getrouwen overstaan van Ledauphin reproduceert. Op 1 Juli valt de zelfmoord van Slokker. Op drie Juli reist de ik-figuur naar hem toe. De ik-figuur heeft alles gevolgd door bezoeken en brieven van Slokker, uit die brieven blijkt zijn genialiteit. Op het Centraal Station ziet de arriverende ik-figuur nog uit het coupé-raampje eerste klas het door overmatige luxe verslapt gezicht van de uitgever Ledauphin, die voor twee maanden met vakantie gaat. Laat goed de literaire incompetentie van beide uitgevers, de sympathieke en de minder sympathieke uitkomen. Beschrijf Draak precies². Draak is geharmoniseerd, onder meer doordat hij niet op een abortusje meer of minder kijkt bij zijn

maîtresses – de liefdenacht van Draak. Als tegenwicht een liefdenacht van de nerveuze Slokker, de integriteit zelve – a) tegenstander van abortus b) bekend aan het begin al, dat hij het niet kan menen, vanwege de wond om Trix. Dus de slechte tegenover de goeie verleider. Slokker en Draak zijn allebei gevoelsmensen. Het overwicht van Draak berust op zijn twintigste eeuwsheid. Het overwicht van Slokker – dat niemand ziet – op zijn negentiende eeuwse stilte en sfeer en zijn intieme omgang met de toegespitste lyriek. Draak is een crack op proza-gebied. De ik-figuur is redacteur van een microscopisch tijdschriftje, dat happy-few eigenschappen aan onvolwaardigheid paart en wel eens wat van Slokker opneemt maar op 1 maart net op de fles gaat, zodat het door de Monopolist geretourneerde meestergedicht er niet meer in kan. Beide tijdschriften hebben voor de overzichtelijkheid maar twee redacteurs. De ik-figuur heeft naast zich de begaafde maar stotterende Hakkelaar – een twintigste-eeuws irrationalist (Sjestov, Bergson, e.d.) die dus ook nog tegen de negentiende eeuwse rationalist Slokker (met zijn Benda-verering) is. Maar dit is bijwerk. Hoofdzak is, dat je je niet door de enorme mogelijkheden van de stof laat afleiden. De enige kunst is in dit geval, door te pennen en het romannetje af te ronden en persklaar te maken. Dan wordt het een soort Urfaust. Later, als het gedrukt en met de duizend gulden prijs beloond is, nemen jij of ik het er wel eens naast en werken het om tot de grote roman, die het nu niet mag worden, want dan is het vóór mijn echte zelfmoord niet klaar. Dus beperking, Camus is groter dan Sartre, omdat hij zijn onderwerp niet uitput. Schrijf dit boekje in één week af, het mag niet meer dan 200 bladzij worden. Ik heb de vriend, die het terstond in het Frans vertaalt – de vertaling gaat naar Temps Modernes (diep geheim!), zo krijgen we hier iedereen stil. Snel afwerken en de zaak overdonderen. De volledige eer is voor jou – dienst en wederdienst – ik ben toch te overspannen om over mezelf te kunnen schrijven. Deze schets is niets, in een kwartier geschreven, het zouden mondelinge mededelingen kunnen zijn. De inhoud van het boek zelf wijst wel uit, dat er twee personen aan te pas gekomen zijn. Dat moeten ze later maar uitzoeken, net als bij Jarry. Bewaar eerlijkheidshalve deze folioevellen, die publiceren we, als we de tweeduizend gulden prijs van de stad Amsterdam volgend jaar hebben, om duidelijk te maken, waarom je mij de helft meegegeven hebt. Denk er goed om, dat het verhaal op zichzelf fantasie is – ik ben nog niet dood en dat met die vrouw heeft ook heel anders gezeten. En zelfs de Draak-figuur is meer een waarschuwing aan het adres van Hermans dan een portret. Maar in de najaarsaanbieding komt de eerste roman van Hermans uit, die moeten we troeven, door nog dit najaar dit boekje bij Contact uit te laten komen. Denk erom, Slokker heeft geen geld en eet eerst om de dag dan om de twee dagen, tenslotte alleen nog 's Zondags en één keer bij Urkerboer warm. Slokker zoekt zich gek naar een baantje,

omdat hij iets voor halve dagen moet hebben, anders gaat hij dood en heeft hij geen tijd om te schrijven, en wat erger is, om zijn belezenheid bij te houden, waar Draak hem juist op stuk laat lopen. Zo ligt het probleem, hierover een brief van Slokker aan de ik-figuur. Denk er ook om, het omineuze dichtstuk wordt niet aangehaald – dan is het geen mysterie meer. Wel de kritiek van Draak in de Monopolist, als het toch in druk verschenen is – Draak weet via Schemering, die intiem met Slokker is (en die heeft het hart op de tong), dat het om niets meer of minder gaat dan het levensgeluk van Slokker, maar “dat mag geen factor zijn” heeft hij op de redactievergadering eind Januari gezegd. Nu schrijft hij een niet geheel ongunstige kritiek. Zoek verder alle data nog even opnieuw uit, aan jou, om te maken dat de intrige sluit als een bus en dat je je niet in uitweidingen verliest. Beperk je tot dit complot – over die Slokker-figuur is immers het laatste boek nog niet geschreven. Dat idee, om die correctrice te laten sterven aan abortus door kinine, die Draak te zwaar doseert, is prachtig. Daartegenover Slokker, die Jetje, de surrogaat-geliefde vingert (voorzichtig en handig en niet provocerend formuleren), om haar maar klaar te laten komen – hij zorgt, dat zij eerst aan haar trekken komt en dan pas hij, zoals een heer betaamt. Enfin, je zoekt het maar uit – ik ga naar bed.

Max.

P.S. Deze brief is in drie kwartier geschreven. Zorg je echt, dat je dit romannetje even in elkaar flanst en je niet door de vele mogelijkheden laat afleiden van het plot? Het moet even kort en krachtig en op korte termijn gereed zijn. Maak voor jezelf even een volkomen sluitende intrige, stippel die uit over een schema van circa twintig hoofdstukken, stuur mij het duplicaat en neem zelf dit schema er naast bij de uitwerking en wijk er niet meer van af. Ik krijg een deel van het honorarium mee, want dat zal op den duur een niet te versmaden hoogte bereiken. En kraam het niet rond, maar werk en zwijg.

P.S. Ik heb een heel schrift met complotten – we maken er een fabriek van – ook toneelstukken.

PS. PS. In Augustus biappen⁴ we een paar dagen naar Groningen en jij kijkt erop toe dat ik goeie vrienden met Fokke word. Die nemen we voortaan onder politiek³ kruisvuur.

1 [in de marge] nee! is gestorven aan abortus, die Draak op zijn geweten heeft!

2 [in de marge] gangster-gezicht

3 [in de marge] (niks voor Slokker!)

4 Van B.I.A.P.: Bond van Internationale Auto Parasieten = liften.

veto

Goddomme, wat ben ik een kaffer. Je hebt gelijk – ik sla altijd over kop. Nu is het vier en twintig uur later, en ik zie de twee of drie redenen, waarom dat plannetje niet verwezenlijkt zal kunnen en mogen worden. Ik spreek derhalve over het hele project Animositeit, zoals ik het je gisteren voorlegde, een veto uit. Je mag van dit plot dus geen gebruik maken.

Er zitten overigens aardige dingen in, die voor de toekomst bruikbaar blijven. Maar ik overwoog. Een roman met een type gelijk mij als hoofpersoon (Slokker) is niet gek, ook de tegenspeler (Draak) zou heel goed kunnen, en de noodzakelijke amnestie van plagiaat zou ik jou eventueel kunnen geven. Maar dit eerste project neem ik terug. En wel omdat ik over het hoofd gezien had, dat Heet van de naald al een publicatie van me is, en wel één, die zijn waarde ontleent aan het echt gebeurd. Deze publicatie zou ik waardeloos maken, door er een legende omheen te weven. Verder kan ik het om het gesprek met die vrouw, dat in werkelijkheid natuurlijk heel anders gelopen is, niet doen. Ten derde moeten we ons wat Hermans betreft aan de feiten houden of een volledige diabolische Draak fingeren, maar alles daartussenin is ongeoorloofde laster. Heet van de naald bestaat, dus nu zou niemand meer geloven, dat die chicanes van Hermans fantasie zijn. Je ziet dat Wahrheit und Dichtung een gebied vol voetangels en klemmen is. Het enige lichtpunt, omdat dit duidelijk nur Dichtung is, zou mijn zelfmoord zijn. Een roman, waarin de Slokker-figuur op het eind zelfmoord pleegt, mag jij eventueel op den duur wel eens schrijven. Maar dus niet dit.

Zo'n opbruising, waarin een boek beraamd wordt, dat niet gerealiseerd mag worden, is overigens toch wel nuttig om over na te delibereren. Zo valt vast te stellen, dat ik de knoop verkeerd gelegd had. Het poem moest natuurlijk, na de mislukking van publicatie in tijdschriftvorm, uitkomen in boek-vorm, maar te laat, namelijk op de dag, waarop zij de boot neemt. In die wedloop met de klok heeft Slokker haar toch maar voortijdig het manuscript toegezonden, en dientengevolge een onderhoud verkregen maar een blauwtje gelopen. Zij heeft hem getorpedeerd met het vraagje: heb je een job? Hij gaat nu na haar vertrek op zoek naar een job, en smeedt het zielige plan om in zijn 14 dagen vakantie naar Amerika over te steken, om een laatste krampachtige poging te wagen. Maar in het job-drama gaat eerst zijn schrijverschap en vervolgens hijzelf ten onder (Het geworstel om een baantje voor halve dagen, dat niemand hem wil verschaffen, uit rancune, omdat iedereen zelf de ganse dag in de tredmolen loopt). Zo zou het beter geweest zijn, maar als gezegd, ik schrijf je dit maar voor de aardigheid, want het Heet van de naald geval wil ik voor mijn gevoel toch niet vertroebelen

door er een literaire grap van te maken. We kunnen op den duur wel eens een andere roman projecteren, waarin ik eindig met zelfmoord te plegen en jij mijn nalatenschap bezorgt bij Urkerboer. Als we het eens worden over het schema, dan kunnen we dat precies uitstippelen over een uitgemikt aantal hoofdstukken, en jij kunt het boek schrijven. In dat geval kunnen we ruimten uitsparen, die met flarden van essays en van brieven, welke ik dan leveren kan, opgevuld kunnen worden. Maar houd dit idee in je achterhoofd, vergeet dit eerste project, en lever als de bliksem twee heel andere (nauw met elkaar in verband staande) onderwerpen die twee novellen. Zodra je ze me kunt tonen, liefst medio Augustus, biappen we naar Fokke, ik word onder jouw toezicht dikke vrienden met hem, en uit deze beide volkomen los van elkaar staande ingrediënten bakken we de intrige, die jou in literair-politisch Hinsicht weer op poten moet zetten. Weet je dat een volledig getikt manuscript van me bij de Bezige Bij opnieuw in overweging is? Het bevat een serie losse passages, samen de allerergste grondgedachten uit mijn toekomstige essays behelzend, en deze aangevuld met gewone aphorismen, samen 150 stuks.

Kun je tegen kritiek op je persoonlijkheid? Je hebt een défaut de caractère – je bent niet absoluut betrouwbaar. Laat ik maar een voor de hand liggend voorbeeld bedenken. Ik schrijf nu: ik trek mijn suggesties uit mijn brief van gisteren in en kom op mijn voorstel, om dit plot tot een boek uit te schrijven terug. Daarop hoort een briefje van jou terug te komen: jammer, maar dan gaat het dus niet door. In plaats daarvan heb ik bij jou in dergelijke gevallen het gevoel, dat ik er nooit zeker van ben, dat je het dan niet zonder toestemming toch doet. Je hebt bij jou nooit garanties – dat is een rotte en vervelende bijzonderheid, die de omgang en correspondentie wel eens bemoeilijkt. Overigens bezit je – naast eigenschappen zoals sentiment en vastheid die je mist – een collectie aanbiddelijke eigenschappen. Het is jammer dat ik zo'n koppige heterosexueel ben. Als ik homo was, ging ik beslist met je flikkeren. Ik bedoel als ik paederast was!

Max.

P.S. Heet van de naald is uit. Houd je persoonlijke mening voor je en maak er reclame voor.

Stuur me een volledige Lehmann voor netto-prijs – godverdomme.

Hier ontbreekt blijkbaar de brief die HvS op 26 juni 1947 aankondigde.

Amsterdam, ca. 6 juli 1947

Beste Hans,

Je vinnige toon heeft in het algemeen uit polemisch oogpunt zijn verdienste en dat waardeer ik hogelijk, maar hij wordt ook wel eens onaangenaam van de kant van iemand, die hoort te weten, dat ik het niet eenvoudig heb. Verder moet je naam en toenaam geven van je zegslieden – dat doe ik tegen jou toch ook. Het geld van de Federatie en van sociale zaken is hetzelfde – de Federatie is namelijk zo stom geweest, zich dit uit handen te laten nemen. Een bedrag van 22.50 per week is voor mij alleen bereikbaar als ik het voor driekwart zelf verdien. Als de eigen inkomsten nul bedragen, krijg ik x gulden. Als de eigen inkomsten een bepaald bedrag bedragen kan de uitkering y gulden worden (y is groter dan x) maar dan nemen zij me tweederde van het verdiende geld af! De limiet van dit sadistische systeem is $\pm 22,50$. Daarvoor mag je allerlei vernederingen ondergaan. Ze hebben me nu doorgegeven aan het arbeidsbureau en dat heeft me doorgegeven aan de gemeentelijke personeelsvoorziening, die me de keus heeft gegeven tussen twee betrekkingen (klerk aan publieke werken of commies aan de gemeentereiniging), welke banen ik geweigerd heb te accepteren, weshalve 31 juli de hele steun ophoudt zodat mijn zelfmoord inderdaad op begin Augustus geraamd kan worden.

De advertentie in het Nieuwsblad van de Boekhandel heb ik al twee keer gezet, maar men hapt niet. God, ik onderneem toch zeker alles. Wat mijn belezenheid betreft: heb ik je nog nooit de twee schriften laten zien, waarin mijn buitenlandse belezenheid aangetekend staat? De streepjes in al mijn bloemlezingen vormen daar de aanvulling op. Er gebeurt op dat punt wel een en ander, maar als het je te langzaam gaat, moet jij me maar geld is tijd fourneren, om het beter te doen. Je kunt deze kwestie niet losmaken van mijn andere kwesties, laat dat aan Hermans over.

Het ondier, dat ik in het romanproject van Hermans gemaakt heb, is hij geenszins. Het plot berust op pure fantasie en in zijn karakter liggen alleen de kiemen voor iets dergelijks. Neel gaat in het romanproject met de handschoen trouwen, terwijl ze in werkelijkheid al twee lieve kinders heeft en een aardige man die aan gene zijde van de oceaan de carrière opgebouwd heeft, waarvan de opvoeding van deze kinders bekostigd moet worden. Het is wat je noemt een goed huwelijk en zulk een kun je hoogstens stukrijen, als je de man die gedupeerd moet worden binnen je bereik hebt. Daar is hier geen sprake van. Ik heb daarom gelachen, toen haar toch nog even het ominieuze vraagje “heb je een job?” ontglipte en geantwoord “integendeel”.

In het romanproject heb ik de volle zwaarte van de verwickelingen op dit vraagje terecht laten komen, doordat zij me op een idee gebracht had en de

geschiedenis daar algemeengeldiger door werd. Want – aphorisme: er zijn drie inkomensklassen. Van 100 in de maand kun je leven, van 200 trouwen, van 300 scheiden en zo zit de wereld in elkaar.

Maar doe nou even niet “onbetrouwbaar” en geef me direct antwoord. Wie had je over mijn gesprek in Americain gerapporteerd? Als je het alleen uit die foliovellen hebt, waar je voor ik het kon voorkomen een blik op wierp, doet het er niet toe. Ook niet als het blote veronderstelling is. Ook niet eens als je het van een ander hebt en als die het weer van mij had. Maar in hoge mate, als de informatie soms uit haar hoek kwam. De zaak is, dat de diplomatieke verbindingen na dat gesprek prompt weer verbroken zijn maar dat haar vertrek al een paar maanden uitstel ondervonden schijnt te hebben. Als jij dus per ongeluk een “kanaal” gesproken hebt, bericht me dat dan ogenblikkelijk, want dan betrek ik je in één van de gecompliceerdste liefdesintriges uit de wereldgeschiedenis.

Als je met Rodenko in Amsterdam komt, en je brengt hem niet op een behoorlijk van te voren aangekondigd bezoek mee bij mij, dan beschouw ik dat als abnormaal. Er mag toch wel een klein beetje gewoon amicaal verkeer in de literaire wereld blijven buiten de onvermijdelijke intriges. Ik kan jullie meenemen als introducée's naar de Biekerf om 6 uur, mits één van jullie tweeën zelf betaalt.

Verder neem ik mijn pet af voor je studiositeit. Als je inderdaad straight on in deze herfst je kantjes kunt doen, sta je zo sterk, dat je een literaire carrière niet meer mis kunt lopen. Doe vooral eerst dat candidaats rechten en stap dan pas over in de flauwekulstudie aan de zevende faculteit, dan sta je veel sterker en krijg je misschien dingen cadeau.

Je gebruikt het woord bedside manners fout. Bedside manners heeft een arts, en ik persoonlijk gebruik de term als scheldwoord voor het uitoefenen van een niet gemotiveerd overwicht.

Ik moet voor netto-prijs hebben Du Perron, die twee delen, Tovertuin en Lehmann. Met Tovertuin ben je al weer te laat, Hermans heeft zijn kritiek al weer klaar, met Lehmann kun je nog op tijd zijn. Maar toch sturen.

Ik zit te wachten op uitsluitel van de Bezige Bij. Ik ben enthousiast dat Vermeulen bij Stols weg is – wat spookt hij nu uit? Als de Bezige Bij de aphorismen uitgeeft, ga ik als derde boek de Kunst van het lezen afmaken (en er meteen nog wat naast lezen), anders pleeg ik suicide, want iedereen die me aan inkomsten kan helpen ziet me liever dood dan levend en waarom zou ik ze eigenlijk hun zin niet geven.

Een of ander Weibsbild noemde Heet van de naald een exhibitionisch geschrift – is dit juist?

En verder heb ik je geloof ik nog niet meegedeeld, dat ik zo door Shaw geboeid ben. Een schrijftemperament van de klasse van Heine. Geen flauwekullige

happy-few-pretenties, maar iemand, die met volkomen vanzelfsprekendheid een nobelprijs in de wacht sleept. Pygmalion en zo is natuurlijk alleen maar handig. Maar Candida en dergelijke stukken zijn minstens even goed als Ibsen.¹ Ik heb dan nog een speciale voorkeur voor Caesar and Cleopatra en het boek dat volkomen hors concours is, is Man and Superman! Godverdomme, wat een vondst en godverdomme wat een brillie in de uitwerking. Ik ben nu met de middenmoot van Man and Superman (Don Juan in hell) bezig en kan wel zeggen, dat voorbeelden als Shaw mij mogelijkwijs nog eens tot een creatief auteur vormen. Dat schematische heb ik trouwens als je het nog niet doorhad, heel erg! Naast Heine zijn het Oscar Wilde en Shaw en zo, die mij het gevoel geven, dat ik op een goede dag iets dergelijks zal schrijven. En dan laten vertalen.

Geef even precies antwoord, onder meer inzake je bron van inlichtingen aangaande het onderhoud in Americain.

Max.

¹ [*in de marge*] Saint Joan is bezopen

Leiden, 7 Juli '47

Beste Max,

Mijn inlichtingen had ik van Aimé – die ik regelmatig elke zes jaar spreek – en Smits, die nu al twee jaar van de steun leeft (*f* 22.50). Ga eens aan hem vragen hoe hij het aanlegt (Spinhuissteeg 4, tegen de deur duwen). Je verkeert dus in dezelfde positie als Matthieu in L'Age de Raison, alleen geloof ik niet dat je er zo'n goeie roman van zult maken als Sartre. Van Shaw heb ik nooit iets gelezen, ik hoorde eens een één-actertje door de radio, erg onbenullig. Kun je helemaal niet meer in Wageningen terecht? Ik hoorde dat je vader je wel geld wil geven mits je ook serieus studeert. (Ik moet nu weer denken aan een verhaal van Henri Miller, waarin ook een joodse intellectueel door mensen “geholpen” wordt, en het eerste wat ze hem vragen is: waar is je familie? terwijl dát toch godsonmogelijk ging; toevallig heette die vent ook Max). Andere mogelijkheid: het dialectenbureau. Jij met je academische vorming. Achterberg werkt daar ook. Hoe doen we nou met die bloemlezing, maken we die nou af of niet? Dat jij ook zo stom bent om niet met boekendiefstal in je onderhoud te voorzien. Overigens heb je nog aardig wat boeken staan om te verpatsen. Je bibliotheek bestaat voor $\frac{3}{4}$ uit Liefdewerk Oud Papier. Voor een trektocht voel ik wel, bijv. van 4-10 Aug. Maar Fokke met zijn drie babies kan ons niet te slapen hebben. Vermeulen werkt nu

bij Friedlaender, dat is heel hoog in de boekomslagen en lettertekenarij. Vraag Huib¹ maar. De gevraagde boeken stuur ik je zo gauw mogelijk. Hoe staat het nou met je vertaling? Mislukt? Durf je dat niet te schrijven? Als je in dit vak toch iets wilt verdienen moet je wat klein-goed nemen en erg happy-few, voor Stols. En dan moet de schrijver al 50 jaar dood zijn. Sade – Justine, of Eugénie de Franval (vraag Batten). Laforgne – Hamlet (in Moralités Légendaires), nog geen 40 pag., wou Slauerhoff al vertalen! Of een paar novellen van Stendhal (Chroniques Italiennes). Maar is die dichtbundel niks?

Je bent niet efficiënt. Als je ziet dat andere mensen achter de politiek aanlopen loop je ook achter de politiek aan. Als je ziet dat andere mensen naar de schouwburg gaan ga je ook. Dat noemen ze geloof ik het culturele leven van Amsterdam. Maar het breekt jóu je nek, omdat het je volledig absorbeert. En nou kom je weer met zoiets antiëks aan als toneel, in plaats van al je energie te concentreren op het enige wat je een literair bestaan kan garanderen: de roman. Apropos, kun je mij niet een ms. van je essay-bundel in de oorspronkelijke vorm sturen, dan stuur ik die weer met een sympathiek briefje door aan Fokke, zo in de geest van Beste Fokke hierbij stuur ik jou als promotor van onuitgeefbare manuscripten het levenswerk van iemand die op het ogenblik dat je dit leest waarschijnlijk zelfmoord heeft gepleegd, maar die toch heel intelligent was, alleen erg nerveus, etc.

Je weet toch dat De Vrije Bladen ook opgeheven zijn? Heet van de Naald is slecht omdat het als literatuur niet imponeert; ik zou zoiets niet op mijn naam hebben willen staan (jij kunt natuurlijk hetzelfde zeggen van Herfst in Holland, maar het blijft slecht.)

[*ondertekening ontbreekt*]

¹ Huib van Krimpen

[*Amsterdam,*] 10 Juli '47

Hè, toch jammer, dat begin Augustus mijn zelfmoord onontkomelijk zal zijn. Ik heb net een boek opgezet, “De optekeningen van Jonathan Slokker”, en de eerste zes hoofdstukken zijn achter mekaar uit mijn pen gevloeid. Als iemand me onderhield, kon ik dit en dergelijke projecten zonder moeite realiseren. En als er in Holland een tijdschrift met een grote t bestond, dan konden ze het opnemen. Hermans schijnt zich in de Criterium-redactie zo ongeveer onmogelijk gemaakt te hebben, dat krijg je als je niet sterk genoeg benen hebt om je eigen luciditeit te dragen. Nou zal hij Fokke en Paul wel

opvrijen en jouw plaatsje bij Podium innemen. Maar ik lul maar wat, het zijn maar heel vage geruchten, waarschijnlijk zonder grond. Ik heb in een prominent milieu jouw naam genoemd, maar mij werd het zwijgen opgelegd – dat Du Perron-epigoontje. Ik kon het prominente milieu niet anders dan gelijk geven. Je moet ook oppassen, dat je niet net als Hermans doet: die sneert gelijkelijk over iedereen, met wie hij zich encanailleert en over iedereen, die zich met hem encanailleert. Soit, laat ik niet mopperen, vandaag een goeie dag gehad, ik heb een Waterman' gevonden, met deze mededeling beginnen de optekeningen van Jonathan Slokker ook. Ik sputterde nog tegen, toen ze jou als Du Perron-epigoontje afdeelen, dat je nog in ontwikkeling was, en Du Perron pas een jaar of wat geleden had gelezen. Ja, zeiden ze, hij heeft hem wel erg goed gelezen. Het is een feit. Je hebt een heleboel wel gedaan, maar toch is de voosheid van Hermans alleen nog door de voosheid van jou overtroffen. Aan Du Perron's eenzijdigheid gaat al wat jeugdige voorbarigheid en voosheid is voor anker. Je kunt met jouw vaart een veel bredere persoonlijkheid ontplooiën. Groeten aan je moeder.

Max.

¹ *Dure vulpen.*

Leiden, 16/7 '47

[*briefkaart*]

Beste Max,

Waarom antwoord je niet op mijn plan om je essaybundel naar Fokke te sturen, en wat er verder in mijn brief van de 7de aan tips en voorstellen stond? Of heb je die brief niet gekregen? Er zat een stuk bij over Paul van Ostaijen. [Het is misschien toch zo gek niet als je dat baantje bij de gemeentereiniging aannam, vóór het eind van de maand schoppen ze je er toch weer uit, en dan val je automatisch (en stevig!) in de arbeidsreserve, dus f.22.50 in de week. Bovendien bekijk je het leven dan weer eens van een andere kant, je zou]¹ bijv. ontdekken dat je de laatste twee jaar je tijd eenvoudig verknoeid hebt (niets geschreven, niets gelezen). Erg leerzaam zoiets.

Solong

Hans

P.S. Zaterdag ± 2 uur kom ik naar je toe.

¹ *Dit deel is door MdJ met teksthaken gemarkeerd.*

Leiden, 23 Juli '47

[*briefkaart*]

Beste Max,

Nee, mijn reis naar Engeland¹ gaat niet door. Paul vindt Jim een oude zeur, maar hij kent hem niet persoonlijk. Wat doen we nou met die bloemlezing? Apropos, Paul schreef mij vanmorgen dat Gomperts bezig is een tijdschrift op te richten, en dat schijnen al gevorderde plannen te zijn ook, want zaterdag hebben ze in de Looyersdwarstraat zitten confereren over hun houding tegenover dit tijdschrift. Steek je licht eens op, dan doe ik hetzelfde.

Solong

Hans

¹ *Onbekend reisplan.*

Leiden, 2 Aug. 1947

Beste Max,

Dit is een heel interessante brief met allerlei inside-information uit de eerste hand, die je dus van a tot z moet lezen. 15 Sept. komt het eerste nr. uit van het nieuwe Podium, onder redactie van Paul, Fokke en Anne. De Criterium-redactie is uit elkaar gespat, alleen Morriën is ervan over. Gomperts is bezig een nieuw tijdschrift op te richten, dat waarschijnlijk met Criterium zal fuseren. Dit tijdschrift, Gomperts en Meulenhoff zijn aan het onderhandelen, beiden hebben hun eisen gesteld, zal vermoedelijk een nieuwe naam krijgen en komen onder redactie van Gomperts, Morriën en een zekere H.C. van Leeuwen¹, van wie niemand iets afweet. Hermans is er dus uitgeflikkerd, maar stelt alle pogingen in het werk om er bij Podium in te flikkeren. Hij is al twee dagen bij Fokke in Groningen geweest (Jan zei dat hij heel West-Europa afreist om iedereen op te neuken), en de situatie is nu zo dat de Podiummers, die eerst niets voor hem voelden, nu zijn eventueel redacteurschap in overweging willen nemen. In elk geval zal Hermans niet direct op het omslag verschijnen, om De Neve niet schichtig te maken. Bovendien zal Criterium waarschijnlijk nog tot Dec. onder de huidige redactie doorgaan, vanwege de solide indruk bij het publiek en zo. De programmatische verhouding van Podium tot Gomperts' blad (heb je ook de zo uiterst belangrijke polemiek tussen Gomperts en Paul in Vrij Nederland gelezen?) zal waarschijnlijk zo zijn dat Gomperts' blad zich geheel op Forum terugtrekt (op de Nieuwe

Elite dan), terwijl Podium Forum toch hoogstens als vertrekpunt beschouwt (Paul heeft bijv. een critiek op Ter Braak en Du Perron in voorbereiding; overigens komt Paul, zie ook Vrij Nederland van 26 Juli, geheel in de hoek van een soort cultuur-marxisme terecht, wat hij mij ook mondeling toegaf). Podium gaat uit (ik citeer de inleiding) van Ter Braak en Sartre. Ter Braak is van Fokke, Sartre van Paul.² Tussen haakjes, is het niet grappig dat Van Oorschot juist zo met Paul aanpapt, de anti-stalinist met een man die alles in het werk stelt om het stalinisme op een hoger plan (eerst via het surrealisme, nu via het existentialisme) te rechtvaardigen, of te funderen? Zie ook De Twaalf.³ Intussen blijkt dus dat ik Hermans' intrigeertalenten onderschat heb. Paul noemde hem zonder meer "een groot schrijver", wat hij positief niet is. Overigens is Achterberg bij Hermans geweest om hem zijn bewondering voor de Tranen der Acacia's uit te drukken. "Ik vind uw roman héél opmerkelijk," zei Achterberg. "Maar ik vind uw gedichten ook héél opmerkelijk," zei Hermans. "Het ruikt naar carbied," zei Achterberg. "Dat is leuk," zei Hermans, "verderop komt er ook carbied in voor." Hermans is niet zozeer een persoonlijkheid als wel een verschijnsel. Ik geloof niet in een ondergang der cultuur, maar wel aan een zekere overcultuur, en Hermans is een symptoom van deze overcultuur: iemand die met een enorme belesenheid en een niet minder enorme applicatie, en één bepaald procédéetje (het carbied) een oeuvre in mekaar timmert. Dat toch net niet voor 100% overtuigt. Volgens Paul wel. In elk geval, en dat ben ik natuurlijk met Paul eens, is die Hermans iemand die ver boven wat we in Nederland gewend zijn, uitsteekt. Intussen gaan er een hoop boeken verschijnen. Van Paul een boekje over het existentialisme, en een studie van low-brow literatuur. Van Fokke de novelle Grensconflict (onder ps. Frank Wilders), een beetje Malraux-achtig, maar wel goed, en een bundel essays Schoonheid als Eigenbelang. Een beetje ongelukkig gekozen titel, want het zogeheten essay was van al Fokke's artikelen wel het minste, hij laat er twee Terbraakse stokpaardjes in tegen elkaar oprijden. Zowel de Schoonheid als het Eigenbelang waren bij Ter Braak zeer frequente begrippen. Verder een bundel essays over Achterberg (Paul, Fokke, Gerrit, Van der Graft, Jan Vermeulen, Jan Emmens en nog een paar), waarvan Pauls essay verreweg het belangrijkste wordt, te oordelen naar wat hij er mij van verteld heeft. Hij heeft bijv. in alle bundels de frequentie nagegaan van bepaalde kleuren, die door de woorden geassocieerd worden, en zo ontdekt dat Achterberg via een blauwe en een rode periode in een wit-zwart periode is terechtgekomen, maw. steeds meer verabstraheerd is. Hiermee ondersteunt hij dan zijn theorie dat ook het beeld van de vrouw bij Achterberg steeds meer verabstraheerd is. Enz. Dan verschijnt binnenkort Hermans' eerste roman, Conserve, en een bundel novellen⁴ van dezelfde, wat ook wel een gebeurtenis mag heten in het land waar Bert Voeten voor een genie wordt aangezien.

Ook van Dresden komt een essaybundel uit. Dresden blijkt bij me om de hoek te wonen, volgende week ga ik eens met Paul naar hem toe. Mijn Camus-essay is door Fokke en Paul goed bevonden.

Tabé.

¹ [*in de marge*] Niet W.L.M.E. van Leeuwen van dat boek Drie Vrienden.

² [*aantekening van MdJ in de marge*] sic

³ *Gedicht van Alexander Blok uit 1918, uitgegeven door Van Oorschot in 1947 in een vertaling van Paul Rodenko.*

⁴ [*aantekening van MdJ in de marge*] Meulenhoff

Amsterdam, ca. 4 augustus 1947

Beste Hans,

Ja, je informatie aangaande Criterium kloppen volkomen met de mijne!

Wat Hermans aangaat, laat niemand mijn brieven lezen en citeer mij ook niet, maar neem de volgende praemissen van mij over en handel er naar. Hermans is een van onze belangwekkendste auteurs. Als auteur hoort hij aan ieder goed tijdschrift deel te nemen, als redactielid is hij de pest voor het hele literaire leven. Hij mist in een mate waarin dat nog nooit vertoond is iedere grein sportiviteit. De acte gratuite kent hij niet, spontaniteit is hem ten enen male vreemd. Hij mist eenvoudig honnêteté en is door en door een plebejer. In andere periodes was de literatuur altijd een gezellig gekriemel van begaafde en minder begaafde kunstbroeders. Let bijvoorbeeld op de aandoenlijk neerbuigende sympathie van Du Perron voor Antonie Donker. Zo iets is Hermans vreemd. Zijn polemische scherpte doet hem van ieder de Achilleshiel vinden, zijn bijbedoelingen maken deze scherpte in wezen waardeloos. Lik naar boven en trap naar onder.¹ Als mensen als jij of ik zich dreigen te ontplooiën reageert Hermans op de wijze van godverdomme alweer een. Dat is mijn hypothese. Een dergelijke redacteur is er nog nooit geweest en mag er ook niet komen. Ze hebben hem er in Criterium ingehaald om zijn begaving en uitgegoot omdat hij onmogelijk was. Nu wil hij Podium in zijn onmogelijkheid laten trappen. Maar als hij er een jaar in zit,² zal hij in een gesprek met De Neve, waarin wederzijds zwaar getutoyeerd wordt, terloops opmerken dat de praktische samenwerking met iemand die stottert toch wel bezwaarlijk is! Zo functionneert hij. Hij maakt van de literatuur een wielervedstrijd, waarin eerst een kop gevormd wordt, en waarin men dan met allerlei doortraptheidjes op een

gegeven moment uit die kop demarreert. Vind je niet, dat hij de tronie van een wielrenner heeft? Ik geef het tegen dit tempo bij voorbaat op, ik heb evenals Rilke het omgekeerde van tempo.³

Zo. Dus Gomperts, die inderdaad een Ter Braak-epigoon is, gaat met een vriendje Criterium zijn stempel opdrukken. Die verdomde vriendjes – enfin, daarover heb ik je in verband met de aanleve van Fokke al het nodige gezegd. Dat Friese gezelschap leest niet, omdat het voor het examen moet werken, daarover zou feitelijk dus geen woord meer vuil gemaakt hoeven te worden. Criterium een Forum-tijdschrift en Podium een existentialistisch tijdschrift. Mag iemand als ik, die er een eigen aanleg op na houdt en niet aan de voorgeschreven modes meedoet in dit tijdsgewricht niet meer publiceren? Ik vrees het. Maar met Gomperts heb ik tenminste mijn liefde voor Shakespeare gemeen, al zal hij wel te aristocratisch zijn, om zich voor te kunnen stellen, dat iemand anders ook in Shakespeare kan zwelgen. Soit. Tegen Gomperts en Rodenko heb ik geen bezwaren en het smart me dat ze mij niet motten. En Fokke is voor mij een open vraag, ik wou dat hij hier zat en dat ik hem eens ontmoette. Zijn isolationistische politiek is me ook te veel “politiek” en bevalt me daarom niet geheel. Maar van deze drie mensen veronderstel ik, dat ze niet lijden aan de animositeit waar Hermans ziek van gaat. Heb jij je noodzakelijke novellen intussen al af? En, o ja, schrijf me het adres van Achterberg even. Weet je, dat Achterberg mijn essays zo goed vond. Tot ziens,

Max.

Formuleringen uit deze brief vallen niet onder de auteurswet.

¹ [in de marge] op Fokke had hij zich verkeken, opvrijen dus maar.

² [in de marge] en zonder Paul kan

³ [in de marge] Zeg even terloops tegen Paul, dat ik Evenhuis als debiel beschouw, dit om ongewenste identificaties te vermijden.

Amsterdam, ca. 10 augustus 1947

Beste Hans,

Dinsdag 12 Augustus: Thomas Mann in het Vondelpark – kom jij soms ook? Ik ga me er weer eens prettig voelen, ik ben tuk op dat soort dingen, waarbij “iedereen” acte de présence geeft. Bovendien vind ik Tonio Kröger een zalig boekje, echt Duits van sentiment en echt negentiende eeuws rustig. En het thema van Lotte in Weimar is belangrijk, moet ik lezen.

Verder een heel belangrijk advies, even geraffineerd als mijn advies aan Borgers cs. in zake Contact. Meulenhoff heeft kans gezien zijn beste kracht los te laten, dat is Stafleu, die nu een eigen piepklein uitgeverijtje in Leiden begonnen is: piepklein – maar kijk uit. De enige Nederlander met capaciteiten gelijk aan die van De Neve. Zorg hem te leren kennen, hij is sympathiek maar volstrekt uitgekookt, pubers mot hij niet, maar dit is jouw grote kans, om je van een lijfuitgeverij te voorzien, het enige waar Hermans nog steeds niet in geslaagd is. Binnen drie jaar zal Stafleu auteurs kunnen “maken”. Praat hier met geen mens over. Hij is Querido en Contact “gewachsen”. “Dokter Klondyke” gelezen. Die entourage met dat huis en die poort en die trein is superbe! Het verhaal zelf gewoontjes. Hermans kan schrijven en de dwingende sfeer van het vizioen bereiken. Maar hij rekent zijn vizioenen niet door, gelijk Kafka. Kafka is tot in het oneindige interpreteerbaar omdat hij oneindig veel te zeggen heeft. Hermans gooit er maar naar, hier is sprake van normale literaire onmacht, Lehmann’s qualificatie van “Kitsch voor de happy few” is van een genadeloze juistheid, Hermans kon best eens op zuiver intrinsieke problemen van zijn schrijverschap volkomen vastlopen, intussen is hij vast een schrijver, een echte. Jammer dat hij als mens zo antipathiek is.

Max.

Amsterdam, ca. 20 augustus 1947

Beste Hans,

Vanavond bij Morriën geweest. Hij zei dat de Gomperts-geschiedenis niet doorgegaan was. Is dit nu zo, of zou hij dit zeggen om het gelijkblijvende kaftje, zoek jij dit eens uit. Ik vermoed, dat de waarheid in het midden ligt, en dat ze inderdaad deze jaargang met deze équipe afmaken. De bespreking Gomperts–Meulenhoff is als ik het goed begrijp juist achter de rug en heeft dan toch tot een negatief resultaat geleid, maar dit is slechts suppositie. Ik ben zo stom geweest, mijn visie op Hermans aan Morriën toe te vertrouwen, hij liet me praten en zal een en ander dus wel rapporteren. Schuilt in deze visie nu eigenlijk een stuk overdrijving of is hij in de grond juist, wat vind jij er eigenlijk van, dat wil ik graag weten!

Max

Aa had Fokke betrappt op de bok, dat Fokke Hendr. de Vries niets vond, typisch.

Amsterdam, ca. 26 augustus 1947

Beste Hans,

Wat Hermans betreft geloof ik het geval nu wel tot normale proporties terug te kunnen brengen. Criterium blijft dit jaar nog wel in elkaar zitten en hij blijft dus op dat kaft paraderen. Voor Podium heeft hij zichzelf op de nominatie laten plaatsen, maar daar kan hij dus nog even niet op het kaft. Zo tegen Ouwejaar zal hij dus wel een beetje gaan pokeren. Ik heb nu pas begrepen, dat zijn vriendschap met Rodenko op normale affiniteit berust en al van iets langer her dateert, al is Hermans veel te uitgeslagen voor een waarlijk zuiver gratuite gebaar. Daar is hij te economisch voor, dat van die twee kافتen grijpt ook weer keurig in elkaar.

Ik heb nog een beetje Hermans gelezen – toch wel goed zie je. Ook heb ik dat eerste essay van Rodenko eens geanalyseerd. Het stelde me teleur. Het was wel goed in elkaar geschroefd, maar de eigenlijke grondgedachte was weer eens een nauwelijks afwijkende variant van het afgezaagde twintigste-eeuwse irrationalistische lesje, dat Dresden in zijn meest nietszeggende vorm al uittentreure repeteert. Bij Rodenko zal het wel van Sjestov afkomstig zijn, die in het laatste hoofdstuk van de filosofie-geschiedenis ook niet bepaald op zijn eentje staat. Rodenko lijkt me een prettig intellectueel, die eventueel ook een essay kan schrijven, zijn manipulaties met de katharsis bevielen me wel, al dienden ze slechts om er het absurditeitsthemaatje in te schuiven en hem zo een goedkoop succes te bezorgen bij de Max Norden en zo. “Diese Welt, so lieblich verworren ...” zegt Heine, deel hem dit citaat maar eens mee, eigenhandig opgediept uit het Buch Legrand. Ik zelf zal het nooit kunnen gebruiken, omdat ik het al te zeer met Benda eens ben en aan de van het principiële afleidende eigenschappen van het incidentele geen metafysische consequenties wil verbinden.

Zeg, “De Kunst van het lezen” wordt mijn derde boek. Al het wilde hout van de essaybundel wordt er onder een verbindend gezichtspunt in bijeen gesprokkeld, zodat ik na afloop de essaybundel in doelmatig besnoeide vorm maar voor het overschrijven zal hebben. Het wordt een breikous van een stuk of dertig hoofdstukken, onder andere de Hamlet-notities zullen er in verwerkt worden.¹ De eerste negen hoofdstukken zijn af – wil jij ze soms vast even typen?? Vijf en veertig bladzij folio geschreven, dus dat is twintig bladzij tiksel. Ik dacht er over, je de boel aangetekend toe te sturen, maar stel je voor dat ze zoek raken of dat er door jouw wildheid iets aan komt en ik ze niet punctueel in een week terug heb. Ik doe correctie-werk voor een grote uitgever (thuis) en de sollicitatie als assistent voor de middaguren aan een toevallig bestaande bibliotheek is nog steeds hangende. Ik heb nog zeven gulden, dus moet ik corrigeren, anders pende ik even aan De Kunst van het lezen door.

Max.

Ik heb een week met een zonnig grietje gekampeerd, onder meer in een stille plaats van de kronkelende Vecht gezwommen en al zwemmend gestoeid en gevreeien en sensueel gedaan. Waarachtig een nog geheel onbekende sensatie, het was net een zeemeerminnetje. Gomperts vanmiddag in de stad tegengekomen, ook met een zonnig grietje, ze hadden elkaar een pink gegeven – aardige vent toch eigenlijk, die Gomperts, heel ander tiep dan Hermans, Paul heeft overigens wel gelijk dat het een Ter Braak-epigoon is en Lekkerkerker werkt al enige maanden niet meer bij Contact.

1 [in de marge] wie zou het willen hebben als essayistisch feuilleton?

Amsterdam, ca. 31 augustus 1947

Lief Du Perron-epigoontje,

Je krijgt geloof ik gelijk. Morriën zelf laat niets los en is nu naar de Riviera, Hermans zegt ook niets, maar van heel andere zijde hoorde ik, dat 1 Januari Criterium opgeheven zou worden en Meulenhoff met het tijdschrift van Gomperts zou beginnen. Dat wordt dan een tijdschrift van Forum-epigoontjes. Zelfs de naam van mevr. El. Roosevelt, El. du Perron-de Roos bedoel ik wordt genoemd. Overigens verkwikkend wat niveau betreft. Maar voor slachtoffers van Du Perron zoals jij, breken gulden dagen aan. Van autonome figuren zoals ik daarentegen zijn de dagen geteld.

Nu ik Hermans eens een beetje meer van dichtbij meemaak zie ik toch ook de andere kant van het in grondtrekken volkomen juiste beeld, dat ik van hem gegeven heb. Ik heb Geert van Oorschot dringend geadviseerd om de Tranen wèl uit te geven, als Hermans ze hem inderdaad aanbiedt, maar Geert durft niet goed. Verder heb ik Geert een hele nacht onderhanden genomen, om te bereiken, dat de Vrije Bladen een schriftenreihe blijft, en dus ondanks De Kadet¹ een publicatiemogelijkheid voor literatoren blijft bieden. Het is dezelfde reden, waarom Hermans altijd er op aangedrongen heeft, dat wijlen de Baanbreker in rubrieken ingedeeld zou worden.

Ook heb ik eens een avond met Rodenko zoekgebracht, geen gekke vent, al heeft hij iets van een modeschrijver. Ik heb hem gewezen op de idioterie, om richting-tijdschriften (i.c. een Sartriaans Podium) op te richten, d.w.z. bij voorbaat andere mogelijkheden uit te schakelen, maar hij vindt dat dat juist moet. Wanneer zorg jij even voor kortsluiting van mij met Fokke Sierksma? Ik heb het raadsel van de toorn des heren De Neve tegen jou misschien opgelost. Je hebt iets tegen Bert Voeten geschreven, en dat is een zwak van

De Neve en buitendien een best-seller. Hij zou Bert Voeten als het aan hem lag best nog in Podium willen proppen, als ik Rodenko tenminste goed begreep. Overigens heb ik voor mij de indruk, dat De Neve zich uiteindelijk buiten het samenstellen van de redactie gehouden heeft, maar dat de jongens het er onderling over eens zijn, dat je nog een beetje wild en willekeurig en zo bent, maar dit wordt uiteraard niet uitgesproken.

Donkersloot is gecapituleerd. Ik heb een strak gehouden kritiek op de Verzamelde Gedichten van de onvolprezen Lehmann geschreven, die in Critisch Bulletin komt, en daar mag ik nu meteen verder in blijven schrijven. Tot zover,

Max.

1 [*in de marge*] wiens oordeel over literatuur overigens objectief en in orde is

Amsterdam, ca. 1 september 1947

Beste Hans,

Wat ben je stil! Ben je aan je twee novellen bezig?

Ik ben niet meer bezig. Ik ben in staking. Niemand¹ heeft tot nog toe in “De berg heeft een muis gebaard” willen trappen, en zolang ik daar geen uitgever voor heb ben ik besloten, geen pen meer op papier te zetten en geen gedachte te denken. Uit nijd ben ik aan het lezen geslagen, ik ben voor mijn doen een heel eind gevorderd in Rood en zwart, als ik het uit heb, ga ik het meteen uithollen tot essay, o nee, ik zou niet meer schrijven. Ik ben als altijd deerlijk overspannen uit geldgebrek, alhoewel – ik ben corrector in los verband van een van de grote uitgeverijen hier ter stede², en heb mijn eerste portie werk tot genoegen afgeleverd en met vijftig gulden gehonoreerd gezien, ik heb nu weer voor honderd gulden thuiswerk op mijn kamer liggen³. Wat die kamer betreft verslechtering van de toestand. De lawaaiige Jodin naast me is weg – in plaats daarvan een dienstmeisje vlak naast me, dat elke ademtocht kan horen. Gevolg, geroddel in huis (meneer heeft weer geneukt). Aan deze vernederingen bezwijk ik.

Hermans heeft mijn hart gestolen met een opmerking. Het was op een nacht, met veel dronken auteurs. Van twee tot vijf heeft hij Van Oorschoot liggen soebatten om de Tranen uit te geven. Maar hij verstaat het, om eerlijkheid en uitgekookte doorgerekendheid volkomen te combineren. Hij heeft Van Oorschoot in zijn smoel gezegd dat De Kadet met kauwgummie schrijft, het laatste woord over De Kadet. Godverdomme wat een doorgewinterde intrigant, die Hermans, bij een vorige gelegenheid ging hij het eerst weg, ik

dacht, waarom neemt hij zo gauw afscheid, wel, het was opdat het niet op zou vallen, dat hij dit keer bleef hangen. Ik gun hem alle vormen van carrière, maar in redacties moet hij net precies niet zitten, daar is hij de pest. Ik heb een gok gewaagd en hem voorgeworpen, dat hij een epigoon van Céline is. Ik heb aan Céline alleen maar geroken, Hermans ruikt net zo, maar is toch weer wat anders. En nou ga ik weer Stendhal lezen en Priestley corrigeren. Ik wist niet, dat Priestley een epigoon van Dickens is. Pit ze.

Max.

Nee, Céline is wat anders. Morriën is twee maanden naar de Rivière, Hermans neemt het redactie-secretariaat waar. Van Oorschoot beweert, dat de Vrije Bladen van hem zijn en gaat ze verpesten, door ze half politiek half literair te maken. De Kadet⁴ onder meer redacteur, ik mocht ook een redacteur zeggen, ik heb Gomperts genoemd. Die stukken van Rodenko in Vrij Nederland zijn specimina van het Ter Braakiaanse Gomperiaanse en iedereeniaanse leutertootje, waarin je tot in alle eeuwigheid door kunt blijven essayeren. Het is wel knap, als je dit toontje hebt, maar dan prefereer ik toch zijn eerste essay, dat op het absurditeitspatroontje geborduurd, dat afgezien van die absurditeit helder was en aardig in elkaar geschroefd en oorspronkelijk gedacht. Er komt een fotoboek van Emiel⁵, met onder meer prachtkieken van alle mogelijke binnen en buitenlandse schrijvers, de meeste portretten zeer gelijkend, alleen dat van Morriën lijkt niet, want de bril is niet beslagen. (Toch heb ik voor Morriën een zwak). Rudi Mossel⁶, iemand die een perfecte vertaling van La Nausée gemaakt heeft, maar er nog geen uitgever voor heeft, zegt: “Hermans heeft geen mildheid”. Is dat niet aardig?

1 [*in de marge*] (Stols niet, Bezige Bij niet, Van Oorschoot niet)

2 [*in de marge*] niet Van Oorschoot of BB

3 [*in de marge*] maar als ik te hard ga, verzie ik mijn ogen

4 [*in de marge*] en Stuiveling vrees ik

5 *Emiel van Moekerken*.

6 *Rudolf Salomon Mossel, in later leven hoogleraar Frans, Biekerf-vriend van MdJ.*

Leiden, 2 Sept. 1947

Beste Max,

Is je Hermansitis nou nóg niet over?

Ik heb de hele maand aan het Zuiderstrand gelegen, achtereenvolgens met Franse, Italiaanse, Engelse en Griekse meisjesstudenten (Lia, Athens, Arithmetics), wat mij veel energieën en ijsco's en tramkaartjes kostte,

maar nou heb ik een fiets. “What do you think about the EAM?” “Oh, communists!!” “Well, I’m a communist too.” Met het gevolg dat ik nu eenzaam en zonder geld op mijn kamer zit, en mij uit tegenzin in schaken heb verdiept. Maar zo loopt mijn kandidaats in ’t honderd. Maandag komt Puck en dan gaan we met Staatsrecht verder. Nee, met Céline heeft Hermans niet veel te maken, helemaal niks zou ik zeggen. Overigens simpelweg een groot schrijver, die Céline, Du Perron sloeg de plank toch ook wel eens mis. Er hangt aan je brief een zeer navrante en penetrante geur, die ik maar niet thuis kan brengen, iets van sigaretten en vrouwenondergoed en zeep, o nee, dat kan niet.

Met welke opmerking heeft Hermans je hart gestolen? Tot mijn lectuur in de afgelopen periode behoorde ook Connolly, The Condemned Playground, alles heel goed, alleen zo beschaafd, hij valt wel erg af als je pas Miller gelezen hebt. Dit in het kader van mijn Anglo-Amerikaanse kuur, die o.a. Joyce-Dubliners, Dorothy Parker (wel aardig), James Chase (niks), Richard Hughes en Edith Sitwell omvatte. En Palinurus, The Unquiet Grave natuurlijk. Is Rudi Mossel een broer van Hans Mossel? Hoe is het toch met dié vent gegaan? Ik heb een paar brieven van Du Perron aan Batten gelezen, die niet in de Jongelingschap komen. “Beste Freddy, graag zou ik nou eens voor een week of vier van je geouwehoer verlost willen zijn. Het blijkt nu toch wel dat je voor literatuur het ware begrip niet hebt. Spreken jullie tegenwoordig van bij meisjes slapen? Wij noemden dat vroeger kezen.” En zo meer. Zou de onwil van de uitgevers in De Berg heeft een muis gebaard misschien ook in het boek gezocht kunnen worden?

Groetjes,

Hans

Z.O.Z.!

Suffert, kun je weer niet lezen, heb je niet gezien dat die stukjes van Paul juist uitlopen op dat wat het lijnrecht-tegenovergestelde is van Ter Braak: het marxisme? “De ondergang van het avondland is ten slotte alleen maar de ondergang van een kleine elite” – juist, en wat Paul hieraan vast wil haken: en de internationale zal morgen heersen op aard! Ik vroeg hem ernaar en hij legde mij uitvoerig uit dat hij het marxisme (dat hij vroeger al eens via het surrealisme had benaderd) nu van de existentialistische kant wilde bestormen. Wat je er ook van kunt vinden – communisme is zoiets als christendom – het blijft een originele gedachte. N.B. Paul is van huis uit communist, zijn vader werkt op de Sovjet-ambassade in Den Haag, zoals bijv. Engelman van huis uit katholiek is!

P.S. Hoe kom je erbij in zo’n blote-billenblad als het Critisch Bulletin te gaan schrijven? Zelfs alles-lezers als Vermeulen en Schwithal lezen dat niet meer. Maar ja, natuurlijk, het betaalt.

Een hele zelfoverwinning voor Paul, om een avond met jou op te trekken!

Dat zal wel een rotblad worden, met Gomperts.

Door in gezelschap de naam van Max de Jong te noemen compromitteert men zich tegenwoordig!

1 *Griekse Communistische verzetspartij.*

Leiden, ca. 4 oktober 1947

[briefkaart]

Beste Max,

Heb je nog interesse voor Du Perron – Cahiers van een Lezer / In deze Grootse Tijd, Stols '46, samen voor f 7.50 (de 60% prijs)?

Eind Nov. doe ik m'n kantjes, daarna zal ik me wel weer eens met je werk bemoeien. Blijf tot zolang nog maar râté.

Wat is het adres van Jim?

Groetjes,

Hans

Amsterdam, ca. 20 oktober 1947

Beste Hans,

Jij drukt je zo goed uit – help me eens aan een formulering. In mijn collectie aphorismen moet er een komen, die met één snauw het hele religieuze denken afdoet. Maar ik kan geen inslaande formulering vinden. Het moet worden: religie is nonsens

of

godsdiens is dwaasheid

of zoiets, maar dan eventjes zo geformuleerd, dat het citeerbaar wordt.

(Ik had al, “godsdiens is apekool”, maar dat is bij nader inzien een foutief gebruik van het woord apekool. Je kunt wel zeggen: wat die en die over dat of dat beweert, is apekool, maar niet, dat en dat is apekool.) Doe jij eens een paar ideeën aan de hand.

Ik heb Anne Wadman even gesproken. Jouw persoonsbeschrijving leek naar niks. Ik vond het heel gewoon een aardige vent.

Succes met je examen. Je hebt geen staatsexamen, dus dit wordt als ik het goed begrijp, candidaats Indisch recht. Wat heb je daaraan? Je wilt toch niet naar Indië en je bent toch onbenoembaar, want je bent toch niet rechts. Of is doctoraal in enig vak, in dit geval Indisch recht, de manier, om het Staatsexamen te omzeilen en daarzonder ook andere examens te mogen doen?

Max.

Ik wil de continuïteit in mijn geschrijf onderbreken, door één kort en gek en inslaand boekje te schrijven, zoiets als de Dreigroschenoper of Ubu Roi of Dieuwertje Diekema. Ik voel dat ik het kan, maar er wil me geen concreet hoofdthema invallen. Als jij het weet, moet je het zeggen! Ik zit met mijn aphorismen in mijn maag, en de collectie groeit maar steeds aan, mijns ondanks. De hele blups ligt nu bij Podium, ik ben benieuwd wat Fokke Sierksma er van vindt. Maf ze. Max.

Leiden, 28/47-10

Beste Max,

“Godsdienst is lulderij”, gaat dat niet? Of anders, wellicht meer publicabel: “Godsdienst berust op een fictie”. Deze laatste formule onder invloed van het Kompas der Nederlandse Letterkunde, dat ik zojuist bewonderd heb. Ik meen me te herinneren dat jij daar ook voor uitgenodigd was – had je werkelijk niet iets dat niets-zeggend genoeg was om opgenomen te worden? Het boek toont overigens Morriën als Vlaamse dorpspastoor en Hermans als herenkapper (ik bedoel de foto’s), daartegenover heel charmante plaatjes van Paul en Anne. Ik herinner me niet je van laatstgenoemde ooit een persoonsbeschrijving te hebben gegeven – alleen, als jullie een half uur met elkaar in een kamer zitten heeft hij je opgevreten, Paul drukte hetzelfde uit door te zeggen dat je zo “vermoeiend” was. Ik studeer inderdaad Indisch Recht om op Nederlands dito over te gaan, na m’n doctoraal moet drie maanden Romeins recht plus het daarvoor benodigde Latijn voldoende zijn. Maar ik ga toch de advocatuur niet in, blijf liever wat ik nu al ben: repetitor. Voorts heb ik een paar verhaaltjes geschreven, Amerikaanse en Franse invloeden gemixed met een voor Holland nieuw resultaat, alleen zijn ze tezamen nog te kort om een aparte uitgave te rechtvaardigen. Ik maak er dus een serie van een stuk of

twintig van. Als je niet zo allergisch was voor proza zou ik je wat sturen. Ik geef je niet veel kans op succes bij Podium, Fokke was niet te spreken over je medewerking aan Columbus.¹ Maar you never can tell. Als mijn kantjes achter de rug zijn kom ik wel eens een paar dagen naar Amsterdam. Als je niet echt dood gaat, kun je dat dan niet fictief doen, zodat ik je verzameld werk kan “bezorgen”, bij Stols of Van Oorschoot? Of arrangeer jij zelf zoiets, onder de titel “Herinneringen van een mislukt auteur” of zo, zo heeft ook Saroyan zijn succes gemaakt. Met een autobiografische inleiding bv. De rest van het boek heel grillig, essays, gedichten, aphorismen en weet ik wat verder door elkaar. Apropos, Zaterdag 8 Nov. opent in het Gemeentemuseum in Den Haag de Stols-tentoonstelling. Zie ik je daar?

Solong,

Hans

¹ In de marge heeft MdJ een uitroepteken geplaatst.

Blijkbaar heeft MdJ zijn essaybundel ter inzage aan HvS gegeven. HvS geeft commentaar.

Leiden, ca. 28 oktober 1947

[aanhef ontbreekt]

In de eerste plaats geloof ik dat je systeem met een beetje goeie wil toch wel te redden was geweest, als je niet de coïtus in het centrum plaatst maar Max de Jong, met een uitloper naar rechts over neuken naar poëzie etc. en een naar links over denken naar filosofie etc. En dan de hoofdstukken indelen in twee categorieën: beschouwingen in verband met het systeem, en het systeem zélf.

Wat je titel betreft, noem het eenvoudig “De bronnen van de Nijl”, naar die opmerking in je inleiding, bovendien klopt dat voortreffelijk met de frontispice, en als ondertitel “Essays eerste bezending”.¹

Is die Huet niet weggezuiverd? N.R.C. klinkt nogal gevaarlijk, moet je schrappen.²

bij 49. Leibniz schrijf je zonder t!

bij 39. geijkt met een lange ij!

Van de dertig namen zou ik Heine³, Walther v.d. Vogelweide en die imaginaire tijdgenoten van Donne schrappen, (ook Thomass Wyatt wordt teveel eer betuigd) en zeker bijschrijven Apollinaire, Valéry, Hofmannschal en William Morris (de andere helft van Holst, als Yeats de ene is).

Leiden, 29 Oct. '47

[briefkaart]

Als je de one-poem-poet Dowson plaatst, waarom dan niet Christina Rossetti, Alfred Douglas en E.A. Robinson? Bij de Hollanders moeten V.d. Bergh, Aafjes⁴ en Vasalis zeker weg, V.d. Steen is een twijfelgeval⁵, Kloos erbij⁶ en toch eigenlijk ook Boutens. Het ontbreken van Verwey mag je ook wel motiveren.

Wat je over de roman schrijft is natuurlijk volkomen waanzinnig. De roman als vertelsel, een beschouwingwijze die misschien voor de 18de eeuw opgaat (en voor De Balzac en France, dat is hetzelfde) maar sinds Stendhal weten we toch wel beter: Le Rouge et le Noir, de eerste roman die met een “quod erat demonstrandum” eindigt. Zie verder zo gauw mogelijk te weten te komen dat het autobiografisch element aan romans alleen maar een dimensie meer kan verschaffen, en dat bv. de romans van Slauerhoff hierdoor “net boven de sneeuwgrens komen”, terwijl die van Vestdijk er net onder blijven.

Ken je Vestdijks essay over de compositie van de roman? (gaat over Green).

[daaronder, in handschrift MdJ]

Hans van Straten

Rudie van Lier zei ook Apollinaire.

¹ [aantekening MdJ in de marge] juist niet!

² [aantekening MdJ in de marge] (dan lijkt het v. Heuven Goedhart)

³ [aantekening MdJ in de marge] nee!

⁴ [aantekening MdJ in de marge] nee!

⁵ [aantekening MdJ in de marge] juist onomstotelijk

⁶ [aantekening MdJ in de marge] nee!

Leiden, ca. 28 oktober 1947

[briefkaart]

Beste Max,

Het woord ‘essay’ zou ik in een ondertitel verwerken. Iedereen ziet toch wel dat het geen kooklessen zijn. Noem het

Voorlopig Uitzicht

Sightseeing Car

Proloog in Arcadië

Parade der Prominenten

(Faust: Prolog im Himmel)

Estafette

Introducing Myself

Zichtzending etc.

Leuk grapje: zet boven een hoofdstuk: “Met dit essay vervalt het vorige”. Heb jij interesse voor Paul Éluard – Les Yeux fertiles, een soort verzamelbundel. f 3.- ; uit de nalatenschap van Lehmann, wiens bundels worden herdrukt.

Beste Max,

Wat denk je eigenlijk dat “to toss” (in dat gedicht van Yeats) betekent? In geen geval afdrukken! Saroyan schrijft: “... tossing in bed with the thought of the earth and the strangeness of being alive ...”

De betreffende passage in je Yeats-essay¹ zul je dus moeten herzien!

Hans

¹ Bedoelde passage in het essay ‘W.B. Yeats en Denis de Rougemont’, nummer 19 in de postuum verschenen bundel:

“Het voornaamste kenmerk van Yeats is wellicht nog, dat alles aan hem uit de windselen is. Ook dit. Als ‘young men, tossing on their beds’ worden de jonge dichters aangeduid. Een kleinigheidje, waar een hele wereldliteratuur te flauw voor was. Daarom is het aardig het in dit verband te signaleren – dit is de enige mij bekende plaats.”

Amsterdam, ca. 12 november 1947

[briefkaart]

Beste Hans,

Heb je soms nog een exemplaar voor me van dat Columbus-nummer, waar mijn passages tegen de naastenliefde in gestaan hebben? Voor archiefdoeleinden.

Max

P.S. Ben je op de hoogte van het ts. van Gomperts dat bij Querido komt en van de Vr.Bl. bij Van Oorschot, of moet ik je er over schrijven?

[in ondermarge, ondersteboven]

Aan het ts van Gomperts gaat ook mevr. Roosevelt¹ meewerken.

Het adres van Jim weet ik nog steeds niet.

¹ Bedoeld wordt mevrouw E. du Perron-de Roos.

Leiden, 13 Nov. 1947
[briefkaart]

Beste Max,

Je Columbusnr. vraag je maar aan bij Stols, Blankenburgstraat 71 Den Haag. Hij stuurt het je omgaand, als je het netjes vraagt. Voor de volgende Windroos¹ is Gertrude's bundeltje bestemd, f 5,-, maar ik wil het ook met je ruilen voor bv. De Dood betrapt. Bizonderheden over Gomperts' ts. interesseren me, niet omdat ik eraan ga meewerken, want dat doe ik niet, maar omdat Podium nu een waardiger hakblok krijgt dan Het Woord. Ook ander particularia uit de Amsterdamse literaire high-life mag ik wel horen, maar ik heb tegen 15 Dec. examen aangevraagd, en zal dus met antwoorden een beetje beknopter zijn.² In de Vrije Bladen gaat Lehmann's nieuwe bundel verschijnen, voorts zijn L.'s Verz. Ged. gedeeltelijk op wèl goed papier gedrukt. Dit in antwoord op je stukje in Crit.Bull. (een ouwehoerestukje overigens, Vermeulen schrijft ze beter).

Solong,

Hans

PS. Waar leef je van?

¹ *Literaire reeks.*

² [*in de marge*] In Podium-3 komt mijn Camus-stuk.

Amsterdam, ca. 17 december 1947

Beste Hans,

Simon van het Reve eet tegenwoordig op de Biekerf, maar het is niet erg, want hij heeft een eigen vrouw bij zich. Een joods meisje met een gezicht dat op hoog niveau wijst. Merkwaardig, dat de werkelijk goeie literatuur niet geschreven wordt door het in culturele aangelegenheden geïnteresseerde type, maar altijd weer door die vlezige society-knappen van het uitgesproken indolente slag zoals Lehmann en deze Simon van het Reve. Céline en Camus en zo hebben natuurlijk allemaal ook zo iets. In elk geval heeft deze outsider de machtige Hermans met stukken geslagen. Als ik minister van onderwijs was, zou ik het probleem Hermans oplossen middels een klein wetje, artikel een, een verbod voor het leven om enigerlei functie in een redactie te bekleden, en artikel twee een garantie, dat al zijn geschriften ter landsdrukkerij gedrukt zouden worden. Geert geeft de Tranen niet uit – ik heb hem uitgelegd, dat hij niet lekker is. Uitgeverij Van Oorschot wordt op den duur een mammouth-bedrijf. Stop. Veertien dagen geleden ben ik nog eens bij Morriën op visite geweest. Ach ja, die Aa. Hij vloeit niet over van competentie, maar hij is toch wel aardig. Het is overigens wel een heterogeen huwelijk, Guusje en hij. Ze hebben feitelijk maar één aanrakingspunt, en dat is, dat ze zich geen van beien voor literatuur interesseren. Geen van beiden, zou ik vermoed ik van Wadman moeten zeggen. Je zult toch een vouw in je broek hebben! Ik vind hem wel aardig, maar hoe kwam je er bij, om deze Wadman voor een temperament te houden, ik geloof veel meer dat hij werkt voor een cummetje. O ja, meld me even, hoe dat zit met die adreswisseling van de 2° Looyersdwarstraat naar Bussum. Schrijf me dit even, ik moet het weten, omdat ik langzamerhand eens moet informeren, of ze nog wat gaan doen met die map uitspraken en aphorismen, die ik er destijds eens heen gedragen heb. Ik werk me op het ogenblik dood, heb geen tijd meer voor schrijven, lezen of vrijen. Omdat ik namelijk absoluut zonder geld zit, ben ik me aan 't inwerken als corrector in los verband aan één van de grote uitgeverijen hier ter stede, één, waarover ik het nooit met je gehad heb, doet er ook niet veel toe. Maar ze hebben me met zo'n beestachtige proefopdracht opgeknapt, dat ik er al drie maanden mee in gevecht ben. Nou, en verder heb ik brieven van Jim, die het goed gaat, uit Amerika, en van Aimé, die het niet goed gaat, uit Tsjecho-Slowakije. Als de opdracht af is, ga ik een advertentie zetten: "letterkundige zoekt vrije opgang, bouwt er desnoods zelf wel een kamer bij." Ik ben stapelgek geweest, dat ik die van jou toen niet genomen heb. Kom je eigenlijk weer in Amsterdam, of dat niet? Het beste

Max

Ik ken de meeste personages uit “De avonden”. De formidabele “stijl” van het geheel heeft hij voor een belangrijk deel te danken, niet aan zichzelf, maar aan Jan Erik Romein, dit is de Louis van het boek. Dit is de zoon van het echtpaar Romein, even lang als zijn vader kort is, en de dwang-neurotische reactie op zijn vader, zijn vader leest altijd, hij leest niet. Hij heeft lak aan de literatuur en zou het niet in zijn hoofd halen, om iets te gaan schrijven, hij is fotograaf. Maar zijn manier van zich uitdrukken is nu toch in de literatuur tot gelding gekomen: als je zelf te indolent bent, om auteur te worden, kun je altijd nog een andere auteur imponeren, en personaadje worden. Hij heeft ook een poos op de B.k. gegeten, maar tegenwoordig komt hij er niet meer. Stop. Ik vind toch, dat Podium zichzelf niet moet overschatten. Het is tenslotte de verzamelde werken van Rodenko en Sierksma, uitgegeven in afleveringen. Maar als deze beide heren de essayistische barok, die ze aan het ontwikkelen zijn, een half jaar zo volhouden, leest geen sterveling het meer. En ze hebben ook een echt provinciale afweer tegen vreemd bloed. Ik zal maar eens onthullen, dat ik volgens mijn persoonsbewijs Max Jelle de Jong heet, anders komt er van mij ook nooit wat in. Criterium is tot nader order nog wel degelijk het toonaangevende orgaan, al is dat dan bij gebrek aan beter. Dat tijdschrift van Gomperts, overigens een heel gepolitiseerd momenteel, wordt wel akelig orthodox Forum, al heeft mevr. Roosevelt zelf niveau. En de Vrije Bladen, ach laat ze ook eigenlijk allemaal doodvallen, ik heb het te druk voor literatuur, ik moet weer aan mijn werk. Schrijf je even, hoe dat zit met de verhuizing van het redactiesecretariaat van Podium?

Max.

Ik zoek een Eckerfrau!¹ Voor jou had ik onlangs iets geweldigs, ze heette Evelientje van Onk² en was pas achttien, god wat word ik oud, maar ze is nu weg naar Utrecht en algeheel onbereikbaar, ze was niet belezen maar mooi.

[eronder, doorgehaald]

Vocalise

Voor Anne Wadman

Slijppe de birnje wippe

hlijppe djippe snippe

hâm beernje weernje tjeernje

fennje fobijjene fûs.

Max Jelle de Jong

¹ Verwijzing naar J.P. Eckermann, assistent van Goethe.

² Evelien van Onck, Biekorf-vriendin van Mdl.

Leiden, 22/12 47

[briefkaart]

Beste Max,

Simon van het Reve is inderdaad wel aardig, hoewel toch lang geen Hermans. Jef Last zei ervan dat de sexualiteit er geheel in genegeerd werd, de enige houtsnijdende opmerking die ik erover las. Het fotoboek van E.v.M. is ook wel aardig, maar het had moeten heten “Grote mannen die ik gekend heb”. Het is nu zeker wel erg stil bij de Morriëns, met al die nieuwe tijdschriften. Ikzelf ben zojuist voor mijn kantjes geslaagd, en kom Dinsdag naar A'dam. Ik heb een nieuwe werkmethode uitgevonden, heb nl. niet de stof bestudeerd, maar de proffen. Over twee jaar hoop ik mijn doctoraal te hebben, dan word ik repetitor in A'dam en mag jij me Latijn leren voor mijn aanvullend. Inmiddels heb ik voor je boek de juiste titel gevonden: HOE HET ZIT, gedenkschriften van een mislukt auteur. Dinsdag zetten we het wel in elkaar. Gerrit en Annie hebben een kind gemaakt, dat nu komen moet. Vandaar. Anne blijft voorlopig in Fryslân, alleen zijn zusje blijft in A'dam. O ja, de vorige maand vertelde men in Leiden dat Max Nord de Nobelprijs had gekregen, weet jij daar iets van?

Groetjes,

Hans

[aantekeningen van Mdl] eronder] Biekorf entr. avond Di hier

Amsterdam, ca. 23 december 1947

[briefkaart]

Sufferd, waar ben je gebleven. Je hebt wat gemist, want Evelientje was op de Biekorf.

En Simon van het Reve uiteraard. En ik had de hele avond voor je vrijgehouden.

Max

Amsterdam, ca. 13 januari 1948
[briefkaart]

Beste Hans. Kan ik die Lautréamont krijgen? Gratis – wat gek. Kun je hem in een bloemlezing lezen, of mis je dan toch wat. Of is hij gekuist. Op Stifter bied ik f 5.- voor als je hem niet kwijtraakt. Simon van het Reve, eerste prijswinnaar Reina Prinsen Geerlingsprijs tortelt met Hanny Michaelis, tweede prijswinnares. Zo doorgaande kan hij over een paar jaar een boek De nachten schrijven, waarbij vergeleken De avonden wild romantische lectuur is. Max.

[ommezijde, naast adressering] Ik heb te koop DH Lawrence Die erste Lady Chatterley (Bern) f 7.50 – dit is heel goedkoop, want hij is gloednieuw. Ev. te verrekenen tegen Stifter.

Amsterdam, ca. 22 januari 1948
[briefkaart]

Beste Hans,

Wie is om godswil Mr. Floris Raamsteker, een ietwat eiïg man, die me van Van Straten en Rodenko zei te kennen en verder in een mysterieus stilzwijgen volhardt?

Max

Amsterdam, ca. 18 februari 1948
[briefkaart]

Mylord,

Vrijdagavond half tien is Sartre in persoon aanwezig bij de première van zijn film in City.¹ Ik zal proberen voor jou ook een plaats te veroveren, als je direct van je laat horen en Vrijdagavond om kwart voor zeven op de Biekorf bent (Keizersgr. 614). Als je er niet bent, neem ik een van de meisjes mee.

Max

¹ De aankondiging dat Sartre aanwezig zou zijn bij de Nederlandse première van de verfilming van 'Les jeux sont faits' bleek slechts een publiekslokkertje.

Leiden, 21 Febr. 1948
[briefkaart]

Beste Max,

I'm awfully sorry, maar net terug uit België¹ vind ik je briefkaart te laat. Lautréamont moet je maar lezen in de vertaling van Stärke, die ik onlangs bij Ko Rooduijn zag zwerven.

Rectificatie: die vertaalwedstrijd in de Vrije Bladen ging niet om In der Heimat van Trakl, maar om een gedicht van Heym.

Stols wil een bundeltje van je uitgeven (gedichten). Ik heb hem gezegd dat jij de geniaalste mislukking bent die ik ken. Nog altijd correcties?

Solong,

Hans

¹ Wat HvS in België deed is onbekend.

Amsterdam, ca. 4 april 1948
[briefkaart]

Van Vriesland was er ook¹ en ik zei dus: "Hee, meneer Van Vriesland, bent U weer op de been?" Tenminste dat wou ik zeggen. Maar ik heb gezegd: "Hee, meneer Van Vriesland, bent U nog op de been." En verbeterde het ook nog. Het was niet minder dan afschuwelijk. Lehmann stond er bij en kan het getuigen.

[ommezijde, op plek voor vermelding afzender] Max de Jong

¹ Op zaterdagavond 3 april 1948 gaf Geert van Oorschot een feest waarop o.a. Victor van Vriesland, Louis Lehmann, Emiel van Moerkerken en Jeanne Roos aanwezig waren.

Amsterdam, ca. 11 mei 1948

Beste Hans,

Het interesseert me wel, wat je nu eigenlijk gaat doen. Als ik je met tips of introducties kan helpen moet je het maar zeggen, maar momenteel heb ik

nog geen ander idee gehad dan Het Parool. Ben je nu al bij Sal Tas geweest? Hij is momenteel in het land, wat je niet altijd van hem kunt zeggen. Hij was vanavond op een feest. Je moet er werkelijk eens op af gaan. Stomweg “advies vragen”.

Overigens raad ik je ten eerste aan, dat Indische recht wel af te maken. Je kunt het kantjes beschouwen als staatsexamen b en het doctoraal als idem a, en daarna de zaak aanvullen tot de meesterstitel. Als je je als advocaat gaat vestigen, vraagt niemand, hoe je aan die titel komt en voor baantjes gaat het er om wie je bent, als je geschikt bent voor een post krijg je hem altijd, en die titel dient alleen om je te legitimeren. Zoek wel goed uit, of je inderdaad langs dit weggetje in de advocatuur (niets dan echtscheidings-clicheetjes, althans in Amsterdam) kunt belanden. Als dat zo is, moet je het gaan doen, dan kun je nog twee jaar de status van “student” voeren en intussen een roman schrijven, en daarna het vrije beroep van advocaat uitoefenen en ook romans schrijven.

Als je evenwel in de journalistiek wilt, moet je bij Het Parool beginnen, daar loop je alle nodige relaties op en dan ben je na één of twee jaar in de journalistieke wereld reçu. Alleen moet je in het oog houden, dat die kerels van Vrij Nederland en zo veel minder juristen dan wel economen en sociologen zijn. En de literaire bijbladen (Hoornik en Kelk) is vanzelf een wereld op zichzelf. Voor al die dingen moet je evenwel een safe journalist zijn, iets waar jij waarschijnlijk nooit aan toe komt, cultureel afreageren moet je in andere richtingen doen. Enfin, je zoekt het maar uit. Schrijf me even, hoe het bij Sal Tas afgelopen is en hou me op de hoogte of kom maar weer eens aan.

De vertaling van Priestley is naar de zetter. Als jij ooit nog eens tegen opdrachten voor mij aanloopt in de Stols-hoek of zo moet je het zeggen. Mijn “competentie” is: voor-correctie, persklaar maken van manuscripten, corrigeren, vertalen en alles, wat bij mekaar co-editing heet. Ik zou wel eens essays willen vertalen, “fiction” is geen doen.

Max.

Leiden, 12 Mei 1948

Beste Max,

Erg aardig dat je nog even schrijft, maar een job heb ik intussen. Ik ga werken op het Beheersinstituut in Den Haag, waar ik de linkerhand word van notaris Van den Berg, belast met het verdelen van vermogens van in de oorlog omgekomen Joodse landgenoten. Het betaalt aardig, wat overigens

vanzelf spreekt. Als je nog over enige inside information beschikt op dit gebied, schrijf het me dan. Voor jou heb ik deze tip: bij Stols kun je alles bereiken wanneer je a. eerst schriftelijk of telefonisch om een onderhoud verzoekt, zonder te zeggen waar het om gaat, en b. vooral rustig blijft. Hij heeft uiteraard veel correctiewerk weg te geven en betaalt dat goed (voor een boekje van Vercors, dat ik op Gallicismen moest doorlezen, werk van één avond, kreeg ik f 30,- !) Nog een tip: ga de novelle Ernestine van Stendhal vertalen, ± 30 pag. druks, Stols is hier altijd voor te vinden, en dan vraag je hem meteen om correctiewerk.

Ja, mijn meestertitel ga ik volgend jaar wel halen, ik ben al met repeteren begonnen. Podium is en blijft het leidende maandblad. Op essayistisch gebied staan Rodenko en Hermans 1., Sierksma 2. en Gomperts 3. Maurice Sachs is een groot schrijver.

Wist je dat Chesterton katholiek was?

Hans

Amsterdam, ca. 8 augustus 1948

Beste Hans,

Kun je even in de Leidse Openbare Leeszaal en overal waar je verder komt voor me zoeken naar een vertalinkje van Otto Ludwig, Zwischen Himmel und Erde, dat een jaar of tien geleden bij een uitgeverijtje Prometheus uitgekomen is. Ik ben dit boekje namelijk opnieuw aan 't vertalen en zou een paar maanden winnen, als ik die oude vertaling er naast had. Dus als je hem in Leiden of Den Haag ergens aantreft, gappen! In Amsterdam is hij onvindbaar.

Hermans heeft een baan aan moeten nemen. Hij gaat hetzelfde doen wat Charles Timmer altijd deed, voor de papierfabriek van Van Gelder van de ene grote haven naar de andere varen en overal voor de inscheping de partijen hout keuren.

Van de tijdschriften weet ik niet veel: Er zijn weer eens synthetiseringspogingen. Maar als je nog eens een proefballon oplaait, zeg er dan bij dat het een proefballon was. Zo neemt niemand je au sérieux.

Ik kom om van de geldnood. Zelfmoord naar menselijke berekening over drie weken. Van mijn boekekast maak ik een literaire prijs. Och, och, wat zonde, dat nou net ik nooit aan schrijven toegekomen ben. Het jongetje van de onderburen is gisteren jarig geweest. Weet je wat hij gekregen heeft? Een trommel.

Max.

P.S. Ik heb in één week twee katholieken bekeerd tot het rationalisme. Daar moeten we een gewoonte van maken. Doe je ook mee? Jammer, dat daar geen geld me te verdienen is. Dus denk aan het gappen van die Otto Ludwig, de zaak dringt.

Leiden, 5 Sept. 1948

Beste Max,

Sorry dat ik je niet eerder schreef, maar ik heb in diverse bibliotheken, ook op de markt, gezocht en geen Tussen Hemel en Aarde gevonden. Wel in 't Duits. Een rotboekje overigens, ik las het indertijd voor mijn eindexamen. Maar iets anders, hoe staat het met je anti-katholieke comité? Ik heb er in Leiden met verschillende mensen over gepraat, iedereen is enthousiast, zelfs katholieken. Voor het voeren van een voorlopig secretariaat voor Leiden stel ik me graag beschikbaar! Ja, ik heb ook een katholieke student bekeerd, maar je hoort tegenwoordig meer van het omgekeerde.

Hoe had je je dat comité eigenlijk gedacht? Mogen er ook dominees in zitten? Vraag vooral Theun de Vries, en Mr. Wiessing van de VK, dat is een bijzonder man, hij heeft Het Getij in z'n tijd gefinancierd, je weet wel, dat blaadje waarin Herman v.d. Bergh en Slauerhoff debuteerden.

Het bericht van de opheffing van Criterium had ik van de doorgaans goed-
ingelichte Ad den Besten.

Laat nog eens wat horen.

Hans

Leiden, 16 Sept. '48

Beste Max,

Boucher¹ kwam bij Friedlaender² en zei dat hij de Tranen³ had binnengekregen en juist teruggestuurd. Vermeulen heeft toen anderhalf uur gepleit voor de kwaliteiten van dit boek, die Boucher overigens niet in twijfel trok. Gevolg: Boucher heeft zich opnieuw met Hermans in verbinding gesteld.

Maar verdomme, waar blijft die antiroomse club van jou nou? Ik maak maar propaganda en propaganda, en als de mensen vragen waar ze hun geld moeten storten sta ik met een mond vol tanden.

Gisteren kwam ik een katholiek tegen, die vroeg of ik van de zomer nog geneukt had. Nee, zei ik, ik heb geleefd als een monnik. Zo, zei de katholiek, dus je hebt je afgetrokken?

“Het katholicisme is geen geloof, het is een machtsstelsel dat zich als geloof vermomt.” Dit is mijn punt van uitgang. Verder is je natuurlijk bekend dat de evangeliën pas opgetekend zijn 75 jaar na Christus' dood, dat de Maria-verering pas dateert van ± 1200 (hoofse tijdperk!) toen men de monniken een aequivalent wilde geven voor het jonkvrouw-ideaal van de dolende ridder (Maria een pasklare onanie-fantasia voor priesters!). Overigens staat histories wel vast dat Christus een zoon was van de Romeinse centurio Pantheras (de panter). Christenen beweren dat 'Pantherou', zoon van de panter, een corruptie is van 'Parthenou', van de maagd. Christus was homosexueel, de kwestie met Judas had een passionele achtergrond.

Ziedaar mijn voornaamste argumenten. Je zult me een plezier doen door mij jouw argumenten eens toe te sturen.

Hans.

¹ Boekhandelaar en uitgever te Den Haag.

² Grafisch ontwerper, waar Jan Vermeulen op dat moment voor werkte. Zie ook brief van HvS van 7 juli 1947.

³ Het manuscript van *De Tranen der Acacia's* van W.F. Hermans.

[Amsterdam,] Stalinlaan 37 II^a 17-IX-'48

Beste Hans,

Dank voor je gezellige puberale briefjes. Wat dat anti-clericale comité (ACC) betreft – dat is een grote zaak en wij zijn maar hele kleine jongetjes. Om deze hele grote zaak in Amsterdam op poten te zetten, om dus een ACC Amsterdam op te richten, zou ik minstens een half jaar de handen volkomen vrij moeten hebben, en waar haal ik arme intellectuele proletariër de middelen daartoe vandaan. De zaak heeft bovendien werkelijk geen honderd maar duizend haken en ogen, en het gevaar van zich vergalopperen is zeer groot.

Intussen is er in principe niets tegen, dat jij een ACC Leiden projecteert, er zou zelfs iets voor te zeggen zijn, om die eerst te starten en later pas de grote Amsterdamse. Van die grote Amsterdamse hoop ik de laatste ondertekenaar van de oproep te worden en misschien op den duur tweede secretaris. Voor een functie in de Leidse ben jij natuurlijk ongeschikt, voor nadere inlichtingen inzake je onbruikbaarheid op verantwoordelijke plaatsen verwijst

ik naar Fokke Sierksma en Rodenko, en als je je wilt vergewissen van je eigen uiteindelijke improductiviteit hoeft je maar een willekeurige handleiding tot de literatuurgeschiedenis op te slaan. Dat neemt niet weg, dat je best mag proberen, die zaak in Leiden op gang te brengen, en ik wil je ook met plezier enige richtlijnen geven. Als je werkelijk mijn zegen wilt hebben en het Leidse comité in de toekomst aan het Amsterdamse gekoppeld wilt zien, moet het eerste natuurlijk aan een stel eisen voldoen, die ik op zal sommen. En als je een gezelschap voor de zaak weet te interesseren, waaruit een aan deze eisen voldoende comité samen te stellen is, wil ik eventueel wel eens een avond over komen, om mijn denkbeelden nader uiteen te zetten. Van een dergelijke bijeenkomst moeten uiteraard notulen gemaakt worden, waarvoor benodigd is een stenotypiste, die hiervoor warm wenst te lopen. Leg in afwachting daarvan maar een zorgvuldig dossier aan. No 1 van dit dossier moet zijn een copie van mijn Baanbreker-artikel, dat ik je hierbij toezend. Goed bewaren, ik heb er haast geen exemplaren meer van, vermenigvuldig het maar. Als no 2 van het dossier kun je een zakelijk uittreksel maken van deze brief. En nou komt het dus.

Het ACC moet worden een volkomen zelfstandige zuster-organisatie van de Vrijdenkers-Vereniging de Dageraad en van het Humanistisch Verbond. In tegenstelling tot deze beide verenigingen, die voornamelijk in eigen kring werken, stelt het ACC zich als doel, om in de eerste en voorlopig enige plaats katholieken van de moederkerk los te weken. Hiervoor is een wereld van tact, van moed en van inzicht nodig. De vrijdenkers-vereniging is lekker aggressief, maar het is de vereniging van een vorige generatie. We kunnen beter helemaal opnieuw beginnen. Het Humanistisch Verbond hoort bij de mislukte doorbraakpoging van Schermerhorn, die berustte op een fout inzicht in het wezen van het Rooms-Katholicisme. Het Hum. Verb. put zich uit in vriendelijkheden jegens andersdenkenden, die dezen naast zich neerleggen. De anderen gaan hun gang, daarom wil het ACC ook eens zijn gang gaan. De verhouding met de beide andere verenigingen zal een zeer delicate worden, hierbij mogen volstrekt geen brokken gemaakt worden, want op den duur zitten er mogelijkheden van een fusie in. Het is misschien verstandig, om de beide andere verenigingen uit te nodigen, waarnemers naar onze bijeenkomsten te zenden. Dat onderhandelt makkelijk. Maar we mogen ons niet door de humanist af laten remmen!

De Katholieken hebben Friesland een paar jaar geleden tot missie-gebied gepromoveerd en doen het sindsdien een systematische bewerking door hun daarop afgerichte orden ondergaan. Het ACC moet daartegenover iets overeenkomstigs in de Zuidelijke provincies stellen. Dat is het concrete doel. Het gaat dus niet om atheïstische séances en ook niet om zoetsappigheden tegenover de tegenpartij maar om een ontkerstenings-actie in het katholieke

Zuiden. We hoeven ons daarbij geen illusies te maken – zij zullen terugslaan. Hoving, de vroegere voorzitter van de Dageraad, heeft jaren in het gevang gezeten wegens godslastering en zelfs wegens belediging van Maria en hoe je voor korte brochuretjes langdurige gevangenisstraffen kunt krijgen, kan Hans van Straten vertellen, maar dat is de bedoeling niet. Ook zal de katholieke justitie hard slaan en het comité verbieden of de hele gevormde voorraad brochures verbieden en de verantwoordelijke functionarissen te grazen nemen. De humanisten zijn niet helemaal voor niets zo behoedzaam, maar die zijn dan ook inactief. En aan de andere kant zijn wij gehandicapt, doordat we de ervaring van de vrijdenkers met processen missen.

De campagne in het Zuiden mag in geen enkel opzicht dilettantistisch zijn. Schermerhorn heeft voor zijn verkiezings-tournee in heel Brabant en Limburg geen enkele zaal kunnen huren! Het moet dus met vlugschriften. Dit mogen geen kwajongens-teksten zijn, maar het moeten pamfletten worden, die vijftig en honderd maal door een college van experts bekeken zijn. Hebben we eenmaal een paar ideale teksten, psychologisch en juridisch volkomen verantwoord, dan moet daarvan een massale oplaag gehamsterd worden. Vijfhonderdduizend. Het opstellen, financieren, drukken en hamsteren moet door het Leidse Comité geschieden. Het lanceren ook, door middel van een verlengstuk in het Zuiden, een apart apparaat in Brabant en Limburg, heel moeilijk door middel van relaties te bouwen. Voor het Leidse comité zijn dus in de eerste plaats nodig: twee of drie machtige drukkers, verder een bataljon gehaaide juristen, een stuk of wat groot-industriëlen als geldschieters (maar die zijn allemaal partij van de vrijheid) en verder een aantal zo prominente vertegenwoordigers van de academische wereld, dat de katholieken niet zo maar zullen durven te bijten.

Even iets er tussendoor. Het lidmaatschap zal voor communisten gesloten moeten zijn !!! Anders schrik je alles wat je verder nodig hebt aan mensen af en bereik je niets. Met communisten er in geef je de katholieken gemakkelijk spel. Als het nodig is, kan er even met communistische kopstukken gepraat worden, die zullen zelf begrijpen, dat ze goed doen zich afzijdig te houden. Het gaat er om, effect te sorteren. In de politieke oogst aan afvalligen delen zij toch volgens de bestaande partij-verhoudingen mee. Het comité moet in meerderheid rood en in meerderheid atheïstisch zijn. Als er dominees in willen, dan is dat best, en dan kan het ongelovige propaganda-materiaal af en toe eens gevarieerd worden met een protestants tractaatje. Alleen op die basis dus. Aan mijn eis, dat er geen communisten of commibuts in mogen, valt niet te wrikken. Ik heb wel eens een mof bewogen om te deserteren, naar je weet, toen heb ik er ook niet bij gezegd, dat ik half-jood was. Een minderheid, die op de partij van de vrijheid georiënteerd is, hebben wij nodig. Hun anti-papisme is door de historie bewezen en ze zijn rijk. Ze zullen de stille hoop

hebben, de rooms-roode coalitie stuk te rijden, die in werkelijkheid door deze grap geen gevaar mag lopen! Daar wringt de schoen, in wezen heeft Spaak gelijk en Camille Huysmans ongelijk. Om deze reden kan ik hier in Amsterdam er haast niemand voor porren, iedereen heeft op de een of andere manier aandelen in de partij van de arbeid of hij is onbelangrijk. Maar misschien dat er onder de Leidse proffen een paar onafhankelijke figuren te vinden zijn, die de onderneming met hun naam willen dekken. Scharrel een paar figuren uit de studenten-wereld op, oud-praesessen of zo, en neem samen met dezen het hoogleraren-corps onder de loupe. Doe nooit iets alleen. Ga alleen in gezelschap van een machtig iemand bij een nog machtiger iemand confereren. Van alles moeten getuigen zijn. À propos – is Dresden niets. Die zou toch meteen aan Tielrooy² kunnen vragen, of die het auteursrecht van een van zijn brochures of redevoeringen aan ons af wil staan of iets nieuws schrijven. Tielrooy heeft op dat gebied zijn sporen verdiend. Een andere auteur van goeie atheïstische lectuur is Constandse, misschien kunnen we met de Dageraad onderhandelen, of die de rechten van een van de geschriften van laatstgenoemde wil afstaan voor de grote stoot. Als ze geen last van animositeit krijgen, zouden we daaraan een paar teksten hebben, die juridisch safe zijn. Heb jij persoonlijk wel eens een jaargang van De Vrijdenker of van Mens en Wereld doorgewerkt? Dit is noodzakelijk om je te oriënteren, en je kunt dan meteen de brochures bestellen, waarvan deze beide blaadjes een fonds hebben, al deze brochures stellen tegenover de religie een atheïstische ethiek, dit is hun beperking, maar verder zijn ze vaak best bruikbaar, er gebeurt alleen niets mee.

Voor Leiden is in elk geval nodig: een prof als praeses, een jurist of beroeps-accountant als penningmeester (want als er één cent niet klopt maken de katholieken je op de wijze der chantage stuk), een aantal juristen om de processen te voeren, proffen (vooral geesteswetenschappen, psychologie en letteren en zo, ook medici!) en grote zakenlui in het comité. Het duisterste punt voor mij zijn nog de contactmensen in het Zuiden, ik wou dat ik inzage had van de ledenlijsten van het Hum. Verbond, maar dat is een teer punt. Eigenlijk zouden een paar bezoldigde functionarissen in Tilburg, Breda, Maastricht en zo neergepoot moeten worden, geschoolde krachten, precies als de Rooms en in Friesland hebben, maar daarvoor zou niet eens een huis te krijgen zijn. Het eerste, wat ik concreet zie, is dat er gewoon huis aan huis van deze inblazingen van de duivel rondbezorgd moeten worden, in deze streken, die anders nooit een kiertje licht zien. En als er dan opeens zo hier en daar een type, die toch al de een of andere rancune had, afvalt, dan kan dat doorwerken. Misschien kan Walschap een tekst schrijven en ik wil zelf ook wel eens een poging doen, als het zover is, maar dan zal ik mezelf toch wel tien keer door allerlei deskundige figuren laten controleren, ik ben

niet meer zo'n onbesuisd veulen als jij. Maar het is nog niet zo ver. Ik schrijf je deze brief meer, om je een idee te geven van de heidense moeilijkheden en van de geringe concreetheid van mijn ideeën, want hoe je dat Zuiden bereikt, behalve dan door ze allerlei foldertjes in de bus te douwen, zie ik ook niet. Zit er in Leiden geen prof in de sociologie, die dat eens uit wil knobbelen? Ik heb het gevoel, dat ik je opstook, om ver boven je stand te leven, door je deze ideeën aan de hand te doen. Maar je kunt er wel eens aan gaan modderen. Ontlast mij evenwel niet van te veel tijd en te veel energie, als het niet werkelijk de indruk maakt wat te worden, want het zal heus wel bij een paar aanlopen blijven, zoals alles van jou. En denk er om, de openbare oproep en de pers-publicaties moeten aan het eind komen, als alles in mekaar zit en in het Zuiden het nodige gelanceerd is, niet in het begin, als alles nog een sof kan worden, want die lol gun ik de katholieken niet.

Max.

P.S. Hoe gaat het er mee? Stotter je nog altijd zo erg? Pater de Greeve³ niet. Als je dat Baanbreker-artikel al hebt, stuur het dan alsjeblieft terug. Rutten⁴ is gunstiger dan Gielen⁴, Weg met De Gaulle.

¹ Vanaf juli 1948 het adres van MdJ.

² Johannes Bernardus Tielrooy, hoogleraar Franse taal- en letterkunde aan de UvA.

³ Pater Henri de Greeve, radiospreker voor de KRO.

⁴ Dr. F.J.Th. Rutten volgde in 1948 J.J. Gielen op als Minister van Onderwijs.

Leiden, 22 Sept. 1948

[in bovenmarge] La seule chose qui excuse Dieu, c'est qu'il n'existe pas. STENDHAL

Beste Max,
Natuurlijk ga ik geen "verantwoordelijke post" bekleden, allejezes-nee. En visites bij proffen liggen mij ook niet bepaald. De Leidse prof in filosofie is Sassen, OFM, een broer van de minister. De prof in psychologie is ook katholiek, zij het zonder rok. Erfenissen van Gielen, je weet we zijn Rijksuniversiteit. Alleen met Dresden zou ik kunnen praten. Prominenter is Cleveringa (dan heb je meteen de VVD) maar bij hem moet ik binnenkort handelsrecht doen. Zeer geschikt is Van Bemmelen, of Van Holk, je weet wel, van die VPRO-praatjes "Wat vinden we van de bijbel".

Welja, laten de communisten een eigen actie opzetten, zoiets bij mekaar niet. Weet je wel dat je Le Rouge et le Noir ook kunt lezen als anti-clericale roman? Julien wordt ten slotte door het katholieke drijven tóch ter dood gebracht. Stendhal zelf moet gezegd hebben dat le rouge eig. het militaire betekent, en le noir het clericale. Een boek dat je (literaire) katholieken zéér kunt aanbevelen is Jean Barois, van Roger Martin du Gard, de geschiedenis van een bekering. Sappig anti-clericaal is ook De Verlossing, van Elsschot, waarin een pastoor door een gekwelde wordt doodgeschoten. Het is dan ook al jaren uitverkocht. Voor de rest verwijs ik je naar de Index.

In de gevangenis zitten is niet erg. Een niet al te lange retraite is zelfs voor de literatuur zeer vruchtbaar, je moet rekenen dat je maar eens in de week een brief hoeft te schrijven, dat voor je eten en verwarming gezorgd wordt, en als je tegen de directeur zegt dat je intellectueel bent, mag je de hele dag lezen. Als het daar op aan komt, stel ik me graag beschikbaar.

Wat zijn 'commibuts'? Ik ken dat woord niet.

Enkele wenken:

1. Als bolwerk in het Zuiden kun je het best Eindhoven nemen, de minst katholieke en meest vooruitstrevende stad van het Zuiden, beide door Philips.
2. Pamfletjes, tja. Maar dan toch alleen in combinatie met wat anders. En dat andere zal datgene moeten zijn wat elke grote beweging groot heeft gemaakt: het persoonlijke woord. Ken je Mein Kampf? Nu Adolf dood is kunnen we dit boek ook eens uit andere gezichtspunten bekijken, bv: "hoe bereik ik succes in zaken?" Zijn opmerkingen over de praktische kant van propaganda zijn zeer leerzaam. Je kunt nog zoveel papier over een massa uitstorten, nog zoveel redevoeringen houden, de endgültiger Endsieg zal toch moeten komen door het overtuigen van de ene man door de andere: op straat, in de huiskamer, in de bedrijven. Het voornaamste wat we doen kunnen is die andere man aan het werk zetten en hem de wapens in handen geven.
3. Maar het allerbelangrijkste is dat de actie ook gericht wordt tegen de wortels van het kwaad: één omvergehaalde kapelaan is meer waard dan duizend afvallige schapen. Uit Amersfoort weet ik hoeveel twijfel en onzekerheid er bij die jongens van Rome zit (zie ook Bewolkt Bestaan, waarin ook diverse priesters weglopen, al dan niet met medename van de kas). Een seminarist weet heus ook wel dat het met Jezus en Maria allemaal niet zo'n vaart loopt. En omdat hij dat beter weet dan de gemiddelde kerkganger, hebben we bij hem meer kans dan bij een ander.
4. In het kader van deze fluistercampagne moeten de anti-clericale mopjes niet onderschat worden. Die kunnen meteen mooi de Sampie-en-Moossie-witzen vervangen. Je kent die van die vent die naar een zieke

hoer toeging: toen ze hem vroeg waarom hij juist bij haar kwam, zei hij: Heb ik het, dan heeft mijn moeder het; heeft mijn moeder het, dan heeft mijn vader het, heeft mijn vader het dan heeft mijn zuster het, heeft mijn zuster het dan heeft meneer pastoor het, en die moet ik net hebben.

Ik heb een novelle geschreven van pl.m. 40 pag. over iets wat me van de zomer gebeurd is, maar de toon is te Milleriaans. In die dingen ben ik conscientieuzer dan vroeger, dus wil ik het ding eerst herschrijven, voor ik het naar de Vrije Bladen stuur.

Beste groet,

Hans

Amsterdam, ca. 10 oktober 1948

Beste Hans,

Vanmiddag "schoonheid als eigenbelang" zien staan in de étalage van een winkeltje voor geile lectuur. Kun je me mijn anti-papistische kranten-knipsel even retourneren?

Max

Amsterdam, ca. 20 oktober 1948

Beste Hans,

Even serieus. Het gaat met mij op het ogenblik zo, dat ik een stapel opdrachtwerk heb liggen en het vertaalwerk op rolletjes loopt, maar dat ik geen werkkamer heb, die aan de minimum-eisen van stilte en vrijheid beantwoordt, en aan het woonprobleem langzamerhand dreig te bezwijken. Een vergunning voor een eigen étage krijg ik niet in en buiten Amsterdam, daarom zit ik op een radicale oplossing te broeien, waarmee jij me misschien even kunt helpen.

Ik wou een oude directieket op de kop zien te tikken. Die wou ik door een oom van me, waar ik af en toe geld van krijg, laten kopen en aan mij laten verhuren. Stel, dat zo'n ding f 1500,- of f 2000,- kost, dan is de bij die koopprijs horende huurprijs te calculeren en dan kom ik op een niet zo gek hoge huur te zitten, zelfs niet als je er mee rekent, dat hij binnen tien jaar

in duigen ligt. Ik wou het ding dan neer zien te zetten ergens tussen Amsterdam en Ouderkerk, ik heb een boomkwekerij op het oog en krijg anders met relaties wel toestemming voor de “andere” oever van de Amstel. Problemen, zoals de fundering en de riolering gaan natuurlijk nog geld en hoofdbreken kosten, maar radio’s van burens en hospita’s zijn erger.¹

Aan jou wou ik vragen, of je eens aan je vader² wilt vragen, of die eventueel aan een oude directieket weet te komen, zo’n geval met twee ruimtes, één voor de architect en één voor de aannemer. Dit is namelijk de enige manier, om aan een bouwvergunning te ontkomen, voor elk ander ding van steen of hout zou mij als celibetair de vergunning geweigerd worden. Als ik zo’n directieket zou bemachtigen en zou weten te plaatsen, en ik zou wel een vergunning tot plaatsen (de boomkwekerij ligt tegen volkstuinjes aan) maar geen vergunning tot bewonen krijgen, kan ik altijd een zolderkamertje in de stad als woonadres aanhouden en in dat ding zogenaamd alleen gaan werken. Kortom, praat er eens met je vader over, misschien maakt die een paar praktische opmerkingen, als die wat weet kan ik met de ome gaan praten en het afbreken en naar A’dam transporteren heeft natuurlijk niets om het lijf. Antwoord me evenwel gauw, want de barometer staat op uit het raam springen.

Max.

¹ [*in de marge*] Het zwaarst zie ik nog de brandbaarheid in.

² De vader van HvS was architect/aannemer.

Leiden, 25 Oct. 1948.

Beste Max,

Sinds enige tijd ben ik specialist in huisvestingsproblemen, je komt dus aan het goede adres. Een directieket moet ik je beslist afraden. Vroeger leek zoiets nog wel wat, toen gebruikten ze er nieuw hout voor. Maar mijn vader heeft op ’t moment een ding in gebruik, geconstrueerd uit oude deuren en andere houtresten, ter grootte van een pispak. De wind blaast er dwars door heen (maar dat deed hij voor de oorlog ook al, ’s winters wordt er nl. niet gebouwd, zo’n ding is dus alleen op de zomer berekend). Nu praat ik nog niet van lekken, en de drekpoel die ze de vloer noemen. Nee, dat is niks. Maar onlangs heb ik twee opgejaagden, die zich al wilden vergifigen (ze woonden op de Schelpenkade) aan een woonschuit geholpen. Dat ding was wel een 40 jaar oud maar best bewoonbaar. En kostte f 3500,-, waar dan nog f 500 onkosten bijkwamen.¹ Maar als je een oom hebt. Zo’n schuit heeft

veel voordelen, o.a. zijn die dingen gewoonlijk laag, zodat je het gauw warm stookt (de lui die er de winter ’46-’47 woonden hielden kolen over). Je kunt ’m laten slepen naar waar je wilt.

Ikzelf heb een andere oplossing gevonden. Je weet dat het huis boven Schwital’s zaak is uitgebrand, dat heeft mijn vader weer opgebouwd. Hij gaat het nu verhuren, met de conditie dat de beste van de 4 zolderkamers voor mij is, gratis, en dat er op die kamers volstrekte rust heerst. Ikzelf mag de huurders voor de twee woonétages uitzoeken. Het zal er wel op uitdraaien dat die andere zolderkamers ook aan studenten worden verhuurd. Ik doe al mijn best om er een élite-huis van te maken.

Voor huisvesting in Amsterdam was indertijd Bert Voeten competent. Heb je ook wel eens gedacht aan een zolder boven een kantoor of zo? Bantzinger had jaren zijn atelier boven de drukkerij Tamminga. Binnenkort krijgen we een bijeenkomst van de Podium-kern in A’dam.

Dag,

Hans.

¹ [*aantekening MdJ in de marge*] die gezonken schuit van Chris v/d Weye!

Amsterdam, ca. 30 oktober 1948

Beste Hans,

Ik heb Le grand meaulnes van Alain Fournier gelezen. Jij vond het matig. Ik ben het er met mezelf ook niet over eens of het nou echt goed is of niet. Maar er kon wel eens een essay in zitten. Schrijf me dus zoveel mogelijk opmerkingen erover. Vooral ook karakteristieken en beoordelingen van anderen. Die kleine Vermeulen liep er destijds als ik me goed herinner nogal mee weg.

Ik ga nu een dag of acht op reis, maar van dan af kun je te allen tijde bij me slapen, niet alleen in een eigen bed maar zelfs op een eigen kamer. Lakenzak meenemen en tijdig van te voren aankondigen. Afspraken alleen op de Biekorf tussen half en kwart voor zeven, want de onderburen knippen telkens de draad van mijn bel door, Walter IJzerdraat van de kleine krant adviseert een draadloos belletje.

Door de een of andere aanleiding ben ik van de week aan het lezen geslagen in de Bijbel, het deed denken aan Fokke Sierksma.

Max.

Ik moet dat antipapistische knipsel van je terughebben.

Amsterdam, ca. 2 december 1948

Beste Hans,

Waarom heb je op mijn brief over *Le grand Meaulnes* niet even geantwoord? Vind je het deftig om af en toe eens een brief onbeantwoord te laten? In elk geval is het lullig om dat antipapistische knipseltje niet even terug te sturen – het is uit “het archief”.

Ik heb op 25 blz. na de *Faux-monnayeurs* van Gide uit. Die vertaling van Sandfort is heel goed bruikbaar maar toch niet helemaal safe, zodat de Franse tekst er toch nog aan te pas heeft moeten komen. Mijn definitieve oordeel wil ik nog even opschorten, tot ik het heb laten bezinken, maar één ding staat al wel vast, het is geen novelle! Om de waarheid te zeggen ben ik volkomen verbluft. Ik heb er een partijtje aantekeningen over liggen, die ik tot een opstelletje hoop te ordenen, dat ik je dan wel stuur. Maar geef me in afwachting daarvan even antwoord op een aantal vragen. Voor alles: is dat nou allemaal zo ongeveer waar gebeurd, en heeft Gide de feiten alleen maar een beetje gerangschikt, of is het allemaal bedacht, en heeft hij die roman met veel raffinement zo geconstrueerd, dat hij de schijn van onschematischheid en echtgebeurdheid zo goed mogelijk op kon houden? Dat moet ik met alle geweld weten, want anders kan ik er niet verder over nadenken, kun jij me hierover uitsluitsel geven, zo mogelijk gedocumenteerd? – Ja, en verder zit ik me natuurlijk het hoofd te breken over die homosexualiteit en het verband daarmee met zijn scrupulositeit, waarover ik een paar aardige notities van “psychiatrische” aard heb liggen, en ook die christelijkheid van Gide zit me uiteraard hoog. Eén ding lijkt me duidelijk, Olivier is homo en Bernard niet, dit is één van de sleutels tot de hele intrige. Maar ik vraag me af, of homosexueel bij Gide niet een klein beetje wil zeggen asexueel en of er niet een verband bestaat met zijn gekke interesse voor ascese. Het is jammer, dat hij zelf de term homosexueel niet gebruikt, want dan had hij hem meteen afgebakend tegenover bisexualiteit¹, nu blijft dit alles een beetje mistig. Maar wat vind jij van dit alles? Jij kent tenslotte meer van hem. Gide is het type van de scrupuleuze psychopaath, onze eerste opvoeding is tegen de heteroseksualiteit gericht, misschien heeft hij daar door een misverstand in zijn onderbewuste braaf aan vast gehouden en is hij² “netjes” gebleven. Over die christelijkheid van hem moet je me ook meer vertellen. Voor zover ik zie gaat het alleen maar om een punctueel altruïsme, dat hij zelf ter bevordering van misverstanden christelijk noemt, benevens in incidentele gevallen om een ietwat opdringerig gebruik van de term god. Wat ik evenwel absoluut niet begrijp en graag van jou wou weten, is het volgende. Hoe zit het bij hem met de Nietzscheaanse inslag? Daar hoor je steeds over, en ik ontdek alleen een evangelistische inslag, wat het omgekeerde is. Of wordt bedoeld, dat hij net als Dostojewski alleen maar sterk denkt in de polaire tegenstelling fierheid-

barmhartigheid, die door Nietzsche opgeroepen is, maar dat hij persoonlijk de christelijke pool vertegenwoordigt? De hoofdzaak bij Gide is, dat weet ik wel, dat je het bij hem nooit weet, en dat hij van die wisselvalligheid op zichzelf een programmapunt gemaakt heeft. Met deze beide dingen, zijn ietwat dwingerige integriteit en die eveneens overmatig pretentieuze vluchtigheid maakt hij me een beetje kriegel. Deze dingen mogen er gerust zijn, maar hij plaatst ze zo in het centrum, ze zouden het beter doen als kadertjes voor andere dingen. Maar ja, hij is nou eenmaal een kind van een irrationalistische tijd. En in ieder geval heeft hij van zijn zorgvuldigheid profijt bij het schrijven, want daardoor weet hij situaties zo meesterlijk te analyseren, en die ongrijpbaarheid leidt tot de Pirandello-achtige conceptie, die het hele geval zo boeiend maakt. Ik vind het werkelijk een verrekt goed boek. Maar dat komt, omdat hij schrijven kan. Het best is bij hem wat je in een film de montage noemt. Het is ook geen roman fleuve, eerder een roman cataracte of zo iets maar bij van die echt goeie boeken dreigt altijd het gevaar van koppelverkoop. Omdat het nou net Gide was, die er kijk op had en die daardoor een van de beste boeken van zijn tijd in elkaar wist te draaien, ben je geneigd, om tegenover dit fait accompli alle Gideaanse waar kritiekloos te slikken, en daar ben ik tegen. O zeg, ik heb toch nog een gebrek in zijn schrijftechniek ontdekt. Vind je niet, dat hij de kunst slecht verstaat, om figuren in de schaduw te laten? Daar stel ik me een apart soort beheerste nonchalance bij voor, met een apart gamma van uitdrukkingen, die hij niet op zijn repertoire heeft. In de literatuur weet ik zo gauw geen voorbeeld³, maar ik bedoel dat, wat Bonnard in het schilderen beoogd heeft.

Maar laat ik niet langer uitweiden, als ik wat over dit boek schrijf, stuur ik het je wel om commentaar. Ik wou nou hoofdzakelijk even weten, of het waar gebeurd is dan wel of het een geconstrueerd verhaal is en of die schijn van authenticiteit raffinement is. Schrijf het me even, ik ben namelijk in retraite en ontvang tot ongeveer Kerst geen bezoek, eet ook een poosje niet op de Biekorf, na Kerst zal ik je graag een nachtje logeren, mits vooraf aangekondigd, om over één en ander eens uitvoerig te ouwehoeren.

Max.

P.S. Ik heb het dus even niet over de ongehoorde pit, die er in het hele boek zit, en over de typering en andere dingen, die het zo luisterrijk maken, maar alleen over de punten, waarover ik van jou opheldering zou willen hebben.

¹ [in de marge] om van de paederastische inslag te zwijgen

² [in de marge] tegenover vrouwen

³ [in de marge, doorgestreept] Céline

Leiden, 13 Dec. 1948

Beste Max,

Sorry, maar ik heb de laatste tijd zóveel fuiven en disputen meegemaakt dat ik nu pas tijd krijg je brieven te beantwoorden. Gide, ja, dat was mijn grote held van een paar jaar geleden. Nu nog wel. Ik vind het toch flink van je dat je probeert een echte lezer te worden. Fournier las je zeker in de vertaling van mevrouw Esser? En heb je de F.M. inderdaad uit? Ik heb dit boek indertijd 2x in 't Frans gelezen, probeer het nu in vertaling (met Sinterklaas aan mijn moeder gegeven) maar kom er nauwelijks doorheen. De Franse zinnen dringen zich telkens door de Hollandse. Wat een gekke vraag van je, of dat nou allemaal echt zo gebeurd is. Dat vragen meisjes ook altijd (bij films bv.). Nee, in deze vorm is dat natuurlijk niet zo gebeurd, daarvoor is het plot te kunstmatig in elkaar geschroefd, al die mensen die elkaar kruislings kennen of tegen het lijf lopen. Daar staat tegenover dat verschillende figuren wel degelijk uit "het volle leven" gegrepen zijn. Dat geval van dat jongetje, dat een boek gapt, heeft hij echt meegemaakt. Ook La Pérouse was een echte kennis van hem, komt onder deze naam zelfs in zijn Journal voor (dat Vermeulen en ik nu aan het lezen zijn – 1350 pag. – we hebben afgesproken dat we er allebei een jaar over mogen doen). De graaf De Passavant schijnt voor Jean Cocteau te staan. Verder weet je natuurlijk dat Gide een boekje gepubliceerd heeft Journal des F.M., waarin hij ontstaan en voltooiing van het boek heeft genoteerd. Hieruit weten we dat hij met de FM begonnen is na het schrijven van Si le Grain ne meurt ..., zijn autobiografie, die mij een beetje tegen viel. Dat was in 1919.¹ Maar hij liep al veel langer met het idee rond: het Journal des FM bevat twee krantenknipsels uit de jaren 1906 en 1909, de een over valse munters die valse 2 franc 50 stukken in omloop brachten o.a. via scholieren, de ander over de zelfmoord van een schooljongen. In het boek zijn deze voorvallen geheel tot aanleiding teruggebracht, hij had ze best kunnen weglaten. Zijn belangstelling voor schooljongens is natuurlijk wel een vingerwijzing voor Gide's "uranisme", zoals hij het zelf noemt. Met die scrupulositeit loopt het nogal los (lees l'Immoraliste: uitstekend vertaald door Marsman, pas herdrukt, nog altijd het meest onthullende over Gide op dat punt). Over Gide's christelijkheid hoeft je je niet druk te maken. Hij is protestants opgevoed, en is zo gebleven tot ± 1900, toen hij, onder invloed van Nietzsche (naar men zegt, zijn Journal zwijgt hierover) volledig brak met God. Ik zal nog eens een paar aardige aforismen opsporen om zijn atheïsme te bewijzen. Maar ook als anti-christ bleef hij de bijbel waarderen, als literatuur. Gide "netjes" gebleven? Man, je weet niet wat je zegt. Hij vertelt uitvoerig hoe hij flikkerde met Arabische jongetjes (hij woont niet voor niets zo graag in Noord Afrika) maar schijnt overigens ook een vrij normaal huwelijksleven geleid te hebben.

Die Nietzscheaanse inslag zit behalve in l'Immoraliste ook in Les Nouritures Terrestres (onleesbaar voor mij, maar de titel zegt genoeg).

Ik heb indertijd een theorieje opgesteld over de ontwikkeling van het psychologisch inzicht bij Gide. 1e fase: alle psychologie concentreert zich in één figuur: André Walter, 1891. 2e fase: de noodzakelijkheid van een splitsing doet zich voelen, tegenover de doelbewust kiezende Michel uit l'Immoraliste (1902) moest de aarzelende, tenslotte verliezende Jérôme uit La Porte Etroite geplaatst worden, 1909 (Gide zegt zelf dat hij deze boeken "gelijktijdig in zich heeft omgedragen"). 3e fase: alle mensen krijgen dezelfde belichting, de FM, 1925.

Weet je overigens dat Léautaud, de grootste franse schrijver van het ogenblik, Gide absoluut verwerpt? Hij noemt hem een précieux, een esprit faible, die de influence désastreuse onderging van de plus lamentable des écrivains: Dostojevsky (net als Duhamel): "Gide n'est pas un homme intelligent." Verder signaleert hij Gide's hypocrisie, en zijn zwakheid tegenover complimenten. Al zegt hij erbij dat La Porte Etroite en Si le Grain ne Meurt heel mooie boeken zijn.

Ik zit tot mijn nek in de schuld, zelfs een retourtje Leiden-A'dam kan er niet op overschieten. Maar misschien kom ik na kerstmis eens. Gegroet.

Hans.

¹ [*in de marge*] F.M. klaargekomen in 1925

Amsterdam, ca. 15 december 1948

Beste Hans,

Als jij die oude Hollandse vertaling van *Le grand Meaulness* soms ergens voor me op de kop zou kunnen tikken, zou je me een groot plezier doen, ik heb hem nog nooit onder ogen gehad. De valse munters heb ik inderdaad helemaal uit, ik heb hem overzichtelijk gemaakt in een soort standaard-uittreksel van twaalf bladzij getikt folio, waarvan ik je de werking wel eens zal demonstreren en heb hem zo grondig gelezen, dat ik af en toe gewoon een uur voor me uit ga zitten kijken, om de een of andere figuur te herkauwen, zonder de tekst er nog bij te hoeven hebben. Du Perron heeft gelijk, als hij zegt, dat het vluchtige van Gide zich bepaalt tot een vluchten tussen de polen van goed en kwaad. Gide is volgens mij een auteur van schelmenromans. Ik heb zin om *Les caves du Vatican* onder dit gezichtspunt te lezen. *Les faux-monnayeurs* is ook een schelmenroman, dat is er de grote charme van. De schelmerijen zijn alleen over een hele stoet van personages uitgesmeerd. Tegenover de all-round schelm De Passavant staat de strikt gespecialiseerde schelm Edouard, wiens homosexualiteit zijn schelmerij uitmaakt. En die rebellie tegen de tot dan toe geldende wetten van de roman is het grote schelmenstuk van Edouard of beter van Gide zelf. Hoe jonger en hoe vlegelachtiger, hoe liever het Gide is. Zeg nou zelf, moet je om van dat soort dingen zo lekker te worden in je hart niet een ontzettende politieagent zijn, dus toch weer een scrupuleuze psychopaath? – Met je inlichtingen was ik zeer verguld, zie je wel dat Du Perron te gauw op Dirk Coster ingehakt heeft, toen die Gide achterbaks noemde, nou zegt Léautaud het ook en ook dat Gide niet snugger is. Tik even zo veel mogelijk van die uitlatingen van Léautaud en anderen voor me op een apart velletje, daar doe je me een plezier mee. Emiel, die Du Perron gekend heeft (en Gide kent) schrijft me vanuit Londen, dat De Passavant volgens Du Perron Barrès was, maar jij hebt ongetwijfeld gelijk met je Cocteau. Documenteer je evenwel even, of hoe maken we dat anders uit? Barrès (een snuggere Evenhuis) of Cocteau (een snuggere Chris van Geel), het zou allebei kunnen, maar ik houd het op het laatste. Door deze leesaanval heb ik een maand lang helemaal vergeten om geld te verdienen, kan ik van jou niet even een tientje lenen, ik heb niet meer voor de Biekorf en die armoe van jou met je poeprijke vader is toch alleen maar een blijk of van niet te billijken onhandigheid of van blague. Zeg, die *Porte Étroite*, dat vind ik een flauw boekje over ascese, dat in twee woorden na te vertellen is, heb ik dat nu mis? *Les Faux-monnayeurs* daarentegen is juist zo geweldig, omdat het wat je noemt een stevig doorwrochte roman is, alles is even goed voorbereid en alles is op alles betrokken. Het bewijst weer eens, dat goed schrijven een kwestie van geld (is tijd) is. Je zou *Les F.M.* wel in het Hollands

moeten lezen, maar dan in een vertaling, die volkomen safe was, want Gide heeft iets op de man afs in zijn manier van uitdrukken, iets spreektaalachtigs, dat in het buitenlands onherroepelijk verloren gaat. Als iemand last heeft van doodgewone jaloezie, dan wordt dat in het frans *dépit*, wat voor ons een snobbistisch accent heeft, wat er in werkelijkheid juist helemaal niet aan kleeft. *Libertinage* heeft Criterium opgeslokt en Morriën als redacteur overgenomen, en niettemin heeft Podium na het bekend worden hiervan gevraagd, mee te mogen fuseren.

Max.

Leiden, 30 Dec. 1948

Beste Max,

Ja, Emiel kan beste gelijk hebben met zijn Barrès. In zijn Cahiers schrijft Du Perron ergens over Cocteau: “Hij doet steeds meer zijn best om op de graaf De Passavant te lijken,” wat inderdaad voor Barrès pleit. Aan de andere kant, toen Gide de FM schreef had hij juist een hele tijd met Cocteau ergens aan het front gezeten, als verpleger. Cocteau is hem daar nogal auf die Nerven gegangen.

Iets anders: een tijdje geleden correspondeerden we over die anti-clericale actie, en we wisten geen van beiden hoe we dat aan moesten pakken. Nu heb ik een heel pientere vent ontmoet die waarsch. dit jaar voorzitter van de NVSH voor Leiden wordt en tevens lid van de Dageraad is. Deze knaap wil een anti katholieke actie opzetten via de NVSH. Een propaganda-campagne in het Zuiden. Het snuggere zit hem natuurlijk daarin, dat de kwestie God of geen God de gem. katholiek koud laat, maar dat hij elke nacht weer voor het probleem van de beperking van zijn kindertal komt te staan. En als je hem op dit gebied van de kerk weet los te weken, komt de rest ook wel. In Leiden zijn ong. 200 kath. lid, dwz. ze komen niet op de vergaderingen maar halen wel kapotjes. Daarbij schijnt de NVSH jaarlijks een behoorlijke duit over te houden. Al met al het ei van Podium, sorry, Columbus.

Hoe staat het met die fusie van Podium en *Libertinage*? Jij bent beter geïnformeerd dan ik.

In mijn dooie eentje heb ik in Leiden een protestvergadering van studenten tegen Indonesië in elkaar getimmerd. Aardig hè? Leiden is de conservatiefste studentenstad. In je volgende brief mag je me ook wel iets over politiek schrijven.

Tot dan,

Hans.

Leiden, 20 April 1949

[briefkaart]

Beste Max,

Zaterdag ontmoette ik een vent die heftig uitpakte over “die vuile schoftenbende daar in Rome” en “die smerige zwartrokken” enz. De man was katholiek.

Hoe gaat het overigens met je? Waarom beantwoord je mijn brieven niet meer? Je moet eens op die nieuwe Soc. Bew. letten van Frits Kief en Jef Last. Deze heeft meer toekomst dan de hele PvdA.

Beste groet,

Hans

Nieuw adres: Nieuwe Rijn 33 a
Leiden

[aantekening Md] op adreszijde] beantwoord.

Amsterdam, ca. 21 april 1949

[in bovenmarge, ondersteboven] Ik heb een nieuw scheldwoord bedacht: monosexueel.

Beste Hans,

Ik heb je brieven niet beantwoord, omdat jij ze me niet geschreven hebt. Voor zover ik weet, heb ik een half jaar geleden voor het laatst een brief van je ontvangen, als het anders is, wil ik het graag vernemen. En ook zijn de postzegels zo duur.

Zoals je uit het kant noch wal rakende geouwehoer van mijn laatste epistels hebt kunnen opmaken, heb ik in de afgelopen winter Les faux-monnayeurs van Gide verorberd. Intussen heb ik aan deze leesprestatie de lectuur van La nausée van Sartre toegevoegd. Nou Monsieur Teste van Valéry nog, en dan evenaart mijn kennis van de Franse Literatuur die van Dresden!

Wat het catholicisme betreft – dat is geen aangelegenheid om genoegelijk over te corresponderen. Voor Nederland is de zaak al bekeken en er is niets meer aan te doen. Onze belastingcenten worden de gezinnen met vijf en twintig kinderen in het Zuiden in de vorm van kindertoeslag achterna gedragen en de kiezers, die onze cultuur de nek om moeten draaien, zijn al geboren of zullen geboren worden, voordat er nog iemand tussen kan

komen.¹ Ik praat van tijd tot tijd met afvalligen, om me te laten vertellen, hoe erg het is. Van tien tot zestien jaar zitten de biechtvaders de pubertjes te sarren met hun onanie, dat is in de biechtstoelen op die leeftijd en ook later nog het absoluut enige thema, ze zitten aan hun hoofd te drammen en geven ze niet de kans, om adem te happen en even tot rust of tot inzicht te komen. Tussen haakjes – ik heb weer een frappant geval gehoord van een pastoor, die een jochie na catechesatie regelmatig in zijn broek gezeten heeft, dat schijnt heel veel voor te komen.

Wat Jef Last betreft. Och ja, wat mij betreft mag er wel een eenling als Frits Kief in het parlement, het is wel een bruikbare vent, voor de anderen is het wel goed, als het verouderende idealistische geluid ook nog blijft klinken, al kunnen zij zelf vanwege het katholieke centrum voor noch achteruit. En hij deelt in elk geval niet de merkwaardige communistische voorkeur voor het gevangen nemen van mensen en het verbieden van boeken.² Wat Jef Last zelf betreft – die ken ik nou wel zo'n beetje. Het is een heethoofd, een – hoe zal ik het zeggen – schizoïde hystericus, zo'n hoekige fanaticus met een bepaald soort blauwe ogen en parelende zweetdruppeltjes op zijn slapen. Het is het noodlot van de wereld, dat de politiek altijd het jachtterrein van de psychisch abnormalen zal blijven, om deze reden ben ik tegen democratie, al moet men fatalistisch zijn, in oligarchieën hou je het ook. Het proletariaat is Jef Last z'n waansysteem, wat dit betreft is hij zo doordrijverig, dat hij van nature geneigd is, alle boeken, die niet over het proletariaat gaan, zo niet te verbieden dan toch te boycotten, en dat brengt hem zijns ondanks in de buurt van de communisten. Overigens is het wel een vent met een bepaalde spanning en een zekere romantische sfeer. En over zijn homosexualiteit valt op te merken, dat Jef Last niet zo zeer vrijt met een man, als wel met een menigte!

Over mijn enthousiasme over de Faux-monnayeurs ben ik nog niet heen. Dat vorige geschrijf van me er over was dienstig om allerlei gemaschmeier³ over dit boek, dat nog in mijn hoofd was blijven hangen, kwijt te raken, ik zie het nou ongeveer zoals het is. Dank zij mijn standaard excerpt hoef ik me in mijn nabeschouwingen niet blind te staren op de figuur van Edouard en wat daar aan vast zit, maar kan ik me verdiepen in de volle rijkdom van deze roman, waarvan trouwens De Passavant de hoofdfiguur is. De lectuur van La Nausée van Sartre daarentegen is me deerlijk tegengevallen. Het hoofdthema bevalt me natuurlijk wel – het is de apotheose van het naturalisme. Maar wat schrijft hij slecht. Ik moest denken aan een in Wageningen gestudeerd hebbende vriend van me. Toen die voor het eerst een koe moest melken. De ene helft van de melk kwam in zijn mouw en de andere helft kwam in zijn klomp en in de emmer druppelde alleen maar zweet. En zo schrijft Sartre.

Toen ik Le grand Meaulnes gelezen had⁴, raadde iemand me aan, meteen even Sylvie van De Nerval te lezen. Dat heb ik gedaan, maar ik vind het een zeldzaam onbeduidend gevalletje. Wat vind jij hiervan?

Heb je nog iets op het gebied van de literaire politiek te melden? Het heeft me plezier gedaan, dat Criterium eindelijk overleden is. Alleen hadden ze de redactie van Libertinage niet met Morriën moeten verdunnen. Je weet toch dat Gomperts en Co nu zowel de redactie van Libertinage als van de Vrije Bladen voeren. Gomperts heeft zijn correspondentschap van Het Parool in Parijs er voor opgegeven en aan Sal Tas overgedragen. Ik heb overigens de hele Gomperts nog niet weer ontmoet en van Huyck van Leeuwen weet ik niet eens, hoe hij er uit ziet. Blijft Lekkerkerker nog met Podium doorgaan? Er drongen geruchten tot me door, dat het tussen de godvruchtige Fokke Sierksma en Rodenko niet overmatig botert. Is dat eigenlijk het begin van jouw dweepen met het communisme geweest, dat je destijds bij Rodenko aan wou haken? Ik kom niet zo vreselijk vaak meer bij Van Oorschot als vroeger. Hermans wel – er is nu wat te halen. Alleen jammer, dat hij die Tranen toch maar niet kwijt kan. Hoe zit dat tussen Stols en Elsevier. Is dat een verkapte overdracht van zijn fonds – m.a.w. van onze literatuur – aan die reactionaire vuilakken? Dat zou toch wel erg zijn.

Het gaat me eigenlijk niet erg goed. Ik zit maar steeds voor een rijksdaalder per dag te vertalen en zie er allang geen gat meer in. Bij de schepping van de wereld hebben ze de banen voor halve dagen vergeten, en daar moet ik nou voor boeten. Ik zou wel graag aan schrijven toe willen komen, maar het is al een wonder, dat ik met mijn door bestaanszorgen afgepeigerde brein af en toe nog wat lees. En hoe gaat het met jou? Wat voer jij zo'n beetje uit?⁵ Ken je Henk Hospers? Die is krankzinnig geworden. Ik heb net van een patiënt gehoord, dat op de zalen van krankzinnigengestichten de hele godganse dag de radio aanstaat.

Max.

¹ [in de marge] NB In Frankrijk voeren ze geen geboortepolitiek, daar is het niet nodig

² [in de marge] Ben jij er nou werkelijk voor, dat het halve fonds van Stols uit de circulatie genomen zou worden?

³ Verwijzing naar Willem Maschmeijer.

⁴ [in de marge] Heb jij het ook gelezen, of zei je dat maar?

⁵ [in de marge] Heb je een bedvriendin en zo ja wie

Ik heb een lijst samengesteld van de vijftig belangrijkste boeken. Zolang een mens die niet gelezen heeft, is het snobbisme en dwaasheid om over andere boeken te praten. Hoever kom jij? En hou eens een enquête in je kennissenkring. (Toneelstukken heb ik even weggelaten)

Dostj.: Rsakolnikov, Gebr. Karamazov, De demonen. Tolstoj: Anna Karenina, Oorlog en vrede. Kierkegaard: Entweder-oder, Angst, Krankheit zum Tode. J.P. Jacobsen: Niels Lyhne. Goethe: Werther. Heine: Buch le Grand. Nietzsche: Zarathustra. Rilke: Malte Laurids Brigge. Th. Mann: Buddenbrooks of Zauberberg. Kafka: Prozesz en Schlosz. Shakespeare: Hamlet. Dickens: David Copperfield. Oscar Wilde: Dorian Gray. Em. Bronte: Wuthering Heights. Lawrence: Lady Chatterley. Huxley: Point counter point, Brave new world. E.A. Poe: Tales. Faulkner: Sanctuary, Wild Palms. Rousseau: La nouvelle Héloïse (literair-historisch vreselijk belangrijk). Voltaire: Candide. Balzac: een roman naar keuze. Stendhal: Le rouge et le noir, La chartreuse. Zola: ook eentje naar keuze. Flaubert: Madame Bovary. Alain Fournier: Le grand Meaulnes. Gide: Les faux-monnayeurs, Les caves du Vatican. Proust: de hele rij, Le temps retrouvé inbegrepen, Céline: Voyage au bout de la nuit (onbegrijpelijk, dat Du Perron dat in één minachtend zinnetje af doet). Malraux: La condition humaine. R.M. du Gard: eigenlijk ook de hele rij. Sartre: La nausée, L'âge de raison. Camus: L'étranger, La peste. Multatuli: Max Havelaar, Woutertje Pieterse. Couperus: De kleine zielen. Vestdijk: minstens een of twee van de dikkerds. Simon van het Reve: De avonden.

Breng in deze lijst geen al te eenzijdige veranderingen aan, jij bent er juist zelf ook zo een, die hiernaar verwezen moet worden. En wijs er bij je enquête op, dat alleen maar weten, dat je het gelezen hoort te hebben, niet meetelt. Evenmin nog niet gelezen hebben, half gelezen hebben, zo wel weten, wat er in staat, vinden dat het verouderd is, dat het niet op de lijst hoort, enz. enz. Misschien wat voor Podium, zo'n enquête, eventueel zou het boek der boeken er dan nog bij gezet kunnen worden.

Amsterdam, ca. 3 mei 1949

Beste Hans,

Je kunt als gezegd bij me slapen, maar wil je wel de moeite nemen om een lakenzak of zoiets mee te nemen? Het niet bij je hebben van een slaapzak is nou eenmaal een remedie tegen de gastvrijheid.

Max.

Amsterdam, ca. 28 juli 1949
[briefkaart]

Beste Hans,

Schrijf me alsjeblieft ijlings, wie Heverlé, Goeraëff, Wijdenes enz. enz. in werkelijkheid zijn, want eerder kan ik niet verder met mijn lectuur van Het land van herkomst.

Max.

Leiden, 29 juli 1949

Beste Max,

Heverlé = Malraux
Goeraëff = Alexeïeff, illustrator
Wijdenes = Ter Braak
Rijckloff = Roland Holst
Graafland = Greshoff
Viala = Pascal Pia

Maar Du Perron heeft altijd geprotesteerd tegen deze vereenzelvigingen, “niet alleen om wat er gewijzigd werd, maar ook om wat er aan ontbreekt.” Gewijzigd is er heel wat: soms werden twee figuren samengetrokken (Greshoff bv. met een notaris!) soms een avontuur van de een toegeschreven aan een ander. Wist je dat Bep de Roos (Jane) een jeugd-vriendin is geweest van Ter Braak?

Die Pascal Pia is overigens een heel bijzonder heer. Toen Du P. op zijn 22ste naar Europa kwam, raakte hij al gauw in kennis met Pia, die toen 18 was. Alles wat wij tegenwoordig als de betere Franse literatuur kennen: Stendhal, Gide, Léautaud, Apollinaire, is hem toen door Pia bijgebracht. “De meeste ontdekkingen dank ik aan Pia,” schrijft du P. in de Cahiers van een lezer. “Pia zou mij bekeren: zodra ik begon te merken hoeveel hij wist, hoeveel hij gelezen had en ook, met hoeveel intelligentie en hoe volkomen zonder ophef hij over de literatuur sprak.” – Zonder Pia zaten jij en ik nu nog midden in Anatole France. Maar er is nog meer met Pia. Hier en daar vind je in Du P.’s werk opmerkingen, notities, die al heel aardig vooruit lopen op het existentialisme, meer speciaal het absurdisme. Ik heb passages opgespoord die bijna woordelijk kloppen met Le Mythe de Sisyphe. En als je nu weet dat Albert Camus in de oorlog met Pia de redactie voerde van het illegale

Combat (het Franse Parool), en dat Le Mythe de Sisyphe is opgedragen aan Pia, trek jij dan maar je conclusies tav. Pia, Du Perron en Camus. Pia schrijft zelf niet, maar lees dat maar na in het Land v. H. Ik heb dit verhaal al eens gedocumenteerd in een artikeltje willen spuien, maar dan verwijt iedereen me natuurlijk direct mijn Oedipus-reactie tov. Du Perron.

Doe je nog wel eens wat aan psychiatrie?¹ Kun je al zeggen wat er met mij loos is? Olga Rodenko zag het direct.

Alice van Nahuys van Querido is getrouwd met Fritz van Engen², directeur van de ABC, buitenechtelijk kind van Querido (ik bedoel van Engen, niet de ABC).

In Aug. of Sept. ga ik een week naar Parijs. Heb je soms zin om mee te gaan? Kosten: paspoort f 15, maandretour Parijs f 32, verblijfkosten (goedkoop hotelletje in ’t Quartier Latin) ± f 25.

Schrijf nog eens wat roddel uit Amsterdam.

Hans.

¹ Deze vraag heeft MdJ met een kruis in de marge gemarkeerd.

² Alice van Nahuys was getrouwd met Fred von Engen. HvS verwacht hem vermoedelijk met Fritz Landshoff.

Amsterdam, ca. 1 augustus 1949

[in bovenmarge, ondersteboven] P.S. Ik wil natuurlijk wel mee naar Parijs, maar dan moet jij betalen.

Beste Hans,

Hee nee, wat was er dan met jou loos, wat Olga Rodenko direct zag? Ik zou het niet zo maar weten te zeggen, maar schrijf het me nu dadelijk even, dan zal ik er zo goed mogelijk commentaar op geven. Ik heb deze week tijd, doordat mijn beide werkgevers (nummer twee is geheim) met vakantie zijn. Wat ik eventueel aan je op zou kunnen merken is a) een zwak sadistisch inslagje, net genoeg om je in het polemiseren te stude te komen b) een eveneens zwak homoërotisch inslagje, net genoeg om de conversatie over literaire aangelegenheden te sauzen, maar aangezien vrouwen te stom zijn voor literatuur, is het moeilijk om vast te stellen wat oorzaak en wat gevolg is.¹ Hoe het overigens ligt tussen jou en de vrouwen, is me inderdaad niet duidelijk, ik voel je in dezen niet aan, zoals ik het bijna iedereen wel doe, maar tast in het duister. Uiteraard zal het opscheppen wel een equivalent

zijn, dat in belangrijke mate komt in plaats van het vrijen en brijen, maar dat is algemeen. De hoofdeigenschap, waardoor je volgens mij gekarakteriseerd wordt, is de tegendraadsheid, het sensatie zoeken, kort en goed het puberale. Deze eenzijdigheid is het, die voor een belangrijk deel je denken en je persoonlijkheid verpest.² Deze protestachtigheid is het, waaraan ook Emiel van Moerk. ziek gaat, en beiden doen jullie het op dezelfde manier, namelijk de manier van Du Perron. Als je dit psychiatrisch wilt verantwoorden kom je bij een of twee ondervormen van de schizofrenie terecht, maar het heeft zelfs geen zin, om die termen hier te vermelden, want het zijn afschuwelijke psychoses, terwijl het bij jullie alleen maar een flauw psychopathisch trekje is zo niet een gewone karaktertrek. In het algemeen gaat mijn belangstelling sterk uit naar psychopathieën (aangeboren structuurveranderingen) en nauwelijks naar neuroses (verworven idem), dus wellicht beschouw ik de speculaties van Olga als apekool. Deel ze me om dat te beoordelen om te beginnen even mee!

Max.

¹ [in de marge] ook heb je ze nogal achter de ellebogen, maar dat staat eveneens met de intelligentie in verband

² [in de marge] puberale onvolwaardigheid

Amsterdam, ca. 4 augustus 1949

Beste Hans,

Wat was nou die afwijking, die Olga Rodenko je toegedicht had??

Ik heb waarachtig een baan voor halve dagen, er zitten nog een paar haken en ogen aan, zodat het nog niet helemaal zeker is, of het duurzaam is, maar ik ben op het ogenblik dan toch corrector bij de Wereldbibliotheek. Ik verdien er een heel net salarisje en ben er alleen 's middags, wat neerkomt op een weekend van Vrijdagavond tot Maandagmiddag. Het was ook net precies mijn laatste kans, want bij de Arbeiderspers viel niets meer te beleven! Ik krijg van dat verdomde corrigeren weliswaar behoorlijk pijn aan mijn ogen, maar voor halve dagen moet dat toch kunnen. Nou alleen nog een huis.

Max

Leiden, 16 Oct. 1949

Beste Max,

Ja, we moeten elkaar toch wel blijven schrijven, er zijn tegenwoordig zo verdomd weinig mensen van wie je wel eens wat aardigs hoort.

Olga had meteen door dat ik een beetje paranoïd was – ongeveer het enige wat je niet noemde. Over die Du Perronistische agressiviteit heb je natuurlijk gelijk, maar ik geloof dat het passé is, zoals tot mijn doctoraal de hele literatuur passé zal zijn. À propos, weet jij waarom Vestdijk bij Het Parool weg is? Ik hou me overigens aanbevolen voor wat Amsterdamse roddel, jij bent doorgaans nogal goed geïnformeerd. Leeft Morriën nog? En Hermans (van alle veelbelovenden de enige die al wat ingelost heeft)? En Gerard Kornelis van 't Reve? Zijn verhaal in de Vrije Bladen is nóg wat sadistischer dan De Avonden, nóg wat gedurfder (“Wie de club wil verpesten, die z'n lul wordt afgesneden”) maar strikt genomen toch ook al passé. Rodenko test aankomende piloten voor de KLM. Is de Biekorf al over de kop? Binnenkort komt de poëzie weer in de mode, ga maar vast wat schrijven. Ben je al lid van de NVSH? Kost maar f 2.50 per jaar, dan heb je je kapotjes voor 40 cent en een aardig maandblaadje gratis.

Bij Sweris staat Gertrude's bundeltje voor f 1.-. Toezending alleen na ontvangst van een papieren gulden. Van der Kooy heeft een tijd in een klooster in Frankrijk gezeten maar is nu corrector bij Sijthoff voor 175 in de maand. Wat betaalt de WB? Er zijn nog steeds honderden werkloze kantoorbiedenden in A'dam, dus blijf maar goed zitten.

Hans

Leiden, 4 Nov. 1949

[briefkaart]

Beste Max,

Dinsdagmiddag kom ik naar Amsterdam. Kan ik je ± 3 uur thuis treffen? Of werk je dan bij de WB? En kan ik nog in de Biekorf eten?

Hans

[notities Max op adreszijde] komt Dinsdag
geschreven over schizoïdie

Amsterdam, ca. 5 november 1949

Beste Hans,

Nee, 's middags zit ik op de Wereldbibliotheek, behalve uiteraard zaterdag. De W.B. is bovendien helemaal in Sloterdijk, die baan van me is dan ook net een zesdaagse, ik zit altijd op die fiets, een vijfdaagse dan.

En onthou goed, dat de Biekorf niet meer in dat A.J.C. gebouw zit, maar verhuisd is naar Kriterion (Roetersstr., met lijn 7 of zo). Als je me daar wilt treffen, moet je er vroeg zijn, om zes uur, want ik ga er meteen van mijn werk naar toe. Zonodig kun je bij me overnachten.

Verder had ik je nog willen schrijven, dat ik mijn hele leven al hetzelfde zit te betogen als Olga Rodenko en het ook in mijn betreffende brief weer duidelijk naar voren gebracht had. Alleen kan ik het niet helpen, dat jij – en dat voor een literaat – je psychologie niet kent, en niet weet, dat paranoïed en schizoïed twee termen zijn voor één en dezelfde zaak, alleen is paranoïed (de term van Olga) iets beter gespecificeerd dan schizoïed (de term van mij). Het zit zo. Een paranoïcus is een echte gek, die er een waansysteem (paranoia, b.v. meent dat hij Napoleon is) op na houdt. Hoe hij daar aan komt, doet er in dit verband niet toe. Vroeger beschouwde men de paranoia als een aparte vorm van krankzinnigheid, maar de gewone klassieke psychiatrie beschouwt het als één van de vier ondervormen van de schizofrenie (aflopende krankzinnigheid). Als deze paranoia een psychose is, ondermijnt hij de hele persoonlijkheid, en de patiënt is gek. Als het alleen maar een psychopathische (= structurele, niet een neurotische = verworven) afwijking is, zit hij er weliswaar helemaal ingebouwd en kun je er dus niet omheen of tegenop, maar de patiënt is voor de rest gewoon normaal.¹

Hij is dan paranoïed of om het ruimer te zeggen, schizoïed, want de andere drie ondervormen zijn “lijfelijker” en komen door hun aard niet zo zeer in verwaterde vorm voor.²

De term schizoïed wordt ook misbruikt als een aanduiding van een gewoon karaktertype in tegenstelling tot cycloïed. Een cycloïed heeft aanleg voor manisch-depressief³ (om en om op en neer van de stemmingen, Vestdijk, Cola Debrot en alle dikzakken zoals Balzac en Chesterton en Churchill). Wat ze in hun manische buien voorstaan of verkondigen heeft iets van een bevlieging en is in de grond waardeloos. De schizoïeden zijn de hoekige prinziipiënreiter en fanatici, die geneigd zijn om ergens mee te dwepen of in te geloven (Jef Last), omdat deze structuur hun praedisponert om ergens in te geloven en het van secundair belang is, wat ze daarvoor aangrijpen of waar ze intrappen, is hun overtuiging in de grond eveneens waardeloos. Waardevol is alleen het oordeel van de evenwichtige naturen, die ter zake zijn en de zaken op hun eigen mérites beoordelen. De meeste paranoïede

naturen kiezen zich het een of andere collectieve waansysteem (katholicisme, communisme, fascisme in zijn vroege fase⁴. De meer originele paranoïede schizoïeden bombarderen iets met uitsluiting van al het andere tot happy few, bijv. de expressionisten in de schilderkunst (Smits) of de Lehmannen en de Hanzzen van Straten in de literatuur.⁵

Du Perron is een vruchtbare mengvorm van schizoïed dwepen⁶ en competent waarden. Vestdijk zal in dat kiezen en aanhangen of verwerpen nooit mee kunnen gaan, die heeft alleen maar het oordeel, Marsman had alleen maar het dwepen. Alleen die onderscheiding van originele en onoriginele schizoïeden is van mij, de rest is in elk handboekje te vinden. De toepassingen zijn natuurlijk weer wel van mij.

De objectiviteit of normaliteit is bijvoorbeeld weer te vinden in het literaire oordeel van Vermeulen, die staat daarin huizenhoog boven jou, bij wie het rukkerige dwepen domineert over de inzichten, al dat verwerpen van waar je je nog niet mee bezig gehouden hebt voel ik ook wel als een eigenaardigheid van de manlijke puber, vandaar is trouwens meer dan één lijntje naar een verdunde schizofrenie te trekken. Maar dat is al speculeren, en ik wou je alleen even wijzen op de hoofdzaak, die Olga en ik precies even goed zien en die bv. ook de oorzaak geweest moet zijn, dat ze je niet in Columbus konden gebruiken. Vraag Olga ook nog even de uitwerking van háár karakteristiek, en dan ook iets, waarover ik het niet met mezelf eens ben, nl. of dat dwepen en coquetteren nu op een paranoïde kern wijst, dan wel of het hysterie is (verschoven emotionaliteit, die eigenlijk in de geslachtelijke sector thuishoort, maar daar verdrongen is). Schizoïede en hysterisch zijn namelijk twee niets met elkaar te maken hebbende zaken. De tegendraadsheid van jouw oordelen (coquetteren met homosexualiteit om iets te noemen) wijst op een schizoïede inslag (schizofrenen van een andere ondervorm vertonen ondermeer bevels-negativisme), maar voor zover het sensatiezoeken is is het eerder hysterisch, dat is veel in de literatuur en elders, vandaar dat het huwelijk de dood voor de sfeer en de inspiratie is. Ik hink dus nog op de twee gedachten van schizoïede (paranoïede aanleg) en hysterie. Misschien is de zaak, dat cycloïede types in het algemeen veel minder aanleg voor hysterie vertonen, en het bezonnen en evenwichtige middentype vanzelf niet.

Tot Dinsdag,

Max.

1 [in de marge] dus psychose is het ergst, dan psychopathisch, neurotisch het lichtst

2 [in de marge] Een schizoïed heeft dus aanleg voor schizofrenie

3 [in de marge] zelfmoordenaars, manisch = vrolijk of druk

4 [in de marge] en niet te vergeten het halfzachte humanisme, vegetariërs – Rob Limburg

5 [in bovenmarge, ondersteboven] leer dit lesje maar goed!

6 [in de marge] en verwerpen!

Amsterdam, ca. 14 november 1949
[briefkaart]

O help !!! Jobs¹ is familie van Bismarck

Max.

[ommezijde, naast adressering] P.S. Ik ken ook nog een vrouw, die familie is van Vincent van Gogh

¹ Jobs Borleffs, Biekorf-vriendin van MdJ.

Amsterdam, ca. 20 mei 1950
[briefkaart]

Beste Hans,

Is Goudriaan dood?

Schrijf eens bijzonderheden.

Max.

P.S. wat ga je nou verder studeren?

Leiden, 22 Mei '50

Beste Max,

Ja, Goudriaan is dood, een jaar geleden met een amphibie-auto over de kop geslagen. Er is al een boek over hem verschenen van Schmidt-Degener, dat ik in VN hoop te bespreken. Maar eerst moet ik mijn doctoraal doen, over 3 of 4 weken. De Indische faculteit wordt omgezet in een sociologische, dat stond niet in de krant. Ik ben beter geïnformeerd dan Berend van Mourik, de Leidse Paroolcorrespondent, een van de lolligste kerels die ik ken. Die overgang naar sociologie is niet zo gek als het lijkt: Joss. de Jong en Rudie van Lier worden er alleen belangrijker door. Overigens vertrekt volgende week een vriendje van me als advocaat naar Semarang!

Bestaat de Biekorf nog? Na mijn examen hoop ik in de journalistiek te gaan, in elk geval in A'dam terecht te komen. De literatuur is een dooie boel

tegenwoordig. Wat vind je van Miller? Hij is vertaald, helaas niet het beste van hem. Maar "De Wijsheid van het Hart" en zijn essay over de obsceniteit moet je wel even lezen.

Rodenko zei dat hij wel een stuk uit je dagboek wou hebben voor Podium, juist omdat het niet geschikt is voor publicatie. Ik ben goed bevriend met Nugroko, die ook dezer dagen zijn doctoraal doet, en overigens al secretaris is geweest van Sjahrir, en ambassadeur in Londen. Bovendien redacteur van het Indonesisch Criterium. Samen met hem wil ik een bundel vertalingen gaan maken van de Indon. literatuur ná 1942.

Als ik slaag moet ik een kamer hebben in Amsterdam.

Vermeulen heeft een goeie baan bij Meulenhoff. Zijn vrouw krijgt een kind van een neger.¹

Hans

P.S. Bij Ginsberg kocht ik Heet van de Naald voor een kwartje, in de uitverkoop.

Schrijves wat.

¹ Door MdJ met een dubbel kruis in marge gemarkeerd.

Amsterdam, ca. 1 juni 1950
[incompleteet]

Beste Hans,

Ik verheug me ten zeerste op je komst, want ik heb momenteel bijzonder weinig mensen bij de hand, waar een verstandig woord mee te wisselen valt, alleen een paar meisjes, maar bij meisjes moet je doorlopend souffleren. Heeft Sjert¹ je nog geschreven over dat étagetje van hem, dat je voor een half jaar kon krijgen? (huur f 20)

Staat de datum van je doctoraal en je daaropvolgende komst naar hier al vast, of is het in het vage? De Biekorf dreigt steeds geliquideerd te worden en dan gaat het weer niet door.

Staat in dat boekje over Goudriaan ook, dat het een charlatan was, een aansteller en een de aandacht-trekker, een volkomen naar buiten gekeerde vent (extravert), die van geen enkel boek uit zijn bibliotheek wist te vertellen, wat nou eigenlijk de essentie ervan was? Ik ben één keer bij 'm op bezoek geweest, maar denken kon ie net zo min als Aimé of wie ook. Dat hij met die

auto over de kop geslagen is, is ook al weer geen verdienste, net zo min als jouw in de gevangenis gezeten hebben. Wat die dagboeken betreft, waarom praat je daar toch over, er is geen sprake van, dat ze die voor hun tijdschriften zouden kunnen krijgen, ik ben geen chimpansé. Het enige, waar over te praten zou zijn, is een dun bundeltje aphorismen in die reeks van Meulenhoff, voor het geval dat Vermeulen het daar voor het zeggen heeft en er iets voor zou voelen. Meulenhoff zelf was destijds al eens te voorzichtig voor “De berg heeft een muis gebaard”, of misschien heb ik het hem ook nooit gestuurd, maar in elk geval heb ik naderhand nog een paar schriften met aphorismen gevuld, zodat er nu een scherpere keus gemaakt zou kunnen worden, alleen heb ik daar zelf geen puf in en ik kom

Vervolg ontbreekt.

1 Sjert Kuit, beeldend kunstenaar.

Leiden, 5 Juni '50

Beste Max,

Mijn doctoraal valt op de 20ste of de 21ste. Het is een complete zenuwenoorlog op 't ogenblik: nu de Indisch-juristen niet meer naar Indië gaan, willen ze allemaal overstappen op Nederlands recht (ná hun doctoraal). Gevolg: verscherping van de eisen. Een vriendje van me kreeg vrijdag 8 maanden, hij was toch werkelijk niet slecht.

Van Sjert of zoiets niets gehoord, zijn prijs bevalt me wel. Schrijf me even waar en hoe hoog die etage ligt. Ik leef nl. sinds een jaar in crypto-concubinaat, en ze heeft een tikkeltje hartvergroting.

Ik zal een voorbeeldige klant van de Biekorf worden. Heb je daar al je dubbelganger ontmoet, Frits Kool? Ik vraag me af wie van jullie méér op Jezus lijkt. Ik interesseer me tegenwoordig wel voor Jezus (zuiver platonisch: stel je gerust), vooral sinds ik las wat Cyril Connolly over hem schreef. Het is een heel ander type dan ik vroeger dacht. Hij staat veel dichterbij Hitler en Jef Last dan Hitler bv. bij Napoleon. Het moet een man geweest zijn met een grillig soort humor. Hoe meer je je in het NT verdiept, en de commentaren daarom heen, hoe meer je de indruk krijgt van een ongelofelijke vertroebeling, niet zozeer in de geest van JC, of misschien ook wel, maar wel door de overlevering. Omdat betrouwbare inlichtingen ontbreken ben ik er dan ook maar mee opgehouden.

Let wel: keuze en indeling van Lehmann's Verzamelde Gedichten zijn geheel van mijn hand, voorzover je hier van “hand” kunt spreken. Vermeulen heeft zich een en ander “toegeëigend” in een lullig nawoordje. Dit is overigens een kwestie die mij geheel koud laat. Alleen moet je bij V. oppassen dat hij niet gaat strijken met het auteurschap van dingen waar het wél op aan komt! Wat raad jij me aan in A'dam te gaan studeren? Psychologie?

Pater de Greeve zit in een psychopateninrichting, dat weet je toch? In De Vlam stond een stukje, dat dat niet te verwonderen viel bij een man, die zich zo opwond over blote armen en benen.

Kein Tierchen so froh
wie der spermatozo

Herr Gott im Himmel
groß ist der Pimmel
klein is das Loch
drein soll er doch.

(Wandteksten in de Universiteitsbibliotheek-pisbak, waar ik al maandenlang kampeer – niet in de pisbak)

Hans

Als je eens een goed beeld wilt krijgen van de verhouding Ter Braak-Du Perron, lees dan hun brieven. Het is maar een klein boekje, en je kunt overslaan wat je niet bevalt. De weinige mensen die ik erover sprak (Vermeulen, Nugroko) waren min of meer ontsteld. Gewoonlijk hoor je immers altijd dat Du Perron wel aardig kon schelden en zo, maar toch geen “echte intellectueel” was, zoals Ter Braak. Uit hun correspondentie blijkt volledig het tegendeel. Du Perron is hier volstrekt de dominerende figuur, die bv. Ter Braak berispt nav. krantenartikelen, wat Ter Braak dan met belofte van beterschap accepteert; die de eerste opzet van “Van Oude en Nieuwe Christenen” afbreekt, waarop Ter Braak opnieuw begint. En zo door. Dit boekje is een beetje een onthulling geworden, en nog durft men (de Ter Braakscholieren, Gomperts e.a.) het elkaar niet goed toe te geven.

Lees je nog wel eens wat?

Amsterdam, ca. 6 juni 1950

[in bovenmarge, ondersteboven] Waarom beginnen Vermeulen (en jij) niet samen een uitgeverij van de centen van je vader?

Beste Hans,

Nee, die étage gaat niet door. Die schilder gaat voor een half jaar naar Frankrijk en omtrent die étage moesten in verband daarmee een paar afspraken getroffen worden. Hij moest dus weten, of hij van jou op aan kon, en ik heb hem kunnen verzekeren, dat dat niet het geval is, weshalve hij hem aan een ander heeft afgestaan.

En wat hoor ik? Heb jij die Lehmann samengesteld en niet Vermeulen? Zometeen heb ik het nog gedaan. Ja, die indeling, die kan wel van jou zijn, die is inderdaad volstrekt willekeurig, maar de keuze zeker niet. Het blijft nu eenmaal een feit, dat Vermeulen over een merkwaardig objectieve intelligentie beschikt, en dat is nou net het soort intelligentie, dat jij nooit krijgen zult. Als ik jou mijn aphorismes liet sorteren, kon ik ze evengoed schudden als een spel kaarten en er dan een aantal uittrekken. En daar komt bij, dat Vermeulen bij een uitgever werkt en jij niet

Die dubbelganger heb ik niet ontmoet, wel ben ik onlangs in de tram met ha die Frits begroet, ik ben dus benieuwd.

Je moet, als je door dit doctoraal het staatsexamen gedoubleerd hebt, zonder bedenken in enen door rechten gaan studeren (in Amsterdam), zware eisen of geen zware eisen, dat doet er niet toe, jij hebt toch hersens, en bovendien zal deze situatie op den duur eerder op faciliteiten uitlopen. Van het industrietje in echtscheidingen, dat advocatuur heet, word je slapende rijk, en alle amusantere vakken leiden tot arremoei en zieligheid (en abortussen).

Max.

[in de marge] zorg dat je dit doctoraal haalt nu het nog kan, je staat of valt ermee

Amsterdam, ca. 21 augustus 1950

Beste Hans,

Waar blijf je nou? Heb je je examen al gedaan of niet en doe je het in dat geval nog of ook dat niet? Ik zit vol verlangen op je te wachten, aangezien ik uit de aard der zaak hier in Amsterdam maar weinig aanspraak heb. Het vrijen heb ik als zijnde een te hoog ideaal opgegeven en ik streef nu uitsluitend nog naar

aanspraak. Met dat vrijen is het een hopeloze zaak, ik ben bang voor hoeren en gewone vrouwen zijn bang voor mij, daar komt het in het kort op neer. En wat nu de resterende aanspraak betreft, aangezien ik me uit de literaire wereld teruggetrokken heb – ik leef tenslotte voor mijn plezier – en me met mijn onbelezene medemensen encanailleer, geeft ook dat moeilijkheden. Schiet dus een beetje op met je examen.

Ik heb een schaakstuip, ga opeens verschrikkelijk goed spelen, speel regelmatig met een eerste klasser van wie ik zelfs wel eens win en ben alleen te verstandig om mijn tijd aan openingen te gaan verdoen. Aangezien ik heel zuinig moet zijn, heb ik de abonnementen op Libertinage en Podium moeten schrappen. Apropos, die Huyck van Leeuwen moet wel wat je noemt top-society zijn, ik heb hem nog nooit in levende lijve mogen aanschouwen. Hoe gaat het overigens met de literatuur, is antipathiek en modern nog steeds hetzelfde, of zijn er opvolgers voor Hermans en Simon van het Reve? Sinds de laatstgenoemde getrouwd is, zien we zijn puistekop niet meer op de Biekorf, jammer want hem mocht ik eigenlijk wel. Momenteel zitten we met Constant Nieuwenhuis, een van de leiders van de experimentele groep, een jongetje dat in zijn jeugd erg veel levertraan heeft moeten drinken en om dat te compenseren nou van die flinke schilderijen maakt. Die Biekorf heb ik door dik en dun overeind gehouden en nou bestaatie toch wel definitief. We zitten daar bovenin Kriterion, alleen in een andere zaal. Enfin, als je hierheen komt zie ik je er wel, er zijn ook een paar schaakborden. Mijn correctorschap bij de W.B. loopt volkomen in vaste sporen, ik neem het werk mee naar huis, wat het voordeel heeft, dat ik het 's nachts kan doen en onderdehand net zo veel winden kan laten als me blijft. Het betaalt niet al te goed, zodat het al mijn tijd vergt en ik aan lezen als altijd niet toekom, maar af en toe suggereer ik ze, dat ze het een of andere boek, dat me lijkt moeten laten vertalen, en krijg het zodoende dan toch onder ogen. Het aardigste, wat ik tot nog toe gecorrigeerd heb, was Billy Budd van Melville. Verder heb ik een nieuwe broek gekocht en ben nu aan het sparen voor een jasje. Wanneer gaat je vader nou eindelijk eens dood, zodat ik tenminste van jou kan lenen? Ik ben de laatste tijd erg gedepimeerd, omdat er geen eind aan de woningnood maar integendeel weer oorlog komt. Het is idioot, iedereen begint iets te merken door dat Korea, dat een los incidentje is, maar onafhankelijk daarvan nadert het moment dat beide partijen om het in schaktermen uit te drukken tot een algehele afruil overgaan, en wat er afgeruild wordt zijn wij. Over een jaar, dacht ik. Je bent nou toch hoop ik wel van je communistische bevliegingen genezen, in Oost-Duitsland is niet alleen Gide verboden maar Rilke evengoed.

Max.

Ach ja, die vrouwen. Ik ben en blijf nou eenmaal een intellectuele proletariër. En dat ik een proletariër ben, dat vinden ze nog daaraantoe, maar dat ik een intellectueel ben, daar komen ze nooit overheen. Maar gelukkig is het alleen maar een theoretisch probleem, aan trouwen valt toch niet te denken, ik ben nou eenmaal geen millionair.

[Leiden,] 22 Aug. '50

Huwelijk. Werkstudent, 33 j., zoekt onbevooroordeelde vrouw, die bereid is na geslaagde kennismaking de rest van zijn studie te bekostigen.

Beste Max,

Op zo'n advertentie krijg je altijd brieven, je maakt met allemaal een afspraak en zorgt alleen dat ze het van elkaar niet merken.

Voor al mijn vakken heb ik goed gegokt, allemaal negens, maar met het laatste was het mis. In November mag ik terugkomen. Intussen zijn ze bezig om voor Indisch juristen een eenvoudige overgang klaar te maken naar Nederlands recht. Een en ander komt neer op een aanvullend examen staatsrecht, een studie van \pm 3 mnd. Maar ik voel niets voor de advocatuur, ik wil de journalistiek in. Een meestertitel scheelt in het salaris.

Ja, sinds Korea is het weer spannend Europeaan te zijn. Jopie¹ en ik hebben onze fietsen al klaar staan voor het geval het gordijn soms aan déze kant opgaat. Stalin zal zeker niet dezelfde fout maken als Hitler en Napoleon: hij zal alleen komen als hij meteen ook Engeland kan bezetten. Daarom gaan wij niet, zoals iedereen, een nieuwe Londense regering vormen, maar kiezen we als reisdoel het democratische Spanje (Berlijn-Madrid is 2x Berlijn-Londen). In 10 à 12 dagen kunnen we de Pyreneeën halen. Het zal straks de grote fout van de Westerse diplomatie blijken te zijn, dat men Franco niet in het Atl. Pact heeft opgenomen. Hij is de enige die een gevechtsklaar leger op de been heeft. Franco wordt de Churchill van de volgende oorlog. Ik denk maar dat ik fascist word, dat komt straks weer erg in de mode. (of katholiek)

De experimentele groep is begonnen met 100% snobisme. Daarom is het zo gek dat juist uit déze hoek de regeneratie van de Nederlandse poëzie is begonnen. Podium en Libertinage zijn allebei wel goed, maar de meest vooruitgeschoven positie wordt nu ingenomen door het tijdschrift BRAAK. De luidruchtigste figuur hierin is meneer Lucebert, schrijver van orthodox-dadaïstische versjes, die nog het meest op die van Tristan Tzara lijken (die hij natuurlijk niet kent). Mesthopen, waar echter fantastische regels uit omhoog steken. (Dit is niet slechts mijn mening, maar naar ik hoor ook die van Morriën, lees Hermans). Luceberts betekenis is vooral een "historische": op het moment dat we ons allemaal doodgeschreven hadden in sonnetten en stuk voor stuk uit de poëzie waren geretireerd, heeft hij een paar potdichte deuren opengetrapt. Overigens is ook Paul Éluard alleen beroemd geworden om zijn mooie regels.

Kwalitatief belangrijker is Remco Campert, die nu ook al verzen in Libertinage heeft staan. Hij schrijft ook goeie verhaaltjes. Een andere dichter, die je op mijn gezag rustig kunt noemen is Hans Andreus. Verder is daar natuurlijk Paul Rodenko, van wie dit najaar een bundel gaat verschijnen, die sensatie zal verwekken ("de lege winkels van je ogen" "je borsten lopen als een grammfoonplaat af").

Zullen we een correspondentiepartij spelen?² Ik begin: e2-e4. Volgende week kom ik naar Amsterdam, ben jij 's middags al te bereiken? Is er slaapgelegenheid?

Hans

¹ Joke van der Sterre, met wie HvS in 1951 trouwde.

² MfJ en HvS speelden vaker correspondentiepartijen per briefkaart, die verloren zijn gegaan. Ook uit deze partij ontbreken zetten.

Leiden, 24 Aug. [1950]

Beste Max,

Voor die ongefrankeerde briefkaart van jou kon ik 12 cent port betalen. Ik antwoord met een zet, die je in geen enkel theorieboek zult vinden (om de kansen gelijk te maken) 2. Pg1-f3.

Hans

Amsterdam, ca. 25 augustus 1950

Beste Hans,

Hmm. Ik had me meer voorgesteld van het volgende:

**Schrijver zoekt jonge vrouw,
bereid hem 's winters bij
te staan elke morgen zijn
joghurt te ontdooien.**

Verder bedankt voor je inlichtingen over de avant-garde. Die Lucebert ken ik van gezicht, het is een buitengewoon decoratieve figuur (bleek, tenger, verkleed als artist en met een fraai golvende baard), echt iemand om op zijn schouder te kloppen en te zeggen: m'n jonge, m'n jonge, kun je nu niets beters van je leven maken? Het verrast me dus te horen, dat hij zowaar een weinig schrijven kan. Wat bedoel je er overigens mee, dat "we" allemaal vastgelopen zijn in het schrijven van sonnetten? Vermeulen misschien. Maar je kunt toch bezwaarlijk volhouden, dat Heet van de naald in sonnetvorm gegoten is. Dat tijdschrift van hun heb ik nooit gezien en ik zou niet eens weten hoe ik het adres van de redactie aan de weet moet komen. Als jij het bijgeval bij de hand hebt zou je me een lol doen met even dat exemplaar van Heet van de naald, dat je onlangs bij Ginsberg kocht, ter bespreking naar ze toe te sturen, ik kom tot zulke dingen niet, en er bij te vermelden, dat dit onomstotelijke meesterwerk door de officiële kritiek (Podium en zo) schromelijk miskend is, dus of zullie er even recht aan willen doen. De porto wil je me misschien wel even voorschieten en citeer dan meteen even mijn kunstig geciseleerde uitspraak, dat je vijf jaar nodig hebt, om te leren een goed gedicht te schrijven en nog eens vijf jaar om het weer af te leren, dan hebben ze meteen een aphorisme als bladvulling.

Je kunt volgende week zonder bezwaar komen slapen, er staat in m'n achterkamer nu een beter zij het nog altijd allesbehalve ideaal bed, maar laat het wel even tijdig van te voren weten.

Die meestertitel moet je halen, drie maanden extra, dat is te geef, met een meestertitel krijg je alle posten, die goed betalen en buiten de gezichtskring liggen van wie ze te vergeven hebben. De journalistiek kun je daarna proberen, de deceptie zal groot zijn, maar via dat kom je misschien op iets anders. Maak intussen in Leiden en Den Haag zoveel mogelijk relaties om later in Amsterdam uit te spelen – ik kan je alleen één ambtenaar aan het Departement van Financiën leveren. En ga na vooral eerst je meesters

gehaald te hebben ook een beetje liefhebbers in volkerenrecht, hoewel je voor Lake Success, waar overigens genoeg te doen is, volslagen onbruikbaar bent vanwege je paranoïde inslag. Als je geen communist bent, blijft voor een schizoïde puber als jou inderdaad alleen het fascisme over, alleen onjuiste standpunten werken op je verbeelding, zo is het met alles, heb je nooit overwogen dat je door het consequent uitwerken van juiste standpunten tot minstens even interessante resultaten komt?

Over Lucebert wou ik nog zeggen, dat hij zich inderdaad op een internationale bijeenkomst in het Stedelijk Museum geblameerd heeft door geen Frans te spreken. En wat de poëzie van Rodenko betreft, die is niet echt maar kunstmatig, artificieel, synthetisch en riekt naar de lamp. Ik begrijp niet dat iemand als hij de erzucht op kan brengen om de rol van dichter te ambiëren.

Max.

Ik heb een niet voor publicatie geschikt novelletje bijna af, misschien kan ik het je volgende week laten lezen.

Leiden, 29 Aug. '50

Beste Max,

Ja, Rodenko's poëzie riekt naar de lamp – maar ik ben in mijn leven soms lampen tegengekomen die heel penetrant rieken.

Het adres van Braak is

Kousbroek, Sarphatistraat 131 IV.

Heet van de Naald krijgt in het licht van de nieuwe gebeurtenissen inderdaad wel wat meer kleur – je moet het ze dus maar sturen, met een gekke brief, dat waarden ze wel. Je moet het beslist doen, er komt maar één in de vijf jaar een nieuwe generatie, die Max de Jong als een der hunnen kan ontdekken.

Ja, vijf jaar om een gedicht te leren schrijven, vijf jaar om het af te leren, maar dan weer vijf jaar om het te doen. Ik ben tenminste weer aardig bezig. Je moet het ook weer eens gaan proberen, gewoon voor de gijn, dat is in ons stadium het beste.

Ik vervolg met 4.d2-d3, na lang aarzelen over 4.h2-h4.

Is het waar dat je in De Ploeg over Nietzsche geschreven hebt? Stuur mij een exemplaar.

Hans.

Leiden, 31 Aug. '50
[briefkaart van HvS aan Md]

5. Pb1-c3
Waar blijft Nietzsche?

[aantekening Md] daaronder]

dreigt Lf1-b5
en d3-d4!

Leiden, 4 Sept. '50

Beste Max,

Gomperts lult maar wat in Het Parool, die dingen zijn gewoon van Croiset. Heb je deze man tussen haakjes al eens gehoord? Moet je beslist doen: zijn keuze is goed en zijn voordracht nog beter. Ik hoorde Schnitzlers "Spiel im Morgengrauen" van hem. Voordrachtskunstenaars zijn er om luie mensen belezenheid bij te brengen. Ik lees op het moment "l'Eglise", een toneelstuk van Céline, en begrijp vooralsnog niet wat hier goed aan is. Zaterdag las ik "Bevrijdingsfeest" van Vestdijk, een serieuze versie van "Het Kanon". Er komen een paar duidelijk herkenbare Amsterdammers in voor, o.a. Theun de Vries, hier vermomd als schilder (!) en Ben Polak. Voorts smakelijke zuip- en vechtpartijen in Eijlders en elders. Toch maakt het geheel niet zo'n boertige indruk als "Pastorale 1943".

Na 5 – Dd5-d7 speel ik 6.Pg5xe6, en op 6-D7xe6 7.d3xe4. [op 6-f7xe6 echter 7.Pc3xe4].

Ik ken een vent die 80 correspondentiepartijen tegelijk speelt, en alles uit zijn hoofd, zonder bord of stukken, want daar heeft hij geen tijd voor.

Hans

Amsterdam, ca. 10 september 1950

(dit heeft niets met de volgende brief te maken)

Ruil:

Aangeboden: fantastisch mooie vrouw, zo goed als meerderjarig.

Gevraagd: hetzelfde, maar dan tocheenpietsje ouder. Echtgenoot geen bezwaar.

Beste Hans,

Ik weet wat! Kijk, het is zo jammer, dat jij en ik mislukt zijn in de literatuur. Bij mij komt dat, doordat ik geen geld en dus geen tijd heb om mijn ideeën uit te werken. En bij jou komt dat, door je wezenstekort, dat je voor het bereiken van werkelijke resultaten onbruikbaar maakt. Maar nou wou ik je nog één kans geven, ik wou je aan een soort test onderwerpen. En daarom wou ik je voorstellen, dat jij een novelle gaat schrijven over een thema, dat ik bedacht heb, dus zoals een schooljongen, die een opstel maakt over een onderwerp dat de meester opgeeft om eens te zien of daar nou eigenlijk wat van terecht komt dan wel of je inderdaad volslagen onbruikbaar bent. Het thema, dat ik je uit wou laten werken, biedt alle mogelijkheden in zich, mits je het niet als een stunt beschouwt maar inderdaad over de menselijke gegevens beschikt om het te realiseren – luister maar. Het gaat over een vent, die alles op haren en snaren zet om een medeminnaar van zijn vrouw af te helpen en daartoe alle wegen bewandelt van de meest kwaadaardige vijandschap tot en met de meest zoetsappige vriendschap, maar die als alles faalt deze laatste lijn doortrekt, zijn medeminnaar verleidt en dit zo goed doet, dat hij hem volslagen homosexueel maakt – hem aldus op dood spoor rijdende, waardoor de vrouw hem vanzelf toevalt. Dit idee is voor zover ik na kan gaan volstrekt origineel en je moet er nou es met niemand over praten, maar het dóen. Daartoe enige aanwijzingen. Het is de stof voor een roman, maar als je er vaart aan geeft, hoeft hij niet langer te worden dan een novelle. Het kan beter worden dan een verhaal van Hermans, want die gééft zich niet in zijn voortbrengselen en dat moet hier wel. Maar ook een novelle laat zich niet op één avond schrijven, dus je moet beginnen met de stof in moten in te delen. a) Vijandschap b) Neutraliteit c) Vriendschap d) Liefde (voor de medeminnaar dan!) Als je de hele zaak op papier hebt, kun je je er dan in gaan verdiepen, wat als hij de vrouw eenmaal veroverd heeft het meest waarschijnlijke verloop is, wie er wie al of niet vermoordt of een kind krijgt van wie of zichzelf van kant maakt.

Dat zal als je eenmaal zover bent iedere lezer interesseren. Aangezien deze staart er nog achteraan komt, moet je het begin kort maar krachtig maken, niet lang maar dan ook des te raker, net als Walschap. En denk er verder aan, dat zich geen novelle laat schrijven, als je niet van te voren een beslissing genomen hebt ten aanzien van alle levensomstandigheden van je personen. Neem maar drie bestaande personen als voorbeeld, voor mijn part jou en mij, als je van mij de vergevorderde intrigant maakt die jou verleidt ben ik dus de held en jij het slachtoffer, je kunt het verhaal dan eventueel in de ik-vorm doen, dat is mooi, het relaas van de gedupeerde, die zijn beklag doet, daar gaat de held des te meer door glanzen, de moeilijkheid is alleen, of de verteller op het moment van vertellen nog of niet meer van hem moet houden, ik zou zeggen van wel, want als hij hem goed verleid heeft is hij meteen voor zijn leven verliefd op die ander, die hem laat stikken of nog beter ter wille van die vrouw aan het lijntje houdt, dat is toch wel het mooiste geval van een ongelukkige liefde uit de literatuurgeschiedenis. Deze suggestie omtrent de opzet is evenwel vrijblijvend, ik wou juist aan jou overlaten, om uit te plussen, hoe je zo'n boekje nou in elkaar moet schroeven, en ben benieuwd of je in staat bent om een gaaf resultaat op te leveren – zolang het tegendeel niet bewezen is, neem ik aan van niet! Hou er in elk geval je kop over en stuur me geen fragmenten of commentaren toe, als je de adem mist om het experiment te volbrengen is het mislukt. Alleen van het afgeronde en getikte manuscript wil ik een doorslag hebben – een overdruk uit Podium is ook goed. Nee, toch een doorslag, want ik moet zien, of ik het er mee eens ben, in dat geval kan het onder ons beider namen, maar een pseudoniem is misschien interessanter, want het wordt vermoedelijk een curieus misbaksel. In elk geval kunnen we de revenuen eerlijk delen, de prijs van de stad Amsterdam ligt binnen het bereik der mogelijkheden en het kan op zijn minst in het Frans en desnoods ook in het pocketiaans vertaald worden. Jammer, dat homosexualiteit – bisexualiteit bedoel ik – niet verfilmd mag worden, want dan werden we rijk en hoefde ik nooit meer te corrigeren.

Wat ik zeggen wou, die advertentie, die ik boven deze brief plaats, heeft zoals je begrijpt niets met dat idee voor een novelle te maken, maar geeft mijn nieuwste probleem weer – het omgekeerde komt vaker voor. En waar blijft de schaaetzet? Pb8-d7 had ik gespeeld. Stel voor die novelle je examen niet uit, maar vat het wel op als een werkstuk waarmee we voor den dag moeten kunnen komen teneinde onze gewonde namen enigermate te herstellen.

Max.

O ja, Braak schrijft terug, dat ze toch al van plan waren om Heet van de naald eens grondig te gaan verheerlijken, hetgeen nu in het nog niet verschenen Augustus-nummer te gebeuren staat.

Dat stuk over Nietzsche is niets, ik had voor het huisorgaan van de W.B. ook nog een stuk over Freud willen schrijven, maar heb dat in de pen gehouden, aangezien ik voor Nietzsche een reprimande gehad heb vanwege binnengekomen protesten van katholieke abonneés, nadat er notabene eerst al een anti-communistische uitlating uit gecensureerd was, dat leg ik je allemaal nog wel eens uit, neem voorlopig van me aan, dat iedereen kan barsten.

Mijn malthusiaanse novelle¹ is af, een beetje schools en tractaat-achtig, maar de conceptie – de binnengedachten van een vrouw tijdens de coïtus – is nieuw en origineel en maakt het geheel ongeschikt voor publicatie, weshalve ik er ook niet toe kom, om het uit te tikken, dat kon jij wel eens doen, maar maak eerst de opgegeven novelle maar. Over deze laatste nog het volgende. Als je voor de manlijke hoofdpersonen mij en jou als voorbeeld neemt – of weet je betere modellen? – kun je voor de vrouw eenvoudig dat meisje nemen, dat je het allerbest kent en dit drietal dan in gedachten op elkaar laten lopen, een algemeen vruchtbare hersengymnastiek.

Jammer, dat Huxley de titel “Ends and means” al heeft gebruikt – nu moeten we maar een bisexuele titel bedenken.

¹ ‘Louise’, een ongepubliceerd kort verhaal over een jonge vrouw die tijdens de liefdesdaad met haar minnaar ligt te tobben over ongewenste zwangerschap en haar saaie doch betrouwbare verloofde.

Leiden, 11 Sept. '50

Beste Max,

Nee. Je gegeven deugt niet. Reken maar na: de te verleiden medeminnaar is een vent die niet weet wat-ie wil; hij heeft dus niet bepaald niveau. De verleider is een vent die wél weet wat-ie wil. Toch kiest de vrouw de eerste figuur. Zij heeft dus ook geen niveau. Hoogstens nivea. En toch is de verleider wild op haar. Hij heeft dus al evenmin niveau. Dus niemand in deze sketch heeft niveau. Wat mot ik daar dan mee?

Een dezer nachten had ik een heel wat beter idee. Een vent heeft zo omstreeks zijn 14-de jaar homoseksuele ervaring opgedaan met een vriendje van gelijke leeftijd. Hoewel dit contact vrij spoedig uitsleet, zijn zij toch vrienden gebleven en beginnen na hun 21-ste bv. een fabriekje, een literair tijdschrift of een illegale groep. De homoseksuele binding is naar het onderbewustzijn verschoven, maar blijft op de achtergrond voelbaar. Nu duikt een derde figuur op: de zuster van de vriend, die nogal veel op haar broer lijkt. De verhouding met deze griet betekent voor de vent een herleving, bewust

dan wel onbewust, van de jeugdbinding. Bij de ander kan dit tot jalouzie aanleiding geven, maar dat hoeft natuurlijk niet. Het is zelfs beter van de broer een gevoelloze ellendeling te maken, die zijn meer ingénue tegenspeler tegelijk fascineert en afstoot, en hem zo voor allerlei rotkarweitjes (toch illegaliteit?) laat opdraaien. Tot hij door hem neergeschoten wordt, niet dodelijk, maar toch zo dat de ander voor jaren de bak ingaat. Over het meisje sta ik nog in dubio: een revolver-hysterica of een soort Gertrude?

Dit is een gegeven waar van alles in zit: Freud, Kinsey. Ik voel me er overigens voldoende bij betrokken. Enfin, als de Russen Nederland weer uitgegoid zijn, zal ik het wel eens schrijven.

Ik schreef de vorige maand in een séance van ± 14 dagen ongeveer evenveel gedichten, die me nogal bevallen. Borgers schrijft me, dat hij er “behoorlijk wat” van in Podium wil hebben. Maar Podium wankelt weer: “als er vóór eind Sept. geen andere uitgever is, sterven we,” aldus Borgers. Max de Jong krijgt dus weer een kans om zich belangrijk te maken. Je hebt het blad al meer aan een uitgever geholpen! Ze zijn natuurlijk te verlegen om het je wéér te vragen, maar weet jij niks?

Volgende zet: Lc1-f4.

Hans.

PS. Naar die copulerende vrouw ben ik wel benieuwd. Maar Joyce deed zoiets al vóór jou, in het slot van Ulysses. Het eindigt met “and yes and yes and yes” dwz. de binnengedachten van een vrouw die zich vingert. Zat ik maar in Suriname.

Leiden, 22 Sept. '50

[briefkaart]

Beste Max,

Dat vraagteken kan 3 dingen betekenen:

Je weet niet wat je zetten moet.

Je hebt mijn laatste brief (antwoord op je novelle-plan, de zet Lc1-f4) niet ontvangen.

Ik heb het daaropvolgende bericht van jou niet ontvangen. Schrijf me even hoe of wat, dan weet ik weer waar ik beginnen moet.

Hans

[aantekening Md] daaronder] 0-0-0
[daaronder, doorgehaald] nog schrijven

Amsterdam, ca. 23 september 1950

[briefkaart]

Beste Hans,

Nee, ik heb die brief niet gekregen, de onderburen hebben hem dus gegapt. Schrijf hem asjeblieft in alle uitvoerigheid even over en sluit de novelle bij in. Mijn laatste zet was die paardzet.

Max.

Amsterdam, ca. 4 oktober 1950

[briefkaart]

Beste Hans,

Geef nou toch es antwoord!

Max

Leiden, 4 Oct. '50

[briefkaart]

Beste Max,

Ben ziek. Schrijf nog wel.

Op 8. – 000 antwoord ik 9.Dd1-d4.

Hans

[aantekening Md] op deze briefkaart] Dd6 (niet Pb6)

nog schrijven

Amsterdam, ca. 13 november 1950

Beste Hans,

Ja, die dame-zet weet ik. Ik had geconstateerd, dat ik vrij slecht stond en toen ben ik opeens mijn tijd erg nodig gaan hebben voor andere dingen, vandaar dat ik het er even bij laat.

Je bent erg welkom, maar kondig je even tijdig aan, want anders heb ik misschien een afspraak! Laat even weten of je me in de Biekorf treft en ook of je blijft slapen.

Neem portretten mee van Céline, Maurice Sachs en de Comte de Sade, van wie ik geen van drieën ooit een portret gezien heb. Ik ben erg benieuwd – van Céline liefst een dat ik mag houden.

En word asjeblijft inderdaad redactie-secretaris van Podium – het is een van de weinige dingen, die mij zouden kunnen stimuleren om het eventueel nog eens te proberen. Want om die lamme jonges, die tegenwoordig de redacties uitmaken, te laten beoordelen of ik er nou eigenlijk bij hoor ja dan nee, daartoe ontbreekt me elke animo. En dan blijft nog altijd het risico dat die hazelip, hoe heet hij ook weer, Max Nord, er weer wat van zegt in Het Parool en dat mijn hospita dat leest.

Je reactie op mijn voortreffelijke bisexuele thema was ver onder de maat. Ik geef je ook de omkering in overweging, een homo (bi), die een andere vent voor zichzelf wil reserveren en hem te dien einde al zijn vriendinnetjes afpikt. En wat betreft je mededeling omtrent een verhouding met een meisje aan wier broer je gefixeerd bent – dat had ik nooit achter mijn zuster gezocht!

Max.

Amsterdam, ca. 25 november 1950

Beste Hans,

Zie je soms kans, om me op korte termijn een résumé te leveren van de eerste twee delen van Sjolochoy, De stille Don, enz.? Ik ben nl. op het ogenblik het derde deel aan het corrigeren, en als ik even zou weten, waar het over gaat, dan heb ik er zelf ook nog wat aan. Ik weet wel, dat het een epos is, dat zich eigenlijk niet laat navertellen, maar mocht jij niettemin een artikeltje of zo bij de hand hebben, dat me verder helpt, stuur het dan zo gauw mogelijk, want anders heb ik er niets meer aan.

Max.

[in de marge] Hoe is het met Podium en jou afgelopen?

P.S. Heb ik je al verteld, dat ik ambtshalve twee maal de hele Vorlesungen van Freud heb moeten doorpluizen, zijnde het werk dat Freud beroemd gemaakt heeft? Ik voel me nu bepaald deskundig, want Freud is heel anders wanneer je hem in natura dan wanneer je hem in samenvatting leest. De Traumdeutung laat zich wel samenvatten, daar staat niet zo veel in, maar de Allgemeine Neurosenlehre bevat een overvloed van détails, die ik veilig in mijn hoofd opgeborgen heb. Dat is dan het voordeel van mijn rotbaantje,¹ dat het me af en toe tot dergelijke lectuur noopt. Het is goed om Freud eigenhandig gelezen te hebben, want als je er alleen maar van gehoord hebt, is de psycho-analyse eigenlijk voortdurend als een vage (stille) insinuatie aanwezig, zonder dat je precies weet hoe en wat.

¹ [in de marge] houdt Stols er ook stijl-correctoren op na – betaalt die ze soms beter?

Amsterdam, ca. 4 april 1951

Stalinlaan 37 IV A'dam Z

Beste Hans,

Het is nog niet helemaal zeker, dat ik zaterdagmiddag kan komen. Op het ogenblik lig ik namelijk op mijn bed te loeien van de spit in mijn rug. Vertel het maar niet aan Ad den Besten, want die maakt er ongetwijfeld ruggemergstoring van. In dat verband wou ik je er even op gewezen hebben, dat je je uitgesproken onsportief gedragen hebt, door dat gerucht van die geslachtsziekte, waarvan Ad den Besten me voorzien heeft, uitgerekend tegenover Evelientje te herhalen. Ik kan moeilijk boos zijn op Ad den Besten, want die schijnt inderdaad in die mening te verkeren en om gevallen, waarvan je het denkt te signaleren, hoef je niet christelijk te zijn, dat doe ik zelf ook. Ik schijn die indruk destijds in Utrecht bij hem gewekt te hebben, door interessant te doen en door mijn deplorabele toestand van toen te romantiseren¹. Ik ben er tenslotte doodziek geworden, maar ik kan toch niet tien jaar na dato nog met een doktersattest op mijn buik gaan lopen, dat het toch heus een nephrose met complicaties geweest is. En dan te bedenken, dat het hele gerucht stamt uit een tijd, dat ik gedichten over vrouwen schreef en er dus nog nooit eentje factueel genaaid had. Ik had jou evenwel gevraagd, dit gerucht aan de bron en waar het zich verder verbreid heeft, recht te zetten en niet om het op indirecte wijze verder te colporteren. Maar in een verband als dit worden meteen de beide bezwaren van je persoon acuut, te weten ten

eerste je literaire voorkeur voor cynisme boven loyaliteit en ten tweede je al even literaire jacht op anecdotes ten koste van de werkelijkheid. Het laatste maakt, dat je – ook al was je literair niet steriel – toch nooit iets zou kunnen schrijven, dat grond haalt. En wat je heilige afkeer van loyaliteit betreft, waar heb je die toch opgelopen? Bij Hermans bijgeval? Bij Du Perron al vast niet! Het kan zijn, dat in de Tranen van de Acacia's de valsheid gepropageerd wordt – empirisch onderzoek heeft me in elk geval geleerd, dat het Land van Herkomst één pleidooi is voor de loyaliteit. En als Gide in dezen soms je leermeester is, dan moet ik er toch op wijzen, dat ook Strouvilhou nou juist niet als voorbeeld bedoeld is. Maar zelfs al was hij dat, dan nog zou het de voorkeur verdienen om zich te bepalen tot de techniek van de smaad en niet te vervallen in die van de laster. Maar om kort te gaan – kijk nou uit en doe niet weer zo lullig. Ik kan met jou toch moeilijk een brouille gaan maken.

Max.

¹ Verwijzing naar zijn nierziekte, eind 1940.

Amsterdam, ca. 6 april 1951

Beste Hans,

Ik heb het volgende plannetje. Ik zou ontzettend graag Gertrude en Theo eens weerzien, maar vind het een beetje gek om zo maar aan te komen kakken bij mensen van tien jaar geleden. Kunnen we dat niet als volgt doen? Jij hebt momenteel je functie als redactie-secretaris van Podium als voorwendsel. Als je als zodanig belet aanvraagt voor bijv. een Zondagmiddag voor jou alleen, dan zullen ze zeker vereerd zijn. Bij wijze van al of niet aangename verrassing kun je mij dan bij je blijken te hebben. Als we er eenmaal zitten, kan op grond van de grotere Bekanntschaft omgekeerd ik wel weer een beetje als baanbreker voor jou optreden. Als we het zo doen, moet alles wel een week van te voren goed afgesproken zijn. Het is het handigst, als jij dan zondagsmorgens eerst even naar Amsterdam komt, van het Centraal Station met de tram naar mij, en dan samen naar het Amstelstation, dat heb ik toch vlak naast de deur en dan zijn we al halverwege Utrecht, het scheelt zelfs in geld. Je moet natuurlijk aan Theo schrijven en Gertrude alleen even in je briefje vermelden. Honkvast als ze zijn, zullen ze nog altijd wel wonen op hun oude adres:

Van Mussenbroekstraat 36

Max.

Klein geschreven daaronder:

Je moet ze aan het lijntje houden, bij dat eerste bezoek van mij en jou een aanleiding creëren voor een tweede bezoek van jou en Borgers en het zover zien te krijgen, dat Theo op die maandelijkse Amsterdamse bijeenkomsten komt en dan vooral Gertrude niet thuis laat.

Blijkbaar heeft er een ontmoeting tussen HvS en MdJ plaatsgehad, waarbij laatstgenoemde een selectie van zijn aforismen, kopij voor Podium, bij zich had.

Leiden, 9 April 1951

[briefkaart]

Beste Max,

Ja, het moet wel gebeurd zijn. Ik kan je aforismen nergens meer vinden, ze moeten dus inderdaad in dat café zijn achtergebleven. Stuur je mij even het doorslag, dan zal ik zien of ze nog in het volgend nr. mee kunnen. Theo van Baaren promoveert 24 april, dat zei ik je toch? Vóór mei komt van dat Utrechtplan dus niets. Daarna voel ik er alles voor.

Dada

Amsterdam, ca. 16 april 1951

[briefkaart]

Beste Hans,

Maandagavond 23 April Libertinage-avond in de Moderne boekhandel, Leidse straat 70-74. Tijdig van te voren een uitnodiging aanvragen, vorige keer kwamen degenen, die er geen hadden, er niet in. Spreek even af, waar ik je tref. Evelientje is na je insinuatie afgeknapt.

Max

Leiden, 25 April [1951]
[briefkaart]

Beste Max,

Kun jij even een paar indrukken vastleggen van de Libertinage-avond? En schrijf eens welk weekend je naar Leiden komt, dan ga ik voor een logeerbed zorgen. Maar breng geen ongedierte mee.

Hans

PS. Aan Sötemann wordt gewerkt.

Amsterdam, ca. 28 april 1951

Stalinlaan 37 IV

A'dam Z

Beste Hans,

Ik zou zeggen, vraag nou eerst eens belet bij Theo en Gertrude aan, opdat we een Zondagmiddag of zo naar Utrecht kunnen. Podium kan er heus nog wel wat belezenheid bij gebruiken en op de maandbijeenkomsten zullen ze ook niet misstaan.

Er is opeens een vertaling verschenen van "Light in August" van Faulkner, waar ik nooit van gehoord had. Is dat iets, wat je van hem gelezen moet hebben, of moet ik de bekende titels voor laten gaan?

Binnenkort leest Jacques Gans in de moderne boekhandel voor uit zijn nieuwe boek, dat bij Van Oorschot uitkomt. Om me op die festiviteit te prepareren, heb ik de energie opgebracht om Liefde en Goudvissen te lezen. Ik vind, dat je het belang ervan wel een beetje overdreven hebt. Wat me speciaal opviel, was het strikt monogame uitgangspunt van deze exponent van de bohème – al is het er bij hem dan uit geldgebrek niet van gekomen. Misschien zijn evenwel alle auteurs monogamistisch, en ben ik in de war gebracht door Oscar Wilde, die helemaal niet gamistisch was. Daarover loop ik nu nog na te denken.

Je hebt intussen wel vernomen van die rel om de novelle Melancholia van Simon van het Reve. Het lijkt me zaak, om daar zo gauw mogelijk beslag op te leggen voor Podium.

En waarom was je nou niet op de Libertinage-avond? Gomperts en Van

Oorschot waren toch ook bij het vuurwerk. Uit deze avond bleek duidelijk, dat als Podium dan een bijblad van Braak is, dat dan Libertinage een bijblad is van Propria Cures. Dat is het Amsterdamse studentenblad, waarvan Ter Braak al redacteur was. Als je door het eindeloze bomen van Ter Braak de toon van de studenten-disputen niet heen hoort, begrijp je de hele Ter Braak niet. De confèrencier op deze avond was Flap Dekking, een terecht zeer getapte figuur, die met de vastheid, die de studentikoze stijl hem leverde, voor het raam zorgde, waarin De Kadt, Gomperts en Morriën hun nummer ten beste gaven. De Kadt met het hem eigen gemis aan eloquentie. Als hij zijn mond maar open doet, valt het publiek al in slaap. Hoe hij dat voor elkaar krijgt, is me nog altijd een raadsel. Het tragische is, dat deze man al eenmaal helderziend is geweest, want hij had Hitler al door toen nog niemand iets in de gaten had, en dat hij het vermoedelijk met Stalin opnieuw bij het rechte eind heeft. De uiteenzetting van Gomperts was natuurlijk in orde, de inhoud was op peil en de manier van spreken rustig en prettig en duidelijk. Wat me opviel was de triestheid, waarvan hij helemaal doortrokken lijkt, omdat er andermaal storm op til is. Hermans kreeg een terloopse lik uit de pan. Hij trok een kwartier uit om het voor Simon van het Reve op te nemen en af te geven op mr. Cals, die zelf volgens hem het meest behoefte had aan een reisbeurs. Verder zei hij nog, dat hij tegen één algemeen tijdschrift en voor meerdere tijdschriften van bijeenbehorende richtingen of groeperingen was. In het debat deed Huyck van Leeuwen nog even zijn mond open, die heeft eerder het hoofd van een vakbondsleider dan van een aristo, hoewel hij geld schijnt te hebben, maar hij heeft scherpe trekken en de bedaardheid van Gomperts. Tenslotte las Morriën een novelle over een hoer voor, die niet eens slecht was. In de pauze drong Van Oorschot iedereen een abonnement op, en daarna was er een debat, waarin het heet toeging. Bert Schierbeek heeft zich uitvoerig tegen De Kadt staan op te winden, Henri Ett maakte tegen De Kadt de vuilste opmerking, die tegen hem te maken is (uit rancune over een geweigerde inzending), een of andere hufter vroeg met bizondere nadruk naar de positieve kanten van Libertinage en werd door Flap Dekking op studentikoze wijze afgescheept, en dan was er nog een meneer, die Leopold geen "vent" maar de Cheops toch mooi vond en daarom serieuzer beantwoord werd.

Intussen blijft het jammer, dat je dat boekje van Guus S. niet dadelijk gestuurd hebt, want ik heb de hele week niks te doen gehad en heb over Roland Holst werkelijk iets belangrijks in de pen.

Groeten aan Duco¹,

Max.

¹ Frans - alias Duco, naar een pseudoniem van Du Perron - Zuydwijk, een Bieckorf-vriend van MdJ.

Leiden, 30 April 1951
[op briefpapier van Podium, 'litterair maandblad']

Beste Max,

Sötemann is aangevraagd, maar niet gekregen.

Light in August is al voor de oorlog vertaald. August is overigens een koe. Lees het maar.

Dat je Liefde en Goudvissen wilt gaan lezen is verdienen. Ik zou zeggen: leg dit voornemen ten uitvoer. Dan zul je zelf wel zien dat er van de monogame tendenzen, die jij bij Gans veronderstelt, niets bestaat. Wel iets van hartstocht. Ik citeer uit het hoofd, uit het boek: "Mijn grootste liefde, de Hongaarse." Deze gaat dus kennelijk nog boven Mette, maar vormt zozeer een boek apart, dat hij het bij deze aanduiding gelaten heeft. Voorts: "Ik bracht de bloemen aan een andere vrouw, die ik ook wel lief vond." Dan: het betrapt worden door de echtgenoot, als hij bij diens vrouw in bed ligt. Dan Hetty, Claude, Thérèse enz. Dus: lezen!

De eerstvolgende medewerkersbijeenkomst is op 12 Mei. Zelfde plaats, zelfde tijd. Theo en Gertrude zal ik schrijven.

Hierbij Podium-nieuws, waaraan jij plotseling medewerker geworden bent. Het is een mededelingenblaadje van de Podiumredactie, komt dus ook bij Vestdijk in de bus. Leuk hè. Nu gaat natuurlijk iedereen vragen wie die B 29 is. Zo werk ik aan jouw roem.

Groeten aan Evelientje,

Hans

[notitie Md] op bijbehorende enveloppe]

Zaterdag 12 mei weer medewerkersbijeenkomst.

Amsterdam, ca. 1 mei 1951
[briefkaart, geadresseerd aan 'mr. H. van Straten']

Woensdag 2 mei ¼ 8
Jacques Gans
Moderne boekhandel
Leidsestraat

[naast adressering, verticaal] De experimentele kunst is ook al een oude bak.

Amsterdam, ca. 8 mei 1951

Beste Hans,

Aimé is terug! Hij heeft de hele middag bij me zitten kletsen. Adres van zijn vader: Cilliersstraat 20, A'dam Oost.

Natuurlijk heeft voor en na zijn monogame poging Jacques Gans andere dingen aan het handje gehad. Dat neemt niet weg, dat ik Liefde en goudvissen van A tot Z gelezen heb. Zonder stukken over te slaan, zoals jij doet, dus nu kun je me alleen daar nog mee pesten. Zijn nieuwe boek beschrijft zonder veel verdienste zijn ontkomen naar Engeland in de oorlog.

Het boekje van Guus Sötemann heb ik me inmiddels zelf aangeschaft, vier piek goddomme, dat doe ik ook niet weer. Ik heb het intussen gelezen maar ben bang me ten aanzien van het zo vage proza van A. Roland Holst in mijn vingers te snijden. Ik had laatst Guus S. er in de pauze van Jacques Gans nog wat over willen vragen, maar tot de top-society behorende mensen zijn nu eenmaal niet zo maar aanklampbaar.

Die novelle van Simon v/h Reve moet je er in één keer in zijn geheel inzetten. Dan kan de Bezige Bij van dat nummer een paar honderd exemplaren extra draaien en in de boekhandel aanbieden. Extra honorarium voor Simon v/h Reve.

Du Perron begon me zo dodelijk te vervelen, dat ik er al halverwege mee uit wou scheien, toen er opeens een verrekt goed hoofdstuk kwam (kind rijpt verder).

En mr. Cals is homo (officieel).

Max.

Aimé zei, dat Guusje Morriën bij Aaa weg was of geweest was, is dat zo?

Namenreg Namenregister

- Aafjes, Bertus (1914-1993):
25-27, 29, 38, 39, 43, 47, 58, 59,
64, 65, 67, 68, 78, 82, 85
Ad Interim: 26
Altijd het tinnief om je heen: 9
- Achterberg, Gerrit (1905-1962):
25, 26, 46-48, 58, 59, 65, 67-70,
86, 96, 100, 102
- Alexeïeff, Alexandre (1901-1982):
142
*Amsterdamsche Boek- en Couranten-
maatschappij (ABC)*: 143
- Andreas, Hans (Johan Wilhelm
van der Zant) (1926-1977): 155
- Apollinaire, Guillaume (1880-
1918): 78, 80, 111, 112, 142
Arbeiderspers: 144
- Avonden, De*: 10, 116, 118, 141, 145
- Baaren, Theo van (1912-1989):
12, 22, 23, 166-168, 170
- Balzac, Honoré de (1799-1850):
112, 141, 146
- Bantzinger, Cees (1914-1984): 131
- Barrès, Maurice (1862-1923): 136,
137
- Bastiaanse, Frans (1868-1947): 59
- Batten, Fred (1910-1980): 44, 97,
108
- Baudelaire, Charles (1821-1867):
60, 78, 79
- Beauvoir, Simone de (1908-1986):
31
- Bemmelen, Jacob Maarten van
(1898-1982): 127
- Benda, Julien (1867-1956): 90, 104
- Bergh, Herman van den (1897-
1967): 58, 59, 64, 68, 83, 112, 122
- Bergson, Henri (1859-1941): 90
- Besten, Ad den (1923): 22, 23,
122, 165
Beweging van Tachtig: 63, 64
Bezige Bij: 12, 20, 32, 93, 95, 107,
171
Biekorf: 50, 95, 107, 115-118, 131,
133, 136, 145, 146, 148-150, 153,
164, 169
Bij Nader Inzien: 10
- Bilderdijk, Willem (1756-1831):
34
- Binnendijk, Dirk Adrianus Michel
(1902-1984): 34, 35, 37-40
- Bloem, J.C. (1887-1966): 26, 58-
61, 64, 68, 72
- Boeken, Hein (1861-1933): 65
- Bonnard, Pierre (1867-1947): 133
- Borgers, Gerrit (1917-1987): 52,
56, 57, 65-67, 76, 84, 85, 87, 100,
103, 117, 162, 167
- Borleffs, Jobs (1928-1981): 148
- Bosman, Anthony (1917-1966): 39

Boucher, L.J.C.: 122
 Boutens, P.C. (1870-1943): 58, 59, 61, 64, 68, 70, 79, 112
Braak: 155, 157, 160, 169
 Braak, Menno ter (1902-1940): 18, 26, 29, 40, 47, 54, 66, 67, 74, 87, 100, 102, 105, 107, 108, 142, 151, 169
 Brabander, Gerrit den (1900-1968): 46, 69
 Brandt Corstius, J.C. (1908-1985): 60, 61
 Bronte, Emily (1818-1848): 141
 Brooke, Rupert (1887-1915): 79
 Bruning, Gerard (1898-1926): 58, 59, 64
 Buddingh', Cornelis (1918-1985): 39
 Buning, Johan Willem Frederik (1891-1958): 58, 59, 64, 68, 71, 73, 85
Burden of Beauty, The: 50, 51
 Busken Huet, Conrad (1826-1886): 45, 78, 111
 Cals, mr. J.M.L.Th (1914-1971): 169, 171
 Campert, Jan (1902-1943): 59, 65, 68
 Campert, Remco (1929): 155
 Camus, Albert (1913-1960): 77, 78, 80, 90, 101, 114, 115, 141-143
 Carmiggelt, Simon (1913-1987): 31
 Céline, Louis Ferdinand (1894-1961): 107, 108, 115, 133, 141, 158, 164
Centaur: 38, 66
Centraal Boekhuis: 73
 Chamfort, Nicolas (1740-1794): 28, 78
 Chase, James Hadley (1906-1985): 108

Chesterton, Gilbert Keith (1874-1936): 121, 146
 Christus: 123
 Churchill, Winston (1874-1965): 22, 146, 154
 Cleveringa, Rudolph Pabus (1894-1980): 127
 Cocteau, Jean (1889-1963): 134, 136, 137
Columbus: 13, 22-24, 26, 27, 29, 30, 33, 35, 39, 42, 43, 46-50, 52-54, 56, 57, 62, 65, 66, 69, 75-77, 81, 82, 84, 85, 111, 113, 114, 137, 147
Communisme en Intellect: 12
 Connolly, Cyril (1903-1974): 108, 150
 Constandse, Anton (1899-1985): 126
Contact: 41, 52, 54, 75, 80, 81, 84, 90, 103, 105
 Corbière, Tristan (1845-1875): 79
 Coster, Dirk (1887-1956): 136
 Couperus, Louis (1863-1923): 141
Criterion: 13, 14, 20, 22-24, 29-31, 33, 38, 42, 45, 46, 48, 49, 52, 57, 62, 66, 76, 80, 81, 84, 86, 87, 97, 99, 101, 102, 104, 105, 116, 122, 137, 140, 149
Critisch Bulletin: 106, 109
Dageraad: 124-126, 137
 Deak, Michael (1920): 26
 Debrot, Cola (1902-1981): 43, 45, 48, 52, 53-56, 58, 59, 65, 68, 146, 147
 Dekker, Jim: 74, 76, 77, 99, 109, 113, 115
 Dekking, Frits ("Flap"): (1913-2004): 169
 Dèr Mouw, J.A. (1863-1919): 58, 59, 64, 65
 Dickens, Charles (1812-1870): 107, 141

Dinger, W.N.: 40
Dishoeck, Van: 68, 71, 73
 Donker, Anthonie (Nicolaas Anthonie Donkersloot): 40, 101
 Donkersloot, Nicolaas Anthonie (1902-1965): 40, 61, 106
 Donne, John (1572-1631): 111
 Doolaad, A. den (Cornelis Johannes George Spoelstra) (1901-1994): 59
 Dostojevski, F.M. (1821-1881): 132
 Douglas, Lord Alfred Bruce (1870-1945) : 18, 112
 Dowson, Ernest (1867-1900): 112
 Dresden, prof. S. (1914-2002): 23-26, 47, 51, 54, 77, 101, 104, 126, 127, 138
 Duhamel, Georges (1884-1966): 135
 Eeden, Frederik van (1860-1932): 35, 63, 65, 69
Eijlders: 12, 80, 158
Elsevier: 140
 Ellschoot, Willem (1882-1960): 58, 59, 61, 65, 128
 Éluard, Paul (1895-1952): 112, 155
 Emmens, Jan (1924-1971): 100
 Engelman, Jan (1900-1972): 26, 58, 59, 65, 68, 71, 108
Essays in Zakformaat: 13
 Ett, Henri A. (1908-1982): 169
 Eugen, Frederic von (1897-1989): 143
 Evenhuis, Jacob R. (1918-2005): 17, 25-27, 48, 53, 102, 136
 Eyck, P.N. van (1887-1954): 58, 59, 61, 64, 68, 72, 77, 82
 Faulkner, William (1897-1962): 24, 26, 141, 168
 Flaubert, Gustave (1821-1880): 141

Focquenbroch, W.G. van (1640-1670): 78
Forum: 24, 26, 36, 54, 65, 68, 72, 83, 87, 99, 100, 102, 105, 116
 Fournier, Alain (1886-1914): 131, 134, 141
 France, Anatole (1844-1924): 112, 142
 Franco, Francisco (1892-1975): 154
 Freud, Sigmund (1856-1939): 161, 162, 165
 Friedlaender, Henri (1904-1996): 97, 122
 Gans, Jacques (1907-1972): 20, 21, 28, 54, 67, 168, 170, 171
 Gard, Roger Martin du (1881-1958): 128, 141
 Gaille, Charles André Joseph Marie de (1890-1970): 127
 Geel, Chris van (1917-1974): 136
Gemeenschap, De: 11
Getij, Het: 122
 Gezelle, Guido (1830-1899): 65, 69
 Gide, André (1869-1951): 27, 31, 56, 78-80, 132-138, 141, 142, 153, 166
 Gielen, J.J. (1898-1981): 127
 Gilliams, Maurice (1900-1982): 31, 58, 59, 61, 65
 Goethe, J.W. von (1749-1832): 79, 116, 141
 Gomperts, H.A. (1915-1998): 61, 64, 65, 68, 74, 99, 102, 103, 105, 107, 109, 113, 114, 116, 121, 140, 151, 158, 168, 169
Gorcum, Van: 66
 Gorter, Herman (1864-1927): 58-61, 64, 65, 68
 Gossaert, Geerten (1884-1958): 58, 59, 61, 62, 64, 72, 77
 Goudriaan, Gerard (1919-1949): 56, 57, 77, 148, 149

- Graaf, D.A. de (1906-1981): 46, 78
 Graft, Guillaume van der (1920-2010): 65, 68, 100
 Green, Julien (1900-1998): 22, 26, 112
 Greeve, Pater Henri de (1892-1974): 127, 151
 Greshoff, Jan (1888-1971): 11, 46-48, 50, 56-59, 62, 64, 65, 68, 69, 72, 76, 85, 142
Groot Nederland: 11, 12
 Hattum, Jac. van (1900-1981): 69
Heet van de Naald: 9, 10, 13, 27, 28, 42, 50, 55, 56, 97, 149, 157
 Heerikhuizen, Frederik Willem van (1910-1969): 58
 Heidegger, Martin (1889-1976): 67
 Heine, Heinrich (1797-1856): 95, 96, 104, 111, 141
Helikon: 40
 Hemingway, Ernest (1899-1961): 24
 Hermans, Willem Frederik (1921-1995): 14, 23, 25, 27-29, 43, 57, 59, 66, 72-75, 77, 79, 85, 87, 88, 90, 92, 94, 95, 97, 98-108, 110, 115, 117, 121-123, 140, 145, 153, 155, 159, 166, 169
 Herreman, Raymond (1896-1971): 69, 70
 Heuven Goedhart, Gerrit Jan van (1901-1956): 112
 Heym, Georg (1887-1912): 119
 Heyting, August (1879-1949): 78
 Hitler, Adolf (1889-1945): 32, 42, 150, 154, 169
 Hoen, Pieter 't (Frans Johannes Goedhart) (1904-1990): 56
 Holk, Lambertus Jacobus van (1893-1982): 127
 Hoornik, Ed (1910-1970): 38, 43, 65, 67, 69, 120
 Hospers, Hendrik Johannes (1921-1967): 140
 Hout, Wilhelmus Henricus Maria van den (1915-1985): 47
 Houwink, Roel (1899-1987): 40
 Hughes, Richard (1900-1976): 108
 Huxley, Aldous (1894-1963): 60, 67, 86, 141, 161
 Huysmans, Camille (1871-1968): 126
 Ibsen, Henrik (1828-1906): 96
 IJzerdraat, Walter (1920-2001): 131
 Jacobsen, Jens Peter (1847-1885): 141
 Jarry, Alfred (1873-1907): 79, 90
 Jaspers, Jo (Lodewijk Alphonsus Maria Lichtveld) (1903-1996): 67, 73
 Jong, Joss. de: 148
 Joyce, James (1882-1941): 108, 162
 Judas: 123
 Kadt, Jacques de (1897-1988): 48, 56, 66, 105-107, 169
 Kafka, Franz (1883-1924): 26, 30, 60, 67, 103, 141
 Kästner, Erich (1899-1974): 50
 Katan, Hans (1919-1943): 20
 Keats, John (1795-1821): 72
 Kelk, Cees (1901-1981): 120
 Kemp, Mathias (1890-1964): 65, 68
 Keuls, mr. H.W.J.M. (1883-1968): 73
 Keuning, Nico (1952): 9
 Kief, Frits (1908-1972): 138, 139
 Kierkegaard, Søren (1813-1855): 141
 Kinsey, Alfred (1894-1956): 162
 Kloos, Willem (1859-1938): 58, 59, 61, 63-65, 67, 69, 112
 Koestler, Arthur (1905-1983): 67
 Kool, Frits: 150, 152
 Kooy, Will van der: 31, 145
 Kousbroek, Rudy (1929-2010): 157
 Krimpen, Huib van (1917-2002): 71, 97
 Kuit, Gerardus ("Sjert") (1918-2005): 149, 150
 Laclos, Pierre Choderlos de (1741-1803): 67
 Laforgue, Jules (1860-1887): 78
 Langen, Ferdinand (1918): 34
 Larbaud, Valery (1881-1957): 27, 28, 41
 Last, Jef (1898-1972): 117, 138, 139, 146, 150
 Lautréamont, Comte de (1846-1870): 67, 118
 Lawrence, D.H. (1885-1930): 41, 118, 141
 Léautaud, Paul (1872-1956): 24, 28, 54, 80, 135, 136, 142
 Leeuw, Aart van der (1876-1931): 58, 59, 62, 64, 65
 Leeuwen, W.F. ("Huyck") van (1916): 99, 140, 153, 169
 Leeuwen, W.L.M.E van (1895-1974): 101
 Leibniz, Gottfried Wilhelm (1646-1716): 111
 Lehmann, Louis Th. (1920-2012): 18, 22, 26, 27, 29, 33, 35, 44-47, 52, 58, 59, 63-65, 68, 71, 72, 75, 77, 78, 93, 95, 103, 106, 112, 114, 115, 119, 147, 151, 152
 Lekkerkerker, Kees (1910-2006): 31, 38, 40, 52, 53, 57, 81, 85, 86, 105, 140
 Leopardi, Giacomo (1798-1837): 27
 Leopold, J.H. (1865-1925): 58, 59, 61, 64, 68, 79, 169
Libertinage: 137, 140, 155, 167-169
 Lichtenberg, Georg Christoph (1742-1799): 28, 29
 Lier, Rudie van (1914-1987): 112, 148
 Limburg, Rob: 147
 Lucebert (Lubertus Jacobus Swaanswijk) (1924-1994): 155-157
 Ludwig, Otto (1813-1865): 121, 122
 Majorick, Bernard (1922-2002): 77
 Mallarmé, Stéphane (1842-1898): 79
 Malraux, André (1901-1976): 39, 67, 100, 141, 142
Mandarijnen op Zwavelzuur: 14
 Mann, Erika (1905-1969): 42
 Mann, Thomas (1875-1955): 102, 141
Manteau: 71
 Maria: 123, 125, 128
 Marsman, Hendrik (1899-1940): 26, 40, 58, 59, 64, 67, 68, 71, 72, 79, 134, 147
 Maschmeijer, Willem (1915-1994): 18, 19, 21, 24, 25, 27, 139, 140
 Maurier, Daphne du (1907-1989): 24
 Meegeren, Han van (1889-1947): 74, 76, 80
 Melville, Herman (1819-1891): 153
Mens en Wereld: 126
 Mérode, Willem de (1887-1939): 59, 64, 65
 Merwede, Matthijs van de (1613-1664): 78
 Messelaar, Gerard (1919-1991): 47
Meulenhoff: 25, 66, 68, 74, 89, 99, 101, 103, 105, 149, 150
 Michaelis, Hanny (1922-2007): 115, 118
 Miller, Henry (1891-1980): 78, 96, 108, 129, 149
 Milton, John (1608-1674): 41
 Minne, Richard (1891-1965): 69, 70

- Moerkerken, Emiel van (1916-1995): 74, 107, 119, 136, 137, 144
- Molitor, Jan (Aimé van Santen): 67, 68
- Morriën, Adriaan (1912-2002): 25-28, 30-32, 34, 35, 38-40, 45, 66, 73-76, 81, 83-85, 87, 88, 99, 103, 105, 107, 110, 115, 117, 137, 140, 145, 155, 169, 171
- Morriën-Oldenburg, Guusje: 115, 171
- Mossel, Hans: 108
- Mossel, Rudolf Salomon (1916-1991): 107, 108
- Mourik, Berend Aleid van (1908): 148
- Multatuli (E. Douwes Dekker) (1820-1887): 32, 141
- Murger, Henri (1822-1861): 78
- Mussolini, Benito (1883-1945): 32
- Nahuys, Alice van (1894-1967): 71, 73, 143
- Neel*: 11, 51
- Neve, Gilles Pieter de (1904-1973): 52, 56, 57, 66, 75, 77, 80-82, 84, 85, 87, 88, 99, 101, 103, 105, 106
- Nietzsche, Friedrich (1844-1900): 67, 74, 80, 132-135, 141, 157, 158, 161
- Nieuwenhuis, Constant (1920-2005): 153
- Nieuwsblad van de Boekhandel*: 94
- Nijhoff, Martinus (1894-1953): 26, 58, 59, 64, 68, 71, 72, 79
- Nijlen, Jan van (1884-1965): 11, 64, 67, 68
- Noordenbos, prof. dr. W. (1875-1954): 21
- Nord, Max (1918-2008): 75, 80, 104, 117, 164
- Nugroko: 149, 151
- Onck, Evelien van (1929-2006): 116
- Oorschot, Geert van (1909-1987): 9, 10, 13, 42, 44, 45, 50, 57, 62, 74, 77, 89, 100, 101, 105-107, 111, 113, 115, 119, 140, 168, 169
- Ortega Y Gasset, José (1883-1955): 41
- Ostaijen, Paul van (1896-1928): 58, 59, 61, 64, 98
- Paaltjens, Piet (François Haverschmidt) (1835-1894): 78
- Palinurus (Cyril Connolly): 108
- Pape, Gertrude (1907-1988): 12, 21, 23, 76, 114, 145, 162, 166-168, 170
- Parker, Dorothy (1893-1967): 108
- Parool, Het*: 20, 67, 120, 140, 143, 145, 148, 158, 164
- Perk, Jacques (1859-1881): 58-61, 63-65, 67, 69
- Perron, E. du (1899-1940): 26, 29, 30, 32, 34, 38-40, 47, 54, 58, 59, 61, 64, 65, 67-69, 72, 74, 77, 79, 80, 82, 83, 87, 95, 98, 100, 101, 105, 108, 109, 136, 137, 141-145, 147, 151, 166, 169, 171
- Perron-de Roos, E. du (1903-1981): 105, 113, 116
- Pia, Pascal (1903-1979): 80, 142, 143
- Pieters, Ludo (1921-2008): 26, 29
- Plaque*: 12
- Ploeg, De*: 157
- Podium*: 13, 27, 50, 52, 53, 55-57, 66, 84, 86-88, 98-102, 104-106, 110, 111, 114, 116, 121, 131, 137, 140, 141, 149, 153, 155, 156, 160, 162, 164, 166-170
- Poe, Edgar Allan (1809-1849): 141
- Praas, Jan (1921-2011): 42, 45, 99
- Priestley, J.B. (1894-1984): 107, 120
- Prinsen, J.J.Lzn. (1866-1935): 78
- Processie, De*: 11
- Proloog*: 38, 52, 57, 66, 75, 77, 85
- Prometheus*: 121
- Propria Cures*: 169
- Proust, Marcel (1871-1922): 141
- Querido*: 68, 71, 103, 113, 143
- Raamsteker, Floris: 118
- Radiguet, Raymond (1903-1923): 80
- Rantwijk, Arthur van (1910-1993): 31
- Reve, Gerard (Simon) van het (1923-2006): 10, 115, 117, 118, 141, 145, 153, 168, 169, 171
- Reydon, Hermannus (1896-1943): 20
- Ridder, Tony de (1886-1971): 48
- Rilke, Rainer Maria (1875-1926): 72, 102, 141, 153
- Rimbaud, Arthur (1854-1891): 67, 79, 80
- Rivarol, Antoine de (1753-1801): 28
- Robinson, Edwin Arlington (1869-1935): 112
- Roche foucauld, François de la (1613-1680): 28
- Rodenko, Olga (1924): 26, 47, 143, 144-147
- Rodenko, Paul (1920-1976): 13, 23-27, 29-31, 35, 39, 42, 43, 45-47, 52, 66, 67, 72, 73, 75, 77-79, 81, 83-88, 95, 97, 99-102, 104-110, 116, 118, 121, 124, 140, 145, 149, 155, 157
- Rooduijn, Hans ("Ko"): (1915-1989): 119
- Roland Holst, Adriaan (1888-1976): 19, 25, 26, 47, 57-59, 61, 64, 67-69, 71, 79, 111, 142, 169, 171
- Roland Holst, Henriëtte (1869-1952): 38, 59, 64, 65
- Romein, Jan Erik (1921-1991): 116
- Roorda, Frans: 57
- Rossetti, Christina (1830-1894): 112
- Rougemont, Denis de (1906-1985): 23, 113
- Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778): 141
- Ruim Baan*: 24
- Rutten, dr. F.J.Th (1899-1980): 127
- Sachs, Maurice (1906-1945): 121, 164
- Sade, Markies de (1740-1814): 78, 97, 164
- Santen, Aimé van (1917-1988): 14, 18, 29, 31, 33, 46, 51, 56, 67, 68, 74, 75, 79, 96, 115, 149, 171
- Sappho: 43
- Saroyan, William (1908-1981): 26, 111, 113
- Sartre, Jean Paul (1905-1980): 31, 45, 67, 78, 80, 86, 90, 96, 100, 118, 138, 139, 141
- Sassen, Ferdinand Léon Rudolphe (1894-1971): 127
- Scheepmaker, Hendrik Jan (1921-2003): 56
- Schierbeek, Bert (1918-1996): 169
- Schmidt Degener, Frederik (1881-1941): 58, 59, 64, 68, 148
- Scholte, Henrik (1903-1988): 59
- Schone Zakdoek, De*: 12
- Schuchart, Max (1920-2005): 56, 57
- Schuur, Koos (1915-1995): 26, 34, 39, 49
- Schwithal, Han: 41, 49, 109, 131
- Shakespeare, William (1564-1616): 102, 141

- Shaw, George Bernard (1856-1950): 95, 96
- Sierksma, Fokke (1917-1977): 26, 27, 29, 47, 52-55, 66, 67, 69, 73, 75, 77, 81, 83, 84-88, 91, 93, 96-103, 105, 110, 111, 116, 121, 124, 131, 140
- Sijthoff*: 77, 145
- Sitwell, Edith (1887-1964): 108
- Sjahrir, Sutan (1909-1966): 67, 149
- Sjestov, Lev (1866-1938): 90, 104
- Sjolochof, Michail (1905-1984): 164
- Slauerhoff, Jan (1898-1936): 26, 33, 34, 58, 59, 64, 67-69, 78, 79, 97, 112, 122
- Smits, Simon ("Bob") (1921-1975): 19, 96, 147
- Sötemann, Guus (1920-2002): 168, 170, 171
- Spaak, Paul Henri (1899-1972): 126
- Spender, Stephen (1909-1995): 27
- Spenser, Edmund (1552-1599): 79
- Sainte-Beuve, Charles Augustin (1804-1869): 78
- Stafleu*: 103
- Stalin, Jozef (1878-1953): 84, 154, 169
- Steen, Eric van der (1907-1985): 45, 58, 59, 65, 112
- Steinbeck, John (1902-1968): 24
- Stendhal (1783-1842): 28, 54, 72, 77-79, 97, 107, 112, 121, 128, 141, 142
- Stifter, Adalbert (1805-1868): 118
- Stip, Kees (1913-2001): 10, 47, 49, 56
- Stols, A.A.M. (1900-1973): 22, 23, 25, 33, 40, 42-47, 57, 60, 62, 63, 68-70, 72, 75, 84, 87, 95, 97, 107, 109, 111, 114, 119, 120, 121, 140, 165
- Straten-van der Sterre, Joke van (1930): 154
- Stuiveling, Garmt (1907-1985): 30, 38, 61, 107
- Swarth, Hélène (1859-1941): 59, 61, 64, 69
- Tas, Louis (1920-2011): 29
- Tas, Sal (1905-1976): 39, 66, 120, 140
- Tergast, Nes (1896-1974): 59, 64
- Tex, Emile den (1916-1997): 26
- Tielrooy, Johannes Bernardus (1886-1953): 126
- Timmer, Charles Bernard (1907-1991): 121
- Tinan, Jean de (1874-1898): 28, 33, 78, 80
- Tirade*: 10
- Tolstoj, Leo (1828-1910): 141
- Trakl, Georg (1887-1914): 119
- Tsjerne, De*: 52
- Tzara, Tristan (1896-1963): 155
- Unitas*: 10
- Varangot, Victor (1912-1992): 54
- Vasalis, M. (1909-1998): 58, 59, 65, 68, 112
- Veen, Adriaan van der (1906-2003): 23, 28, 29, 31, 62, 75, 80
- Vercors (1902-1991): 121
- Verlaine, Paul (1844-1896): 42, 80
- Vermeulen, Jan (1923-1985): 10, 12, 13, 18, 19, 22, 25-27, 30, 32, 39, 44, 45, 47, 49, 54, 69, 70, 87, 95, 96, 100, 109, 114, 122, 123, 131, 134, 147, 149-152, 156
- Verwey, Albert (1865-1937): 58, 59, 64, 65, 112
- Vestdijk, Simon (1898-1971): 11, 24-26, 28, 34-36, 41, 47, 57-59, 61, 65, 67, 68, 77, 83, 112, 141, 145-147, 158, 170
- Villon, François (1431-1463): 79
- Vivos Voco*: 10
- Vloten, Betsy van (1862-1946): 65
- Vloten, Johannes van (1818-1883): 63, 80
- Voeten, Bert (1918-1992): 25, 26, 32, 34, 56, 57, 77, 82, 100, 105, 106, 131
- Vogelweide, Walther von der (1170-1230): 111
- Voltaire (1694-1778): 141
- Voskuil, J. J. (1926-2008): 10
- Vries, Hendrik de (1896-1989): 58, 59, 64, 68, 83, 86, 103
- Vries, Theun de (1907-2005): 122, 158
- Vriesland, Victor van (1892-1974): 48, 56, 58, 59, 62, 64, 65, 68, 72, 119
- Vrij Nederland*: 32, 39, 48, 99, 100, 107, 120
- Vrijdenker, De*: 124, 126
- Vrije Bladen*: 26, 29, 30, 38, 40, 97, 105, 107, 114, 116, 119, 129, 140, 145
- Vroman, Leo (1915-2014): 10, 11, 24, 39, 42, 43, 46, 49, 50, 52, 56, 59, 66, 73, 75, 83
- Wadman, Anne (1919-1997): 52, 53, 55, 56, 66, 84, 86, 99, 110, 115-117
- Weye, Chris van der (Albert Perdeck) (1888-1973): 131
- Wereldbibliotheek*: 14, 144-146, 153, 161
- Wibaut, Neel (1915): 11, 13, 55, 56, 80, 82, 94
- Wiessing, mr. Henri (1878-1961): 122
- Wilde, Oscar (1854-1900): 20, 96, 141, 168
- Wilders, Frank (Fokke Sierksma): 100
- Willems, Eldert (1923-2012): 54
- Windroos*: 114
- Wink, Th.: 73
- Witsen, Willem (1860-1923): 63
- Woestijne, Karel van de (1878-1929): 65, 69, 71, 79
- Woord, Het*: 25, 30, 31, 39, 67, 77, 82, 114
- Wyatt, Thomas (1503-1542): 111
- Yeats, William Butler (1865-1939): 23, 47, 60, 111, 113
- Zevende faculteit*: 24, 25, 95
- Zola, Emile (1840-1902): 141
- Zuydwijk, Frans ("Duco") (1924-2013): 169

Bibliografie

Bibliografie

- Collectie Max de Jong, archief Letterkundig Museum, Den Haag
Collectie Hans van Straten, archief Letterkundig Museum, Den Haag
Privé collectie Joke van Straten, Utrecht
Collectie Aimé van Santen, archief IISG, Amsterdam
Max de Jong, *Dagboeken deel I, II, III plus IV* (annotaties), roofdruk, 1990
Max de Jong, *Essays in Zakformaat*, Deventer, 1982
Hans van Straten, *De omgevallen boekenkast*, Amsterdam, 1987
Hans van Straten, *Weer wankelt de boekenkast*, Baarn, 2000
Hans van Straten, *Leven in Letters – over Jan Vermeulen*, Arnhem, 1992
Dr. J. Hemelrijk, *Uit de dagboeken van een rector*, Oud-Zuilen, 2002
Piet Calis, *Het ondergronds verwachten*, Amsterdam, 1989
Piet Calis, *De vrienden van weleer*, Amsterdam, 1999
C. Buddingh', Gertrude Pape en Theo van Baaren, *De Schone Zakdoek*, Amsterdam 1981
Hans Warren, *Geheim dagboek 1939-1951*, Amsterdam, 1996

